

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΣΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ, ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

ΚΑΙ ΤΗΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

Διπλωματική Εργασία

Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΕΥΡΑΣΙΑΝΙΣΜΟΥ: ΟΙ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ

ΣΜΥΡΛΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

A.M.: ΜΠ16023

Επιβλέπων καθηγητής: Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής Ραπτόπουλος Νικόλαος

Μέλη τριμελούς επιτροπής:

Καθηγήτρια Δρ. Μπόση Μαίρη

Μόνιμος Επίκουρος Καθηγητής Δρ. Ραπτόπουλος Νικόλαος

Επίκουρος Καθηγητής Δρ. Ευαγόρου Ευαγόρας

Πειραιάς

Σεπτέμβριος 2019

Η δηλούσα Σμυρλή Γεωργία βεβαιώνω ότι το έργο που εκπονήθηκε και παρουσιάζεται στην υποβαλλόμενη διπλωματική εργασία είναι αποκλειστικά ατομικό δικό μου. Όποιες πληροφορίες και υλικό που περιέχονται έχουν αντληθεί από άλλες πηγές, έχουν καταλλήλως αναφερθεί στην παρούσα διπλωματική εργασία. Επιπλέον, τελώ εν γνώσει ότι σε περίπτωση διαπίστωσης ότι δεν συντρέχουν όσα βεβαιώνονται από μέρους μου, μου αφαιρείται ανά πάσα στιγμή ο τίτλος.

1 Οκτωβρίου, 2019

Σμυρλή Γεωργία

Συντομογραφίες

Ελληνικές

ΕΚΚ: Εργατικό Κόμμα Κουρδιστάν (ΡΚΚ)

ΕΣΣΔ: Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών

ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

ΚΔΑ: Κόμμα «Δικαιοσύνη και Ανάπτυξη» (ΑΚΡ)

ΚΕΔ: Κόμμα Εθνικιστικής Δράσης (ΜΗΡ)

ΚΕΠ: Κομιτάτο Ένωσης και Προόδου (CUP)

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις

ΜΜΕ: Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

Ξενόγλωσσες

RSSC: Federal Agency for the Commonwealth of Independent States Affairs, Compatriots Living Abroad, and International Humanitarian Cooperation

Ομοσπονδιακή Υπηρεσία για την Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών, για τους Συμπατριώτες που ζουν στο Εξωτερικό και τη Διεθνή Ανθρωπιστική Συνεργασία

TWESCO: Turkic World Educational and Scientific Cooperation Organization

Οργανισμός Εκπαιδευτικής και Επιστημονικής Συνεργασίας του

Τουρκικού Κόσμου

TURKKON: Cooperation Council of Turkic - Speaking States

Συμβούλιο Συνεργασίας Τουρκικών Κρατών

TURKSOY: International Organization of Turkic Culture

Διεθνής Οργανισμός του Τουρκικού Πολιτισμού

TURKPA: Parliamentary Assembly of Turkic Speaking States

Κοινοβουλευτική Συνέλευση των Τουρκικών Κρατών

KATEV: Kazakh- Turkish Educational Foundation

Καζακικό – Τουρκικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα

TIKA: Turkish Cooperation and Coordination Agency

Τουρκική Υπηρεσία Συνεργασίας και Συντονισμού

TMF: Turkish Maarif Foundation

Τουρκικό Ίδρυμα Maarif

TUDEV: Turkic States Communities Friendship, Brotherhood and Cooperation

Foundation

Κοινότητες Φιλίας, Αδελφότητας και Συνεργασίας των Τουρκικών

Κρατών

YTB: Presidency of Turks Abroad and Related Communities

Προεδρία των Τούρκων που ζουν στο Εξωτερικό και των Συνδεδεμένων

Κοινοτήτων

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία διερευνάται ο ρόλος της εκπαίδευσης ως μέσο προώθησης των εθνικών στόχων ενός κράτους, της Τουρκίας. Ειδικότερα, εξετάζονται οι σχέσεις τις οποίες επιδιώκει να καλλιεργήσει η Τουρκία με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, μέσω της ανάπτυξης εκπαιδευτικών δράσεων. Μέσα από έρευνα σε επίσημα κείμενα της Τουρκίας, σε τουρκικές οργανώσεις αλλά και διεθνείς οργανισμούς, προκύπτει ότι η Τουρκία επιχείρησε να διεισδύσει στα νεότευκτα κράτη της Κεντρικής Ασίας αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, προκειμένου να ενσωματώσει την περιοχή στη σφαίρα επιρροής της. Ένα σημαντικό μέσο για να επιτύχει τους στρατηγικούς της στόχους αποτελεί η εκπαίδευση. Μελετώνται, επομένως, οι εκπαιδευτικές δράσεις που ανέπτυξε η Τουρκία με τις χώρες του Καζακστάν, του Κιργιστάν, του Ουζμπεκιστάν, του Τατζικιστάν και του Τουρκμενιστάν, από την κήρυξη της ανεξαρτησίας τους, και ιδιαίτερα από την ανάληψη της διακυβέρνησης της Τουρκίας από το κόμμα «Δικαιοσύνη και Ανάπτυξη», έως σήμερα. Από τη μελέτη προκύπτει ότι η εκπαίδευση και γενικότερα η εργαλειοποίηση ακαδημαϊκών συνεργειών και δράσεων είναι δυνατό να χρησιμοποιηθεί ως μέσο για την προώθηση στόχων εξωτερικής πολιτικής, γεγονός το οποίο συμβαίνει στην περίπτωση της Τουρκίας.

Λέξεις –κλειδιά: Τουρκία, Κεντρική Ασία, εργαλειακή χρήση εκπαίδευσης, ήπια ισχύς.

ABSTRACT

The purpose of this thesis is to explore the role of education as a means of promoting the national goals of a state, Turkey. In particular, it examines the relations Turkey seeks to cultivate with the countries of Central Asia through the development of educational actions. Through research in official Turkish texts, Turkish organizations as well as international organizations, it emerges that Turkey attempted to enter the neonatal states of Central Asia immediately after the collapse of the Soviet Union in order to integrate the region into its region. Education is an important means of achieving its strategic goals. The educational actions Turkey has developed with the countries of Kazakhstan, Kyrgyzstan, Uzbekistan, Tajikistan and Turkmenistan are therefore being studied, since their declaration of independence, and in particular by Turkey's administration of Justice and Development ", until today. The study shows that education and the more general use of academic synergy and action tools can be used as a means of promoting foreign policy goals, as is the case in Turkey.

Key-words: Turkey, Central Asia, education, soft power.

Περιεχόμενα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
---------------	---

Κεφάλαιο 1^ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

1.1 Η έννοια της ήπιας ισχύος και της δημόσιας διπλωματίας.....	σελ.13
1.2 Η εκπαίδευση ως μέσο ήπιας ισχύος.....	σελ.17
1.3 Οι εκπαιδευτικές δράσεις στο πλαίσιο άσκησης της ήπιας ισχύος.....	σελ.20
1.3.1 Τριτοβάθμια εκπαίδευση	σελ.20
1.3.2 Εκπαιδευτικές ανταλλαγές.....	σελ.21
Συμπέρασμα.....	σελ.23

Κεφάλαιο 2^ο

ΟΙ ΕΠΙΔΙΩΚΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ

2.1. Η τουρκική εξωτερική πολιτική στην Κεντρική Ασία κατά τη μεταψυχροπολεμική περίοδο (1990-2002).....	σελ.26
2.2. Οι δράσεις της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία στον τομέα του πολιτισμού και της εκπαίδευσης (1990-2002).....	σελ.31
2.3. Η τουρκική εξωτερική πολιτική μετά την εκλογή του κόμματος ΚΔΑ (2002- 2018).....	σελ.38

2.4. Οι δράσεις του ΚΔΑ στον τομέα του πολιτισμού και της «τουρκοφωνίας».....σελ.41
2.5. Εκπαιδευτικά στρατηγικά εργαλεία της Αγκυρας στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής συνέργειας με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας.....σελ.46
2.5.1. Ίδρυση σχολείων και πανεπιστημίων.....σελ.46
2.5.2. Οι Ειδικές Προεδρίες και οι «Τουρκικές Υποτροφίες».....σελ.48
2.5.3. Η διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας και το Ινστιτούτο Yunus Emre.....σελ.49
2.5.4. Το «Τουρκικό Συμβούλιο».....σελ.51
2.5.4.1. Οι συνέργειες στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.....σελ.51
2.5.4.2. Οι συνέργειες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση.....σελ.54
Συμπέρασμα.....σελ.56

Κεφάλαιο 3^ο

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΡΩΣΙΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ – Ο ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΜΟΣ ΜΕ ΤΗΝ ΤΟΥΡΚΙΑ

3.1. Ο ρόλος της Ρωσίας και οι στόχοι της ρωσικής στρατηγικής στην Κεντρική Ασία.....σελ.58
3.2. Ο ανταγωνισμός μεταξύ «ευρασιατικής» και «ισλαμικής ταυτότητας».....σελ.64
3.3. Οι πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δράσεις της Ρωσίας στην Κεντρική Ασία.....σελ.66
Συμπέρασμα.....σελ.72

Κεφάλαιο 4^ο

ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΓΚΙΟΥΛΕΝ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΜΕ ΤΟ ΚΔΑ

4.1. Η φιλοσοφία και οι στόχοι του κινήματος Γκιουλέν.....σελ.74
4.2. Το κίνημα Γκιουλέν: οι εκπαιδευτικές δράσεις στην Κεντρική Ασία.....σελ.79
4.3. Διοίκηση - οργάνωση και αποστολή των σχολείων σελ.83
4.4. Η αρχική συνεργασία και η μετέπειτα σύγκρουση του κινήματος με το ΚΔΑ σελ.86
Συμπέρασμα.....σελ.91

Κεφάλαιο 5^ο

Οι εκπαιδευτικές δράσεις της Τουρκίας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας κατά την περίοδο 2002-2018

5.1. Οι εκπαιδευτικές δράσεις της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία κατά την διακυβέρνηση του ΚΔΑ.....σελ.92
5.1.1. Το Καζακιστάν σελ.92
5.1.2. Το Κιργιστάν.....σελ.96
5.1.3. Το Ουζμπεκιστάν σελ.99
5.1.4. Το Τουρκμενιστάν.....σελ.102
5.1.5. Το Τατζικιστάν.....σελ.104
5.2. Η πολιτική της άσκησης ήπιας ισχύος στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και των χωρών της Κεντρικής Ασίας.....σελ.105
Συμπέρασμα.....σελ.107

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....σελ.108

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....σελ.110

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....σελ.113

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Με την παρούσα εργασία επιχειρείται να διερευνηθεί η επιδίωξη γεωστρατηγικών στόχων μιας χώρας μέσω της εργαλειακής αξιοποίησης των δράσεων και των συνεργειών που προσφέρει ο τομέας της εκπαίδευσης. Για το σκοπό αυτό θα παρουσιαστεί η στρατηγική που ακολουθεί η Τουρκία, προκειμένου να προωθήσει τα συμφέροντά της στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας, μέσω των εκπαιδευτικών δράσεων και των θεσμικών πλαισίων που διαμορφώνει όσον αφορά την εκπαιδευτική συνεργασία με τα εν λόγω κράτη.

Τα τελευταία χρόνια η Άγκυρα εκφράζει έντονο ενδιαφέρον για την ανάπτυξη στενότερων σχέσεων με τις χώρες της Ευρασίας, μια τάση που συνδέεται με τον τουρκικό Ευρασιανισμό. Η χρήση της έννοιας του τουρκικού Ευρασιανισμού, για την οποία θα γίνει λόγος στη συνέχεια, σχετίζεται κατά κύριο λόγο με την ανάγκη των Τούρκων πολιτικών να βρουν ένα νέο «ζωτικό χώρο» προκειμένου η χώρα να διεισδύσει οικονομικά και πολιτικά μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου¹. Ήδη από την δεκαετία του 1990, η Τουρκία προσπάθησε να διαδραματίσει ηγετικό ρόλο για τις δημοκρατίες που απαλλάχθηκαν από τη σοβιετική κυριαρχία. Έτσι μετά την διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης η Τουρκία προσπάθησε να αναπτύξει την σφαίρα επιρροής της στα νέα κράτη που δημιουργήθηκαν, επιδιώκοντας την βελτίωση των οικονομικών, πολιτικών και στρατηγικών σχέσεων με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες.

Η σύγχρονη τουρκική ηγεσία ενδιαφέρεται για τις σφαίρες επιρροής που υπάρχουν στην περιοχή του Καυκάσου και της Κεντρικής Ασίας, γεγονός το οποίο πηγάζει από τις κοινές πολιτισμικές ρίζες των λαών της Ευρασίας, ενώ σχετίζεται επίσης με την ιδέα του Παν-Τουρκισμού. Όμως, ποιες είναι οι ρίζες του Παν-Τουρκισμού και ποια η επιρροή του στα πολιτικά δρώμενα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της Τουρκίας;

Σημαντικό συστατικό στοιχείο της Παντουρκικής ιδεολογίας αποτελεί η ιδέα πως οι ομιλούντες την τουρκική γλώσσα συνιστούν μια κοινότητα που εκτείνεται από

---

¹ Βλ. ERSEN, Emre, "Eurasia as a Geopolitical Concept in Turkey", *Geopolitics*, Τεύχος 18, Αρ.1, 2013, σελ.26.

την Μικρά Ασία μέχρι τα βόρεια της Ασίας². Ουσιαστικά ο Παν-Τουρκισμός διακηρύσσει τον στόχο της πολιτικής ενότητας όσων ανήκουν στο τουρκικό έθνος³. Οι υποστηρικτές της Παν-Τουρκικής ιδεολογίας επιζητούν μια νέα αυτοκρατορία στην Κεντρική Ασία ως αντίβαρο της απώλειας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας⁴.

Αξίζει να σημειωθεί ότι οι βάσεις για τον πολιτιστικό Παν-Τουρκισμό τέθηκαν στο τέλος του 19^{ου} και αρχές 20^{ου} αιώνα, ενώ την ίδια περίοδο η ιδέα του Παν-Τουρκισμού βρισκόταν υπό διαμόρφωση μεταξύ των Τατάρων και άλλων τουρκικών ομάδων στην Ρωσία⁵. Η ιδέα της κοινής καταγωγής όλων των τουρκικών ομάδων με στόχο την μελλοντική τους ένωση αποτέλεσε απάντηση στον Παν-Σλαβισμό⁶. Όπως αναφέρει ο Murinson «ο παν-τουρκισμός ήταν ένα κίνημα με στόχο την ένωση των Τούρκων της Ανατολής (Κεντρική Ασία και Καύκασος) και της Δύσης⁷». Ακολουθώντας τον ρωσικό επεκτατισμό στα Βαλκάνια στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, ο παντουρκισμός εμφανίσθηκε ως μια ρομαντική ιδέα για την ένωση των τουρκόφωνων, μογγολικών και φιννοουγγρικών λαών⁸. Ο Ismail Gaspirali αποτελεί σημαντική προσωπικότητα ως προς την οργάνωση του παντουρκιστικού κινήματος στη Ρωσία. Είχε αναλάβει δράσεις στους τομείς της εκπαίδευσης, της γλώσσας, των κοινωνικών και πολιτικών μεταρρυθμίσεων. Αναζητούσε την ενότητα και την αλληλεγγύη μεταξύ των τουρκικών λαών, ενώ το σύνθημα του ήταν: «Ενότητα στη γλώσσα, τη σκέψη και τη δράση». Πίστευε πως ο στόχος αυτός θα μπορούσε να επιτευχθεί μέσω της επέκτασης της εκπαίδευσης στις μάζες, καθώς αφετηρία του ήταν η γλωσσική και πνευματική ενότητα των Τούρκων⁹.

---

² Βλ. ARAS, Bulent, "Turkey's policy in the former Soviet south: Assets and options", *Turkish Studies*, 2000, Τεύχος 1, σελ. 38.

³ Βλ. AKKOYUNLU, Seyma, "Turkey in the Caspian Sea Region", Masters Thesis, Istanbul University, 2005, σελ. 21. Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από το <https://stars.library.ucf.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=4734&context=etd>

⁴ Βλ. LARUELLE, Marlene, *Russian Eurasianism - An Ideology of Empire*, Ουάσινγκτον, 2008, σελ.194.

⁵ Βλ. LANDAU, Jacob, *Pan- Turkism from Irredentism to Cooperation*, Λονδίνο, Hurst, 1995, σελ.31.

⁶ Βλ. *ό.π.*, σελ. 8.

⁷ MURINSON, Alexander, "The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy", *Middle Eastern Studies*, 2006, Τεύχος 42, Αρ.6, σελ.945.

⁸ Βλ. *ό.π.*

⁹ Βλ. LANDAU, Jacob, *ό.π.*, σελ. 10.

Η ιδέα του παντουρκισμού αναπτύχθηκε περαιτέρω στην Οθωμανική Αυτοκρατορία τα πρώτα χρόνια του 20^{ου} αιώνα, ιδιαίτερα μετά την Επανάσταση των Νεοτούρκων (1908). Οι παν-τουρκιστικές ιδέες βρήκαν υποστηρικτές μεταξύ των στελεχών του Κομιτάτου «Ένωση και Πρόοδος»¹⁰ (ΚΕΠ). Ο σημαντικότερος υποστηρικτής του Παντουρκισμού στην ΚΕΠ ήταν ο Ισμαήλ Έμβερ Πασάς (1881-1922), ο Υπουργός Πολέμου κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και ηγέτης της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το τέλος του Πολέμου¹¹. Αν και υπήρξαν διάφορα στελέχη του κινήματος τα οποία υποστήριζαν την παντουρκιστική ιδέα, ο Ισμαήλ Ένβερ, θεωρείται από το Γάλλο συγγραφέα, Andre Marlaux, υπεύθυνος για την υιοθέτηση της εν λόγω ιδέας ως επίσημης πολιτικής της Αυτοκρατορίας¹². Έτσι, ο Παν-Τουρκισμός και Παν-Ισλαμισμός αποτέλεσαν τη βάση της τουρκικής πολιτικής κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, καθώς η Οθωμανική Αυτοκρατορία επιθυμούσε την ένωση με λαούς που μοιραζόταν κοινά γλωσσικά και εθνοτικά στοιχεία αλλά και την ίδια θρησκεία¹³.

Το ξέσπασμα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου δημιούργησε νέες ελπίδες για την τουρκική ενοποίηση, ενώ στο πλαίσιο συνεργασίας και ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των Τούρκων και των Γερμανών το παντουρκικό κίνημα έγινε ακόμη πιο δημοφιλές¹⁴. Στα τέλη της δεκαετίας του 1940 και τη δεκαετία του 1950 οι παντουρκιστές αντιλήφθηκαν πως έπρεπε να οργανωθούν εκ νέου προκειμένου να πολεμήσουν τον Κομμουνισμό και να αυξήσουν την πολιτική τους επιρροή. Έτσι, τη δεκαετία του 1960 και τα μετέπειτα χρόνια, η παν-τουρκιστική δράση οργανώθηκε βάσει των νέων συνθηκών που επικρατούσαν και έγινε ιδιαίτερα ενεργή στο πλαίσιο αντι-κομμουνιστικών ομάδων¹⁵.

Το 1969 εμφανίστηκε στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας το υπερεθνικιστικό κόμμα ΚΕΔ, πρόεδρος του οποίου ήταν ο Agraslan Turkes. Αν και ο πυρήνας του είναι ο εθνικισμός, το εν λόγω κόμμα, προώθησε την παν-τουρκική ιδεολογία Από το

---

¹⁰ Πρόκειται για τουρκικό εθνικιστικό κόμμα στο πλαίσιο του οποίου συνασπίστηκε και οργανώθηκε το κίνημα των Νεοτούρκων.

¹¹ Βλ. ZURCHER, Eric, *Turkey: A Modern History*, Tauris & Co Ltd, Λονδίνο, 1993, σελ. 389.

¹² Βλ. LANDAU, Jacob, *ό.π.*, σελ.51.

¹³ Βλ. *ο.π.*, σελ. 27.

¹⁴ Βλ. *ο.π.*

¹⁵ Βλ. *ό.π.*, σελ. 149.

θάνατο του Turkes το 1997, το κόμμα εξακολουθεί να υποστηρίζει την ενίσχυση των σχέσεων με τον τουρκικό κόσμο, εντούτοις, έχει εξασθενήσει η προώθηση του παντουρκικού οράματος¹⁶. Αξίζει να σημειωθεί πως το ΚΕΔ έκανε την επανεμφάνισή του στα πολιτικά δρώμενα της Τουρκίας, από το 2017 περίπου, λόγω της συνεργασίας του με το ΚΔΑ.

Έως το 2016, όταν και εισέβαλε στην Β. Συρία με στρατιωτικές δυνάμεις, η εξωτερική πολιτική της κυβέρνησης του ΚΔΑ χαρακτηρίζεται ως επί το πλείστον από την χρήση της ήπιας ισχύος, με απώτερο στόχο την εγκαθίδρυση μιας περιφερειακής ηγεμονίας και εν τέλει την κατάκτηση μιας θέσης μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων του διεθνούς συστήματος. Για την επίτευξη του εν λόγω σκοπού, η Άγκυρα χρησιμοποιεί ως πρόσχημα, στο πλαίσιο του Νέο-οθωμανισμού, την ανάπτυξη φιλικών σχέσεων με τους γείτονες της¹⁷. Πρόκειται για την ανάπτυξη μιας ρητορικής, η οποία συνδέεται με τον μέχρι πρότινος υπουργό Εξωτερικών της Τουρκίας, Αχμέτ Νταβούτογλου, ο οποίος αποτέλεσε το κύριο πρόσωπο στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της κυβέρνησης του ΚΔΑ, επιδιώκοντας την ενίσχυση της τουρκικής επιρροής στο περιφερειακό υποσύστημα της Κεντρικής Ασίας. Η βασική ιδέα του δόγματος είναι πως η αξία ενός έθνους στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων εξαρτάται από την γεωστρατηγική του θέση¹⁸. Οι κύριοι πυλώνες του οράματος που παρουσίασε ο Νταβούτογλου περιελάμβαναν την ενίσχυση της επιρροής της Τουρκίας σε περιφερειακά και παγκόσμια ζητήματα και ως εκ τούτου την αποδοχή της ως “κομβικής χώρας” στην παγκόσμια πολιτική. Αυτά τα επιχειρήματα βρίσκονται στο επίκεντρο του Στρατηγικού Βάθους που υπογραμμίζει την ανάγκη οι Τούρκοι διαμορφωτές της πολιτικής να συμφιλιωθούν με το οθωμανικό παρελθόν και τις μουσουλμανικές ρίζες της χώρας¹⁹. Επιπλέον, σημασία δίνεται στους ιστορικούς δεσμούς της Τουρκίας, μεταξύ άλλων, με την Κεντρική Ασία. Οι δεσμοί αυτοί καθιστούν την Τουρκία ικανή να αναδειχθεί σε περιφερειακή δύναμη. Σε αυτό το

---

¹⁶ Βλ. LARABBEE, Stephen, LESSER, Ian, *Turkish Foreign Policy in an age of uncertainty*, Santa Monica, CA: RAND corporation, Σάντα Μόνικα, 2003, σελ. 124.

¹⁷ Βλ. ZIYA Onis and SUHNAZ Yilmaz, “Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era”, *Turkish Studies*, 2009, Τεύχος 10, Αρ.1, σελ.9.

¹⁸ Βλ. WALKER, Joshua, “Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine”, *Insight Turkey*, Τεύχος 9, Αρ. 3, σελ. 33.

¹⁹ Βλ. ERSE, Emre, “The Evolution of ‘Eurasia’ as a Geopolitical Concept in Post–Cold War Turkey”, *Geopolitics*, Τεύχος 18, Αρ. 1, 2013, σελ. 33.

πλαίσιο η Τουρκία αναπτύσσει μηχανισμούς και δράσεις για την εφαρμογή ήπιας ισχύος, μέσω της προώθησης της γλώσσας, της επιχειρηματικής και επιστημονικής συνεργασίας. Επιπλέον, αναπτύσσει συνεργασίες, σε διμερές και πολυμερές επίπεδο, και στον τομέα της εκπαίδευσης, την οποία χρησιμοποιεί ως εργαλείο προκειμένου να ενισχύσει την επιρροή της στην Κεντρική Ασία.

Η Άγκυρα, ιδιαίτερα την τελευταία δεκαετία, εκφράζει ενδιαφέρον για την ανάπτυξη στενότερων σχέσεων με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας μέσω της ανάπτυξης πολυμερών θεσμών, οικονομικών συνεργασιών και πρωτοβουλιών ήπιας ισχύος προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της στην περιοχή. Η τάση αυτή συνδέεται με τον λεγόμενο, Τουρκικό Ευρασιανισμό.

Ο Ευρασιανισμός σχετίζεται με την ιστορία της Ρωσίας και αναπτύχθηκε από μια ομάδα Ρώσων διανοούμενων, μεταξύ των οποίων, εθνογράφοι, φιλόσοφοι και ιστορικοί²⁰. Πρωτοεμφανίστηκε ως κίνημα στη ρωσική κοινότητα την δεκαετία του 1920 και επέκρινε το δυτικό-κεντρικό όραμα για την κατανόηση και εξήγηση της παγκόσμιας ιστορίας, γεωγραφίας και πολιτικής. Έτσι, ο Ευρασιανισμός χαρακτηρίζεται από ένα αντι-δυτικό πνεύμα, ενώ οι ευρασιανιστές αισθάνονταν μεγαλύτερη συγγένεια με την Ασία παρά με την Ευρώπη²¹. Η Ρωσία και η Τουρκία έως το 1997 ανταγωνίστηκαν για να προωθήσει η καθεμιά τη δική της εκδοχή του Ευρασιανισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, αναπτύχθηκαν διαφορετικές εκδοχές για τον Ευρασιανισμό, μια από τις οποίες υποστηρίζει πως η Ευρασία αποτελεί μια γεωγραφική περιοχή της οποίας ο πληθυσμός μπορεί να ενοποιηθεί από τη σύνθεση ευρωπαϊκών και ασιατικών πολιτισμών²². Το πρώτο αξίωμα του Ευρασιανισμού είναι η ύπαρξη πολιτισμών ή πολιτισμικών περιοχών, οι οποίοι είναι ζωντανοί οργανισμοί και κύριοι δρώντες της ιστορίας. Υπό αυτό το πρίσμα, δεν αναφέρονται σε μια χώρα

---

²⁰ Βλ. TUFEKCI, Ozgur, Turkish Eurasianism and its impact on Turkish Foreign Policy in Post Cold war Turkey, Διδακτορική Διατριβή, Centre for Trust, Peace and Social Relations Coventry University, Ηνωμένο Βασίλειο, 2015, σελ. 63.

²¹ Βλ. LARUELLE, Marlene, "The two faces of contemporary Eurasianism: an imperial version of Russian nationalism", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Τεύχος 32, Αρ. 1, 2007, σελ. 116.

²² Βλ. MARTIN, Lenore, KERIDIS, Dimitris, *The Future of Turkish Foreign Policy*, Λονδίνο, 2004, σελ. 128.

αλλά στον «Ευρω-Αμερικανικό κόσμο», την «Ασία» ή «Ευρασία» και στην διαρκή αντίθεση μεταξύ δύο πολιτισμών: της Ανατολής και της Δύσης²³.

Οι ευρασιανιστές θεωρούν πως η Ρωσία και οι μουσουλμανικές χώρες πρέπει να συνεργαστούν, ενώ η Ρωσία θα πρέπει να κερδίσει την υποστήριξη των μουσουλμάνων που ζουν στη Ρωσική Αυτοκρατορία, την Κεντρική Ασία και τον Καύκασο. Στις θεωρίες του Ευρασιανισμού, ο τουρκικός κόσμος αποτελεί κύριο στοιχείο που συμβολίζει τη Ρωσία ως συνθετικό χώρο μεταξύ Σλάβων και Τούρκων. Σε αυτό το πλαίσιο, ο παντουρκισμός απορρίπτεται. Αν και επισημαίνεται η ύπαρξη τουρκο-μουσουλμανικού κόσμου, στην πραγματικότητα, κατά τους ευρασιανιστές αποκτά καθολική αξία, μόνο αν ενσωματωθεί στο ρωσικό κόσμο, καθώς μεταξύ των ευρασιατικών πολιτισμών, μόνο η Ρωσία θα μπορούσε να συνθέσει όλα τα εθνικά στοιχεία²⁴.

Ο Lev Gumilev (1912-1992) θεωρείται ο ιδρυτής του νέο-ευρασιανισμού, ενώ ο Aleksandr Dugin θεωρείται από τους πιο σημαντικούς εκπροσώπους αυτής της σχολής σκέψης²⁵. Ο νέο-ευρασιανισμός αποτελεί μια ελαφρώς διαφοροποιημένη εκδοχή του κλασικού ευρασιανισμού και αναπτύχθηκε ιδιαίτερα κατά την περίοδο κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης. Τα ευρασιατικά κινήματα που αναδείχθηκαν την δεκαετία του 1990 έχουν ως κοινή βάση το αυτοκρατορικό ιδεώδες της Ρωσίας²⁶. Αν και ο νέο-Ευρασιανισμός εμπνέεται από τον κλασικό Ευρασιανισμό και θεωρεί πως η Ρωσία είναι εγγύτερα της Ασίας, εντούτοις προτείνει την γεωπολιτική και όχι την πολιτισμική προσέγγιση²⁷. Σύμφωνα με τον Gumilev²⁸ η Ευρασία είναι η Μεγάλη Στέπα μεταξύ του Κίτρινου Ποταμού και του Αρκτικού Ωκεανού και ισοδυναμεί με το έδαφος της Σοβιετικής Ένωσης²⁹.

---

²³ Βλ. LARUELLE, Marlene, σελ. 116-117.

²⁴ Βλ. LARUELLE, Marlene, σελ. 123.

²⁵ Βλ. TUFEEKCI, Ozgur, σελ. 69.

²⁶ Βλ. Βλ. LARUELLE, Marlene, "The two faces of contemporary Eurasianism: an imperial version of Russian nationalism", *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Τεύχος 32, Αρ. 1, 2007, σελ.125.

²⁷ Βλ. TUFEEKCI, Ozgur, σελ. 69.

²⁸ Ο Gumilev υπήρξε ιστορικός και εθνολόγος του τουρκικού νομαδικού κόσμου και στα βιβλία του ερευνά τους νομαδικούς λαούς και το έθνος της Κεντρικής Ασίας.

²⁹ Βλ. TUFEEKCI, Ozgur, σελ.72-73.

Ο Dugin³⁰, επηρεασμένος από τον κλασικό Ευρασιανισμό άρχισε να αντιτίθεται στον δυτικό φιλελευθερισμό. Υποστήριξε το σύνθημα του «ευρασιατικού σοσιαλισμού» στον οποίο η Ρωσία πρέπει να συνεργαστεί με την Ινδία, την Τουρκία, τις χώρες της Κεντρικής Ασίας και το Ιράν, ενώ συνέχισε να υποστηρίζει την αναγέννηση της Σοβιετικής Ένωσης με σύγχρονη μορφή³¹. Ο Dugin ανέπτυξε την ιδέα του σύγχρονου ρωσικού Ευρασιανισμού στο βιβλίο του «*Foundations of Geopolitics*» (1997). Ο Ευρασιανισμός του Dugin βρήκε εφαρμογή πέρα από τα ρωσικά σύνορα, στο Ταταρσταν, στο Καζακσταν και στην Τουρκία³². Στο πλαίσιο των Γεωπολιτικών του Θεωριών, χωρίζει τον κόσμο σε τέσσερις πολιτισμικές ζώνες: την αγγλοαμερικανική, την ευρω-αφρικανική, την Παν-Ευρασιανή ζώνη³³ και τη ζώνη Ειρηνικού-Απω Ανατολής. Η διαίρεση αυτή αποτελεί στην ουσία την πρόταση του Dugin προκειμένου να αποτραπεί η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης και του γενικευμένου Ατλαντισμού, καθώς αντιλαμβάνεται πως οι ΗΠΑ αποτελούν τον σημαντικότερο αντίπαλο της Ρωσίας³⁴.

Οι Τούρκοι, όπως οι Ρώσοι, συνέδεσαν την υπόστασή τους με το αυτοκρατορικό ιδεώδες. Η έλευση του 20^{ου} αιώνα, όταν οι παλιές αυτοκρατορίες διασπάστηκαν στα νέα κράτη – έθνη, τους ώθησε στην αναζήτηση νέας εθνικής ταυτότητας. Η πρώτη επαφή της Τουρκίας με την ιδεολογία του Ευρασιανισμού έγινε κατά τη δεκαετία του 1990, μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ και την ανάδυση των νέων κρατών³⁵. Ως αποτέλεσμα του αυξανόμενου ενδιαφέροντος για τον Ευρασιανισμό, έγινε λόγος από ορισμένους Τούρκους σχολιαστές για τη γένεση ενός νέου γεωπολιτικού όρου, του «τουρκικού Ευρασιανισμού³⁶». Υπό αυτό το πρίσμα,

---

³⁰ Γεννήθηκε το 1962 στη Μόσχα, έγινε ο ηγέτης της ευρασιανιστικής σκέψης τις τελευταίες δυο δεκαετίες

³¹ Βλ. AKCALI, Emel, PERINCEK, Mehmet, “Kemalist Eurasianism: An Emerging Geopolitical Discourse in Turkey”, *Geopolitics*, Τεύχος 14, 2009, σελ. 558.

³² Μετά την εκλογή του Βλ. Πούτιν ως Προέδρου το 2001, ο Dugin ξεκίνησε το κίνημα *Evrasiia* το οποίο εξελίχθηκε σε πολιτικό κόμμα στις 30 Μαΐου 2001 και μετονόμασε το 2003 σε «Διεθνές Κίνημα Ευρασιανισμού».

³³ Η Παν-Ευρασιανή ζώνη, σύμφωνα με τον Dugin αποτελείται από τη Ρωσία, αρκετές χώρες της ΚΑΚ, την Τουρκία, το Ιράν, το Πακιστάν, το Αφγανιστάν και την Ινδία και ορίζει τις σχέσεις της Μόσχας με αυτές τις χώρες ως άξονες στην περιοχή της Ευρασίας.

³⁴ Βλ. TUFEKCI, Ozgur, *ό.π.*, σελ.78.

³⁵ Βλ. TUFEKCI, Ozgur, *ό.π.*, -σελ. 86.

³⁶ Βλ. ERSE, Emre, *ό.π.*, σελ. 34.

μερικοί μελετητές πιστεύουν πως η πολιτική της Τουρκίας προς τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 μπορεί να θεωρηθεί ως η τουρκική εκδοχή του Ευρασιανισμού³⁷.

Όσον αφορά το πολιτικό περιεχόμενο του τουρκικού Ευρασιανισμού υπήρξαν έντονες διαφοροποιήσεις. Οι εθνικιστές τάσσονται υπέρ της στροφής της Τουρκίας στην Ανατολή και της σύναψης συμμαχιών με χώρες της Ανατολής. Ωστόσο, θεωρούν πως η δημιουργία ένωσης πρέπει να επιτευχθεί μόνο με τουρκικά κράτη καθώς και το Ιράν, ενώ εκφράζουν αμφιβολίες για τη συμμετοχή της Ρωσίας. Οι εθνικιστές αντιλαμβάνονται τον Ευρασιανισμό με βάση την τουρκική ταυτότητα και επιθυμούν τη δημιουργία Ευρασιατικής Ένωσης για την αντιμετώπιση του ιμπεριαλισμού των ΗΠΑ³⁸. Για τα κεντροδεξιά και φιλελεύθερα πολιτικά κόμματα ο Ευρασιανισμός βρισκόταν σε άμεση συνάρτηση με την επιδίωξη γεωοικονομικών συμφερόντων. Ωστόσο, στην πράξη η πιο σημαντική παράμετρος της εισαγωγής της έννοιας της Ευρασίας φαίνεται πως ήταν η παρουσίαση της Τουρκίας ως οικονομικού και πολιτικού μοντέλου για τα νέα ανεξάρτητα κράτη, ώστε να ενισχυθεί η στρατηγική σημασία της Τουρκίας στα μάτια της Δύσης³⁹.

Επί της ουσίας ο Ευρασιανισμός στην Τουρκία παραμένει μια επιλογή εξωτερικής πολιτικής που υποστηρίζουν ομάδες με διαφορετικές ιδεολογίες και προσεγγίσεις όσον αφορά τη θέση της χώρας στην μετασοβιετική διεθνή σκηνή⁴⁰. Αξίζει να σημειωθεί πως διαμορφώθηκαν τρεις διαφορετικές εκδοχές του τουρκικού Ευρασιανισμού, με την πιο δημοφιλή να είναι εκείνη με βάση την οποία η Ευρασία αντιμετωπίζεται ως αναπόσπαστο μέρος των σχέσεων της Τουρκίας με τις δυτικές χώρες. Υπό αυτό το πρίσμα, θεωρείται πως η επέκταση της τουρκικής επιρροής στην ευρασιατική περιοχή θα αποτελέσει παράγοντα προσέλκυσης της δυτικής υποστήριξης. Η συγκεκριμένη εκδοχή έχει χάσει τη δυναμική της λόγω της συνεχιζόμενης κρίσης στη διαδικασία ένταξης της Τουρκίας στην Ε.Ε⁴¹. Στο πλαίσιο του Παν-Τουρκισμού η Ευρασία θεωρείται η περιοχή που κατοικείται από

---

³⁷ Βλ. ERSE, Emre, *ό.π.*, σελ. 39.

³⁸ Βλ. TUFEKCI, Ozgur, *ό.π.*, σελ. 151.

³⁹ Βλ. ERSE, Emre, *ό.π.*, σελ. 40.

⁴⁰ Βλ. SENGUPTA, *ό.π.*, σελ. 16.

⁴¹ Βλ. TABLOT, Valeria, *Turkey: Towards A Eurasian Shift?*, Ιταλία, 2018, σελ. 24.

τουρκικούς λαούς και σύμφωνα με αυτή την εκδοχή η εν λόγω περιοχή πρέπει να κυριαρχείται από Τούρκους, ενώ η Ρωσία θεωρείται ο κύριος ανταγωνιστής της Άγκυρας στην περιοχή⁴². Από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η νέο-οθωμανική εκδοχή έχει αποκτήσει ισχύ μεταξύ των συντηρητικών και ισλαμικών δυνάμεων του πολιτικού φάσματος της Τουρκίας. Αυτή η εκδοχή δίνει έμφαση στο ρόλο της θρησκείας και θεωρεί πως η αναβίωση της τουρκικής επιρροής στο μετα-οθωμανικό χώρο θα ωφελήσει οικονομικά και πολιτικά τις περιφερειακές χώρες⁴³. Πέραν αυτών των εκδοχών, υπάρχει, επίσης, η εκδοχή που προωθήθηκε από το αριστερό Εργατικό Κόμμα του Doğu Perinçek⁴⁴ ο οποίος συνεργάστηκε με τον Dugin για τη δημιουργία του «Διεθνούς Κόμματος Ευρασιανισμού». Πρόκειται για τη μόνη εκδοχή του τουρκικού Ευρασιανισμού που επηρεάστηκε από τον αντίστοιχο ρωσικό και υποστηρίζει τη στενή συνεργασία μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας⁴⁵.

Το κυβερνών ΚΔΑ και ο ίδιος ο Ερντογάν με την εκλογή του κατέδειξε ένα ανανεωμένο ενδιαφέρον για την περιοχή της Κεντρικής Ασίας και του Καυκάσου. Ενώ κατά τη διάρκεια του 1990 η τουρκική εξωτερική πολιτική ήταν συναισθηματικά φορτισμένη, καθώς η Τουρκία επεδίωξε να διαδραματίσει τον ρόλο του ηγεμόνα για τις νέες δημοκρατίες, τα τελευταία χρόνια οι σχέσεις με τις χώρες αυτές βασίζονται σε αμοιβαία οικονομικά συμφέροντα⁴⁶. Για την τουρκική κυβέρνηση η περιοχή της Ευρασίας έχει στρατηγική σημασία λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Επιπλέον, η Κεντρική Ασία θεωρείται η πατρογονική γη του τουρκικού έθνους, ενώ η περιοχή αποκτά ιδιαίτερη σημασία εξαιτίας των ενεργειακών της πόρων⁴⁷. Η σύγχρονη τουρκική εξωτερική πολιτική έχει τις ρίζες της στην έννοια του «στρατηγικού βάθους». Στο επίκεντρο αυτής της προσέγγισης βρίσκεται η αντίληψη πως η Τουρκία είναι αναγκαίο να αναδειχθεί σε περιφερειακή δύναμη στην Αφρο-Ευρασία. Πρόκειται στην ουσία για το νέο-οθωμανικό όραμα που θέτει στο επίκεντρο την αναβάθμιση της Τουρκίας σε περιφερειακό δρώντα και κεντρική εξουσία στην

---

⁴² Βλ. *ο.π.*, σελ.25.

⁴³ Βλ. *ο.π.*, σελ. 26.

⁴⁴ Το Εργατικό Κόμμα (2012-2015) μετονομάστηκε από το 2015 σε Κόμμα της Πατρίδας

⁴⁵ Βλ. *ο.π.*, σελ. 27.

⁴⁶ Βλ. ERSE, Emre, *ό.π.*, σελ. 40

⁴⁷ Βλ. EFEGIL, Ertan, “Turkish AK Party’s Central Asia and Caucasus Policies: Critiques and Suggestions”, *Caucasian Review of International Affairs*, Τεύχος 2, Αρ. 3, 2008, σελ. 169.

Ευρασία. Υπό αυτό το πρίσμα, μπορεί να ισχυριστεί κανείς πως υπάρχει μια μορφή στρατηγικής αλληλεξάρτησης μεταξύ νέο-οθωμανισμού και τουρκικού ευρασιανισμού⁴⁸. Ο τουρκικός Ευρασιανισμός έλαβε θεσμική μορφή μέσω της δημιουργίας τουρκικών Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, των τεχνικών και οικονομικών οργανισμών, αλλά και των δράσεων στον εκπαιδευτικό τομέα, με την ίδρυση πολλών σχολείων στην Κεντρική Ασία⁴⁹. Η Άγκυρα δημιούργησε, με αυτό τον τρόπο, το πλαίσιο μέσω του οποίου, επιχείρησε ένα άνοιγμα στην Ευρασία.

Το βασικό ερευνητικό ερώτημα που θα απασχολήσει την παρούσα έρευνα, αφορά στο «*ποιες είναι οι εκπαιδευτικές δράσεις που αναπτύσσει η Τουρκία στον Ευρασιατικό χώρο, και πιο συγκεκριμένα στην Κεντρική Ασία, και σε τι αποσκοπούν;*». Η ανά χειράς διπλωματική εργασία στοχεύει στην απάντηση του προαναφερθέντος ερωτήματος, καθώς και στην εξέταση των θεσμικών πλαισίων που αναπτύσσει η Άγκυρα για την εμβάθυνση της εκπαιδευτικής συνεργασίας με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας.

Το συγκεκριμένο θέμα επιλέχθηκε επειδή είναι σημαντικό να μελετηθούν οι εκπαιδευτικές στρατηγικές που αναπτύσσει ένα κράτος και τον τρόπο με τον οποίο εργαλειοποιεί την εκπαίδευση με γνώμονα την επίτευξη στόχων της εξωτερικής του πολιτικής. Πρόκειται για ένα θέμα το οποίο παρουσιάζει ενδιαφέρον, καθώς δεν έχουν μελετηθεί, στο πλαίσιο του τουρκικού Ευρασιανισμού, τα εκπαιδευτικά εργαλεία, οι στρατηγικές και οι δράσεις που ανέπτυξε η Τουρκία στις χώρες της Κεντρικής Ασίας από την περίοδο ανάληψης της εξουσίας από το ΚΔΑ. Έτσι κρίθηκε σκόπιμο να ερευνηθεί ο λόγος για τον οποίο η Άγκυρα δείχνει έντονο ενδιαφέρον για την εμβάθυνση της εκπαιδευτικής συνεργασίας με τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες, ενώ επιχειρείται η σύνδεση της εν λόγω πολιτικής με τη θεωρία του τουρκικού Ευρασιανισμού.

Βάσει της παραπάνω προβληματικής, η υπόθεση εργασίας διατυπώνεται ως εξής: «*Η εκπαίδευση είναι μια μορφή ήπιας ισχύος που χρησιμοποιούν οι κυρίαρχοι δράντες στην προσπάθειά τους να πετύχουν εθνικούς/πολιτικούς στόχους*». Τα κράτη βασίζονται σε ένα σύνολο εργαλείων εξωτερικής πολιτικής που αφορούν τον

---

⁴⁸ Βλ. TÜYSÜZOĞLU, Göktürk, “Strategic Depth: A Neo-Ottomanist Interpretation of Turkish Eurasianism”, *Mediterranean Quarterly*, Τεύχος 25, Αρ. 2, σελ.98.

⁴⁹ Βλ. *ό.π.*, σελ.97.

πολιτικό, οικονομικό, πολιτιστικό και θρησκευτικό τομέα. Στο πλαίσιο αυτό, η εκπαίδευση, χρησιμοποιείται ως μέσο άσκησης της ήπιας ισχύος προκειμένου οι κυρίαρχοι δρώντες να προωθήσουν και να επιτύχουν εθνικούς και πολιτικούς στόχους και συμφέροντα⁵⁰.

Η Yanik (2004) η οποία αναλύει τις εκπαιδευτικές ανταλλαγές ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής, αναφέρει πως η Τουρκία προσπαθεί να δημιουργήσει εκπαιδευτικούς δεσμούς ειδικά με τις χώρες στα Βαλκάνια και την Ευρασία⁵¹. Οι P. Akcali και C. Engin-Demin (2010), αναλύουν τις εκπαιδευτικές πολιτικές της Τουρκίας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας δίνοντας έμφαση στο Μεγάλο Πρόγραμμα Ανταλλαγής Φοιτητών του 1992. Επιπλέον, παρουσιάζουν τις απόψεις ατόμων που κατέχουν σημαντικές θέσεις στη διαμόρφωση των εκπαιδευτικών πολιτικών της Τουρκίας αλλά και εμπειρογνομώνων από οργανισμούς που διεξάγουν έρευνες για το θέμα⁵².

Ο B. Aras (2018), στη μελέτη του για το ρόλο του προγράμματος υποτροφιών της Τουρκικής Κυβέρνησης, τονίζει τη σημασία που δίνουν οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής στην Τουρκία όσον αφορά την ήπια ισχύ στην εξωτερικής πολιτική⁵³. Ο Aras υπογραμμίζει το γεγονός πως η Άγκυρα έχει σημειώσει πρόοδο όσον αφορά τη διάδοση του πολιτισμού της μέσω της παροχής υποτροφιών τριτοβάθμιας εκπαίδευσης⁵⁴. Ο Aypay στο βιβλίο των Heyneman και De Young (2004) επισημαίνει τον αυξημένο αριθμό δράσεων της Άγκυρας στην Κεντρική Ασία στο επίπεδο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης⁵⁵.

---

⁵⁰ Βλ. CHAMBERLAIN, Lawrence, "Education as an Instrument of the State: A Review Essay", *The Journal of Higher Education*, Τεύχος 34, Αρ. 1, 1963, σελ. 41-44.

⁵¹ Βλ. YANIK, Lerna, "The politics of educational exchange: Turkish education in Eurasia", *Europe – Asia Studies*, Τεύχος 56, Αρ. 2, 2004, σελ. 293.

⁵² Βλ. AKCALI, Pinar and ENGIN-DEMIR, Cennet, "Turkey's educational policies in Central Asia and Caucasia: Perceptions of policy makers and experts", *International Journal of Educational Development*, Τεύχος 32, Αρ. 1, 2010, σελ.11.

⁵³ Βλ. BULENT, Aras, ZULKARNAIN, Mohammed, "The Turkish government scholarship program as a soft power tool", *Turkish Studies*, 2018, σελ. 1.

⁵⁴ Βλ. ό.π.

⁵⁵ Βλ. AYPAY, Ahmet, Turkish Higher Education Initiatives toward Central Asia στο HEYNEMAN, Stephen and DE YOUNG, Alan, *The Challenges of Education in Central Asia, Information Age Publishing*, 2006, σελ.90

Το ερευνητικό ερώτημα θα απαντηθεί με ποιοτικά κριτήρια, ενώ η έρευνα που θα χρησιμοποιηθεί βασίζεται κυρίως σε έρευνα βιβλιογραφίας σε επίσημα κείμενα διεθνών οργανισμών και τουρκικών οργανώσεων. Οι πηγές που χρησιμοποιούνται είναι κυρίως δευτερογενείς, καθώς έχει μελετηθεί η ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία σχετικά με το αντικείμενο μελέτης, επιστημονικά περιοδικά, ελληνικά και ξενόγλωσσα, καθώς και έρευνα στο διαδίκτυο.

Στα κεφάλαια που ακολουθούν μελετάται ο ρόλος της εκπαίδευσης ως μέσο εξυπηρέτησης των εθνικών στόχων μιας κυρίαρχης οντότητας. Συγκεκριμένα, στο 1^ο Κεφάλαιο θα αναλυθεί ο ρόλος της εκπαίδευσης όσον αφορά την επίτευξη στόχων εξωτερικής πολιτικής, ενώ θα παρουσιαστούν εκπαιδευτικές δράσεις οι οποίες συνεισφέρουν σε αυτό το σκοπό. Στο 2^ο Κεφάλαιο εξετάζονται οι λόγοι για τους οποίους η Τουρκία δείχνει ενδιαφέρον για την σύναψη στενότερων σχέσεων με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας και αναλύεται η εξωτερική πολιτική της Άγκυρας στην περιοχή την περίοδο 1992-2002, καθώς και οι δράσεις της στον τομέα του πολιτισμού και της εκπαίδευσης. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα εκπαιδευτικά εργαλεία που έχει αναπτύξει η κυβέρνηση του ΚΔΑ. Στο 3^ο Κεφάλαιο εξετάζεται ο ρόλος που επιχειρεί να διαδραματίσει η Ρωσία στις χώρες της Κεντρικής Ασίας και ο υφιστάμενος ανταγωνισμός με την Τουρκία για την επιρροή στην περιοχή, μέσω της παρουσίασης των πολιτιστικών και εκπαιδευτικών δράσεων της Ρωσίας. Στο 4^ο Κεφάλαιο αναλύεται, πέραν της φιλοσοφίας του κινήματος Γκιουλέν, η εκπαιδευτική δράση του δικτύου στην Κεντρική Ασία και οι σχέσεις που ανέπτυξε το κίνημα με τις εκάστοτε τουρκικές κυβερνήσεις και ιδιαίτερα με το ΚΔΑ. Στο 5^ο Κεφάλαιο παρουσιάζονται οι εκπαιδευτικές δράσεις της Τουρκίας σε καθεμιά από τις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Τέλος, στα συμπεράσματα συνοψίζονται και σχολιάζονται τα ευρήματα της έρευνας.

Τα αποτελέσματα της έρευνας επιδιώκεται να καταστήσουν σαφές το ζήτημα της χρήσης ήπιας ισχύος, και ειδικότερα της εκπαίδευσης, από την Τουρκία προκειμένου να επιτύχει εθνικούς στόχους στην Κεντρική Ασία. Με την παρουσίαση των εκπαιδευτικών δράσεων της Άγκυρας στην περιοχή από την εποχή ίδρυσης των δημοκρατιών έως σήμερα, η παρούσα έρευνα επιχειρεί να φωτίσει το ζήτημα της εργαλειακής χρήσης της εκπαίδευσης από μια περιφερειακή δύναμη, όπως η Τουρκία, με στόχο την άσκηση επιρροής σε ένα περιφερειακό υποσύστημα όπου έχει γεωπολιτικά συμφέροντα.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΤΙΣ ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ

Εισαγωγή

Το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας διαπνέεται από αξίες οι οποίες διαμορφώνονται σε σχέση με τους στόχους της άρχουσας τάξης. Υπό αυτό το πρίσμα, η εκπαίδευση διαδραματίζει σημαντικό ρόλο ως εργαλείο της κρατικής εξουσίας για την επίτευξη κοινωνικοπολιτικών στόχων. Η εκπαίδευση, όμως, αποκτά ιδιαίτερη σημασία, ως μέσο άσκησης ήπιας ισχύος, και στο πλαίσιο των διεθνών σχέσεων. Στο παρόν κεφάλαιο εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο χρησιμοποιείται η εκπαίδευση στην εξωτερική πολιτική ενός κράτους, στο πλαίσιο της άσκησης ήπιας ισχύος. Αρχικά, γίνεται παρουσίαση των όρων της ήπιας ισχύος και της δημόσιας διπλωματίας και στη συνέχεια μελετάται η χρήση της ήπιας ισχύος στον εκπαιδευτικό τομέα. Επιπλέον, παρουσιάζονται οι εκπαιδευτικές δράσεις που επιστρατεύονται, κατά κύριο λόγο, από τους διεθνείς δρώντες στο πλαίσιο άσκησης της ήπιας ισχύος. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα μας βοηθήσουν να εξάγουμε συμπεράσματα όσον αφορά τους τρόπους με τους οποίους οι εκπαιδευτικές δράσεις τίθενται στην υπηρεσία άσκησης της εξωτερικής πολιτικής μιας κρατικής οντότητας.

1.1. Η έννοια της ήπιας ισχύος και της δημόσιας διπλωματίας

Στο θεωρητικό πεδίο των διεθνών σχέσεων συναντάει κανείς δύο παρακλάδια της ισχύος, την «σκληρή ισχύ» (hard power) και την «ήπια ισχύ» (soft power). Η πρώτη συνίσταται στην ικανότητα κάποιου να εξαναγκάσει τους άλλους δρώντες να κάνουν ό, τι θέλει για να έχει τα αποτελέσματα που θέλει⁵⁶. Πιο συγκεκριμένα, η σκληρή ισχύς, έτσι όπως απαντάται στη ρεαλιστική προσέγγιση των διεθνών σχέσεων,

---

⁵⁶Βλ. NYE, Joseph, *Ηπια Ισχύς- Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 2005, σελ.33-43

αναφέρεται στη δύναμη που προέρχεται από συγκεκριμένες πηγές όπως είναι ο πληθυσμός, η εδαφική κυριαρχία, οι φυσικές πηγές πλούτου, η οικονομική και στρατιωτική δύναμη⁵⁷.

Ο όρος της ήπιας ισχύος, επινοήθηκε από τον Αμερικανό πολιτικό επιστήμονα – Κοσμήτορα της Σχολής Διακυβέρνησης «Κέννεντυ» (Kennedy School of Government) του Πανεπιστημίου Harvard, Joseph Nye στο τέλος του Ψυχρού Πολέμου. Όπως περιγράφει ο Nye, ο έμμεσος τρόπος για να αποκτήσει κανείς αυτό που θέλει έχει αποκληθεί μερικές φορές «*το δεύτερο πρόσωπο της ισχύος*». Το να συνταχθούν με τις απόψεις κάποιου και να υιοθετήσουν τις θέσεις του, είναι πάντα αποτελεσματικότερο από τον εξαναγκασμό και πολλές αξίες όπως η δημοκρατία, τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ατομικές ελευθερίες είναι βαθιά σαγηνευτικές. Η ουσία της ήπιας ισχύος έγκειται στην ικανότητα κάποιου να διαμορφώνει και να επηρεάζει τις προτιμήσεις των άλλων. Χρησιμοποιεί ένα διαφορετικό τύπο συναλλαγής με όχημα τη συνεργασία, προκειμένου να επιτευχθούν οι επιδιωκόμενοι στόχοι. Μια χώρα είναι δυνατό να επιτύχει τα αποτελέσματα που θέλει στην παγκόσμια πολιτική επειδή άλλες χώρες που θαυμάζουν τις αξίες της μιμούνται το παράδειγμά της, θέλουν να την ακολουθήσουν⁵⁸. Υπό αυτό το πρίσμα, η ήπια ισχύς επιδιώκει να κερδίσει την εκτίμηση για την κουλτούρα ενός έθνους, χρησιμοποιώντας ένα συνδυασμό έλξης και πειθούς για να επιτύχει το αναμενόμενο αποτέλεσμα. Ο Nye υποστηρίζει πως ένα έθνος με αποτελεσματικές πρωτοβουλίες ήπιας ισχύος δεν χρειάζεται την επιστράτευση υπερβολικών και δαπανηρών στρατηγικών σκληρής ισχύος⁵⁹.

Στη διεθνή πολιτική τα μέσα που παράγουν ήπια ισχύ σε μία χώρα προέρχονται από τρεις πηγές:

- 1) τις αξίες που εκφράζει ένας οργανισμός ή μια χώρα με την κουλτούρα της - όπου αποδεικνύεται ελκυστική

---

⁵⁷ Βλ. ο.π.

⁵⁸ Βλ. NYE, Joseph, σελ.33-43.

⁵⁹ Βλ. STETAR, Joseph et al., *Soft Power Strategies: Competition and Cooperation in a Globalized System of Higher Education* στο Terance W. Bigalke and Deane E. Neubauer, *Higher Education in Asia/Pacific: Quality and the Public Good*, Los Angeles, 2010, σελ. 192.

2) τα παραδείγματα που προσφέρει μέσω εσωτερικών πρακτικών και πολιτικών της - που θεωρούνται νόμιμες και ηθικά αποδεκτές-, όταν λειτουργεί σύμφωνα με αυτές τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό

και

3) με τον - τρόπο που αντιμετωπίζει τις σχέσεις της με άλλους- την εξωτερική πολιτική δηλαδή που ασκεί, όταν αναγνωρίζεται ως νόμιμη και έχει ηθικό κύρος⁶⁰.

Μερικές φορές οι κυβερνήσεις δυσκολεύονται να ελέγξουν και να ασκήσουν την ήπια ισχύ, αλλά αυτό δεν μειώνει τη σημασία της. Η ήπια ισχύς δεν είναι κάτι που αξιοποιείται εύκολα, μιας και οι πηγές της δεν βρίσκονται πάντα υπό τον έλεγχο των κυβερνήσεων (π.χ. κουλτούρα και πολιτικές αξίες) και συχνά λειτουργούν έμμεσα διαμορφώνοντας το περιβάλλον για μια συγκεκριμένη πολιτική και μερικές φορές χρειάζονται χρόνια για να παραχθούν τα επιθυμητά αποτελέσματα⁶¹.

Όσον αφορά την έννοια της δημόσιας διπλωματίας θεωρείται γενικά αμφισβητούμενη, ενώ υπάρχει συναίνεση στο ότι περιλαμβάνει δραστηριότητες στους τομείς της πληροφόρησης, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού που αποσκοπούν στην άσκηση επιρροής σε ένα λαό μέσω της επιρροής των πολιτών της⁶². Κατά καιρούς έχουν δοθεί πολλοί ορισμοί όσον αφορά τη δημόσια διπλωματία. Όπως αναφέρει ο Melissen «*Η δημόσια διπλωματία αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά μέσα της ήπιας ισχύος, γεγονός το οποίο αναγνωρίστηκε στη διπλωματική πρακτική πριν ξεκινήσει η σύγχρονη συζήτηση για τη δημόσια διπλωματία*»⁶³.

Ο Nye θεωρεί πως η δημόσια διπλωματία απαιτεί την κατανόηση του ρόλου της αξιοπιστίας, της αυτοκριτικής και την κατανόηση του ρόλου της κοινωνίας των πολιτών στην παραγωγή ήπιας ισχύος και περιλαμβάνει τρεις διαστάσεις. Η πρώτη

---

⁶⁰ Βλ.ο.π, σελ.43.

⁶¹ Βλ. ο.π.

⁶² Βλ. Peter van Ham, *Power, Public Diplomacy, and the Pax Americana* στο *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, των Jan Melissen (Επιμ.), Νέα Υόρκη, Berridge, 2005, σελ. 57.

⁶³ Βλ. MELISSEN, Jan, *Wielding, Soft Power: The New Public Diplomacy*, Ολλανδία, Institute of International Relations, 2005, σελ.8.

διάσταση περιλαμβάνει την καθημερινή επικοινωνία η οποία περικλείει την ερμηνεία του πλαισίου των αποφάσεων εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο, οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι μετά τη λήψη των αποφάσεων αφιερώνουν χρόνο προκειμένου να ενημερώσουν τον Τύπο για τις αποφάσεις τους⁶⁴. Η δεύτερη διάσταση της δημόσιας διπλωματίας περιλαμβάνει την στρατηγική επικοινωνία μέσω της οποίας αναπτύσσονται θέματα όπως μια πολιτική ή διαφημιστική εκστρατεία, προκειμένου να προωθηθούν κυβερνητικές πολιτικές. Η τρίτη διάσταση της δημόσιας διπλωματίας περιλαμβάνει την ανάπτυξη μακροχρόνιων σχέσεων μέσω ανταλλαγών, υποτροφιών, κατάρτισης και σεμιναρίων⁶⁵. Καθεμία από τις τρεις διαστάσεις της διπλωματίας διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη δημιουργία μιας ελκυστικής εικόνας της χώρας και μπορεί να βελτιώσει τις προοπτικές της για την επίτευξη των επιθυμητών αποτελεσμάτων. Η αποτελεσματική δημόσια διπλωματία είναι μια αμφίδρομη μορφή επικοινωνίας που περιλαμβάνει την ακρόαση και την ομιλία. Είναι σημαντικό να κατανοήσουμε πως σκέφτεται το κοινό στο οποίο στοχεύουμε και τις αξίες που μοιραζόμαστε. Γι' αυτό και οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές θεωρούνται ιδιαίτερα αποτελεσματικές⁶⁶.

Στον 21^ο αιώνα σημειώθηκαν σημαντικές αλλαγές στο πεδίο της διπλωματίας. Αρχικά, η διπλωματία οριζόταν ως η διαδικασία κατά την οποία μια κυβέρνηση εκφράζει τις απόψεις της για συγκεκριμένα θέματα απευθείας στους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων ξένων κρατών, ενώ οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι διαχειρίζονταν την διαδικασία μέσω διαπραγματεύσεων⁶⁷. Ωστόσο, μέσω της διαδικασίας της παγκοσμιοποίησης συντελέστηκαν αλλαγές. Έτσι, από τις διακρατικές διπλωματικές σχέσεις την εποχή του Ψυχρού Πολέμου, περάσαμε στις σχέσεις μεταξύ των κοινωνιών, καθώς εμφανίστηκαν νέοι παράγοντες όπως τα ΜΜΕ, η κοινή γνώμη, οι ΜΚΟ, οι διεθνείς οργανισμοί⁶⁸. Σε αντίθεση, λοιπόν, με την παραδοσιακή διπλωματία η δημόσια διπλωματία στοχεύει σε μη κρατικούς παράγοντες και σε

---

⁶⁴ Βλ. NYE, Joseph, 'Public Diplomacy and Soft Power', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Τεύχος 616, Αρ. 1, 2008, σελ. 101.

⁶⁵ Βλ. ο.π., σελ. 102.

⁶⁶ Βλ. ο.π.

⁶⁷ Βλ. OZKAN, Abdullah, "Strategic practices of public diplomacy policies in educational field and Turkey's potential for cultural diplomacy", *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 176, 2015, σελ. 37.

⁶⁸ Βλ. ο.π.

δημόσιες απόψεις παρά σε ξένες κυβερνήσεις. Σε αυτό το πλαίσιο, επιχειρείται η εμπάθυνση του διαλόγου με πολίτες ξένων κρατών, η ενημέρωση αλλά και η εξυπηρέτηση εθνικών στόχων⁶⁹.

1.2. Η εκπαίδευση ως μέσο άσκησης ήπιας ισχύος

Η πολιτική εξουσία συχνά αποφασίζει να χρησιμοποιήσει την κουλτούρα, τις εσωτερικές αξίες και πολιτικές για να ασκήσει αποτελεσματικά την ήπια ισχύ. Οι χώρες στην προσπάθειά τους να προωθήσουν τα εθνικά τους συμφέροντα στην εξωτερική πολιτική θα πρέπει να δώσουν έμφαση στον προσδιορισμό του εθνικού τους συμφέροντος και στα μέσα με τα οποία θα το επιδιώξουν. Ο πολιτισμός και η εκπαίδευση αποτελούν ορισμένα από τα πιο αποτελεσματικά μέσα άσκησης ήπιας ισχύος⁷⁰. Η αποτελεσματικότητα της έκθεσης της χώρας στον εξωτερικό κόσμο με τη βοήθεια της εθνικής παιδείας ως μέσο ήπιας ισχύος επιφέρει πολλές φορές καλύτερα αποτελέσματα από την χρήση στρατιωτικής ισχύος⁷¹. Αν προσμετρηθεί το γεγονός πως πιθανότατα ενέχει και μικρότερο κόστος, άρα μεγαλύτερο όφελος, αντιλαμβάνεται κανείς την αξία που έχει η εργαλειοποίησή της από το κράτος.

Το εκπαιδευτικό σύστημα κάθε χώρας στοχεύει στην επίτευξη της εθνικής συνοχής ενός λαού μέσω της καλλιέργειας των κοινωνικών και πολιτιστικών αξιών της χώρας. Παράλληλα, η πιθανή προβολή αυτών των αξιών από τις κυβερνήσεις, ενίοτε χρησιμοποιείται για σκοπούς εξωτερικής πολιτικής. Γι' αυτό το λόγο τονίζεται ιδιαίτερα η σημασία της ως μορφή ήπιας ισχύος, καθώς επιτυγχάνει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα σε σύγκριση με την οικονομία ή τη χρήση ένοπλης βίας⁷². Έτσι, εάν δοθεί η απαιτούμενη προσοχή και υποστήριξη, ο εκπαιδευτικός τομέας μπορεί να

---

⁶⁹ Βλ. ο.π.

⁷⁰ Βλ. AMIRBEK, Aidarbek, YDYRYS, Kanat, "Education and Soft Power: Analysis as an Instrument of Foreign Policy", *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 143, 2014, σελ. 515.

⁷¹ Βλ. Ο.π., σελ. 502.

⁷² Βλ. CHAMBERLAINE, Lawrence, "Education as an Instrument of the State: A Review Essay", *The Journal of Higher Education*, Τεύχος 34, Αρ. 1, 1963, σελ. 43.

αποτελέσει σημαντική κινητήρια δύναμη για την επίτευξη των στόχων εξωτερικής πολιτικής μιας χώρας, ιδιαίτερα όσον αφορά τη διάσταση της ήπιας ισχύος⁷³.

Σε αυτό το πλαίσιο, αναπτύσσονται διάφορες μορφές εκπαιδευτικών σχέσεων, όπως η ανταλλαγή φοιτητών, μαθητών, καθηγητών, ερευνητών και δημόσιων λειτουργών, η εξαγωγή διεθνών πανεπιστημιούπολεων, οι εταιρικές σχέσεις μεταξύ των σχολείων, εκπαιδευτικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο εξωτερικό ή η εκπαίδευση ως μέρος της αναπτυξιακής βοήθειας⁷⁴. Η ίδρυση σχολείων σε ξένα κράτη αποτελεί σημαντικό εργαλείο στο πλαίσιο της δημόσιας διπλωματίας, καθώς αν και εφαρμόζεται σε αυτά ο νόμος της χώρας υποδοχής μεταδίδουν δικές τους πολιτιστικές αξίες μέσω της διδασκαλίας ξένων γλωσσών, των σχολικών βιβλίων αλλά και των καλλιτεχνικών/πολιτιστικών δραστηριοτήτων⁷⁵.

Η εκπαίδευση μπορεί να χρησιμοποιηθεί άμεσα ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής με την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών καθοδήγησης μέσω της αναπτυξιακής βοήθειας⁷⁶. Από την φύση του ήπιου χαρακτήρα των σχέσεων εξάρτησης που αναπτύσσονται μεταξύ των κρατών, οι πραγματικοί στόχοι πίσω από τις ενέργειες είναι πολλές φορές συγκεχυμένοι ή μεταμφιεσμένοι. Η αναπτυξιακή βοήθεια πολλές φορές αποκαλείται συνεργασία προκειμένου να αποφευχθεί η εικόνα της βοήθειας από ισχυρούς χορηγούς σε εξαρτώμενους αποδέκτες⁷⁷. Η Τουρκία από το 1992 με την ίδρυση της *Τουρκικής Υπηρεσίας Διεθνούς Συνεργασίας και Ανάπτυξης* (TIKA) άρχισε να χορηγεί αναπτυξιακή βοήθεια στα κράτη της Κεντρικής Ασίας και επεκτάθηκε στα κράτη των Βαλκανίων, του Καυκάσου, της Βόρειας Αφρικής και της Μέσης Ανατολής⁷⁸. Η προώθηση ενός συγκεκριμένου

---

⁷³ Βλ. BULENT, Aras, ZULKARNAIN, Mohammed, “The Turkish government scholarship program as a soft power tool”, *Turkish Studies*, 2018, σελ. 2.

⁷⁴ Βλ. ADICK, Christel, “German Foreign Cultural and Educational Policy as a Means of Soft Power”, *Hungarian Educational Research Journal*, Τεύχος 6, Αρ. 3, 2016, σελ. 14.

⁷⁵ Βλ. OZKAN, Abdullah, “Strategic practices of public diplomacy policies in educational field and Turkey’s potential for cultural diplomacy”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 176, 2015, σελ. 38.

⁷⁶ Βλ. WOJCIUK, Anna, MICHALEK, Maciej, STORMOWSKA, Marta, “Education as a source and tool of soft power in international relations”, *European Consortium for Political Research*, Τεύχος 14, 2015, σελ.12.

⁷⁷ Βλ. ADICK, Christel, σελ. 14.

⁷⁸ Βλ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Δημήτρης, ΦΩΤΙΟΥ, Ελένη, *Τουρκική Εξωτερική Πολιτική την εποχή του AKP, Προς μια Pax Ottoman*; Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ. 242.

εκπαιδευτικού μοντέλου, εν προκειμένω του τουρκικού, έχει ιδιαίτερη σημασία σε σχέση με την ενδυνάμωση της εικόνας μια χώρας⁷⁹.

Η στρατηγική σχετικά με την εργαλειακή χρήση της εκπαίδευσης στην εξωτερική πολιτική επιστρατεύεται κυρίως από μεγάλες δυνάμεις, θέτοντας στόχους για την εξασφάλιση πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων σε άλλες χώρες⁸⁰. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει τα εσωτερικά και εξωτερικά προβλήματα ασφάλειας και να αναδειχθεί σε «ήπια» δύναμη κάνει χρήση της δημόσιας διπλωματίας⁸¹. Καθώς η φήμη και η αξιοπιστία έχουν σημασία στην τρέχουσα συγκυρία, η δημόσια διπλωματία αποτελεί ένα εργαλείο διαχείρισης και παραγωγής ήπιας ισχύος μέσω της κινητοποίησης κυβερνητικών θεσμών, ΜΚΟ, μέσων ενημέρωσης αλλά και εκπαιδευτικών και επιστημονικών ιδρυμάτων⁸².

Ωστόσο, όταν ένα κράτος χρησιμοποιεί στρατηγικά εργαλεία, όπως η εκπαίδευση, για την προβολή ήπιας ισχύος, τα ίδια εργαλεία είναι πιθανό να ενισχύσουν ή να κάμψουν την ήπια ισχύ του κράτους, εάν δεν χρησιμοποιηθούν προς όφελος του ίδιου του έθνους. Η αντίληψη της διεθνούς κοινότητας για τις αξίες ενός έθνους αποτελούν σημαντική παράμετρο στο πλαίσιο της ήπιας ισχύος. Έτσι, η φήμη μιας χώρας σε εγχώριο και διεθνές επίπεδο μπορεί να επηρεάσει την ικανότητα άσκησης ήπιας ισχύος. Κατά συνέπεια, το γεγονός αυτό έχει αντίκτυπο στο εκπαιδευτικό σύστημα μιας χώρας, το οποίο μπορεί να καταστεί λιγότερο ελκυστικό σε διεθνές και εγχώριο επίπεδο⁸³.

---

⁷⁹ Βλ. WOJCIUK, Anna, MICHALEK, Maciej, STORMOWSKA, Marta, “Education as a source and tool of soft power in international relations”, *European Consortium for Political Research*, 14, 2014, σελ.13.

⁸⁰ Βλ. ο.π., σελ.227.

⁸¹ Βλ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Δημήτρης, ΦΩΤΙΟΥ, Ελένη, σελ. 247.

⁸² Βλ. BULENT, Aras, ZULKARNAIN, Mohammed, “The Turkish government scholarship program as a soft power tool”, *Turkish Studies*, Τεύχος 20, Αρ. 3, 2018, σελ.

⁸³ Βλ. STETAR, Joseph et al., *Soft Power Strategies: Competition and Cooperation in a Globalized System of Higher Education στο Higher Education στο Policy and The Global Competition Phenomenon*, των John N. Hawkins, W. James Jacob (Επιμ.), Νέα Υόρκη, Palgrave Macmillan, 2010, σελ. 192.

1.3. Εκπαιδευτικές δράσεις στο πλαίσιο άσκησης ήπιας ισχύος

1.3.1. Τριτοβάθμια Εκπαίδευση

Η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση υπήρξε πάντα μια δυναμική πηγή ήπιας ισχύος καθώς επηρεάζει την διανοητική και επιστημονική ανάπτυξη και την εξάπλωση ιδεών σε παγκόσμιο επίπεδο. Στο πλαίσιο επιρροής της περικλείει ανθρώπους και φορείς⁸⁴. Σε ένα κόσμο στενά συνδεδεμένο με την τεχνολογία που τροφοδοτείται από την οικονομία της γνώσης, τα κράτη αλλά και διάφορες θρησκευτικές και πολιτιστικές ομάδες θεωρούν τα πανεπιστήμια ισχυρά μέσα για την προβολή της ήπιας ισχύος και την επέκταση της ιδεολογικής τους επιρροής⁸⁵. Οι ακαδημαϊκές ανταλλαγές επηρεάζουν τις μάζες καθώς είναι πιθανό μια ή δυο σημαντικές επαφές να επιφέρουν σημαντικό πολιτικό αποτέλεσμα⁸⁶.

Στη δημόσια διπλωματία τα σχολεία και τα πανεπιστήμια αποτελούν σημαντικά εργαλεία για την υποστήριξή τους στην ερευνητική διαδικασία, ενώ συμβάλλουν στην στρατηγική δημόσιας διπλωματίας με τις επιστημονικές τους αναλύσεις και δημοσιεύσεις. Τα πανεπιστήμια δρουν ως φορείς πολιτιστικής διπλωματίας και μεταδίδουν τα μηνύματα της δημόσιας διπλωματίας⁸⁷. Εκτός αυτών, τα πανεπιστήμια διεξάγουν διεθνή συνέδρια, σεμινάρια, εργαστήρια για την υποστήριξη της διαβίβασης μηνυμάτων. Οι επιστήμονες που εκπροσωπούν τη χώρα τους στο εξωτερικό είναι ταυτόχρονα αποστολείς και δέκτες μηνυμάτων και αξιοποιούνται στο πλαίσιο της δημόσιας διπλωματίας λόγω του λειτουργήματός τους. Υπό αυτό το πρίσμα, οι πληροφορίες που διαβιβάζονται από τους ίδιους τυγχάνουν ευρύτερης αποδοχής⁸⁸.

---

⁸⁴ Βλ. ALTBACH, Philip, PETERSON, Patti McGill, “Higher Education as a projection of America’s Soft Power στο Soft Power Superpowers”, Cultural and National assets of Japan and the United States, των Yasushi, Watanabe and McConnell, David (Επιμ.), Λονδίνο, M.E. Sharpe, 2008, σελ. 37.

⁸⁵ Βλ. STETAR, Joseph et al., *ό.π.*, σελ. 194.

⁸⁶ Βλ. NEY, Joseph, Soft Power and Higher Education, *ό.π.*, σελ. 14.

⁸⁷ Βλ. OZKAN, Abdullah, *ό.π.*, σελ.38.

⁸⁸ Βλ. *ο.π.*

Η διεθνής εκπαίδευση είναι πολυδιάστατη και δυναμική. Δίνει την ευκαιρία στα άτομα και τα ιδρύματα να συνεργαστούν και να αναπτύξουν είτε διαπροσωπικές σχέσεις είτε σχέσεις μέσω των νέων τεχνολογιών. Η κινητικότητα των σπουδαστών μέσω της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης συντελεί στην ανάπτυξη θετικών εμπειριών μέσω της δημιουργίας κοινωνικών σχέσεων, οι οποίες σε στρατηγικό επίπεδο επιτρέπουν σε ένα έθνος να ενισχύσει την εικόνα του και να επηρεάσει περιφερειακές και παγκόσμιες εξελίξεις⁸⁹. Υπό αυτό το πρίσμα, η Τριτοβάθμια Εκπαίδευση αποτελεί ένα όχημα το οποίο επιτρέπει και ενθαρρύνει την ανταλλαγή και συνεργασία σε ατομικό και θεσμικό επίπεδο. Παράλληλα, η ποιότητα και το περιεχόμενο όσον αφορά τις ευκαιρίες εκπαίδευσης αλλά και η προσβασιμότητα των σπουδαστών σε κοινωνικές ενισχύσεις διαμορφώνουν την αντίληψη για τις αξίες ενός έθνους⁹⁰.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι υποτροφίες Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (Turkiye Scholarships) που χορηγούνται από την Τουρκία σε ξένους φοιτητές έχουν καταστεί αναπόσπαστο εργαλείο για την προβολή της τουρκικής ήπιας ισχύος. Η προσέλκυση ξένων φοιτητών στην Τουρκία αποτελεί μέσο προώθησης του τουρκικού πολιτισμού και της γλώσσας σε ξένους υπηκόους οι οποίοι αναμένεται να επιστρέψουν στη χώρα τους μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους⁹¹.

1.3.2. Εκπαιδευτικές ανταλλαγές

Στο πλαίσιο της δημόσιας διπλωματίας, οι διεθνείς εκπαιδευτικές ανταλλαγές αποτελούν ένα τρόπο βελτίωσης της εικόνας ενός κράτους και επιστρατεύονται για την ανάπτυξη σταθερών σχέσεων των κυβερνήσεων με ξένους πολίτες, γεγονός το οποίο δημιουργεί ευνοϊκές συνθήκες για την εφαρμογή της εξωτερικής πολιτικής⁹².

Οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη διάχυση των πολιτιστικών αξιών του κράτους. Επιπλέον, συμβάλλουν στην ανάπτυξη μιας

---

⁸⁹ Βλ. BYRNE, Caitlin, HALL, Rebecca, “Realising Australia’s international education as public diplomacy”, *Australian Journal of International Affairs*, Τεύχος 67, Αρ. 4, 2013, σελ. 436.

⁹⁰ Βλ. ο.π.

⁹¹ Βλ. BULENT, Aras, ZULKARNAIN, Mohammed, “The Turkish government scholarship program as a soft power tool”, *Turkish Studies*, 2018, σελ. 1.

⁹² Βλ. LIMA, Antonio, “The role of international educational exchanges in public diplomacy”, *Place Branding and Public Diplomacy*, Τεύχος 3, Αρ. 3, 2007, σελ. 239.

ομάδας διανοούμενων στους οποίους μπορεί να βασιστεί το κράτος όσον αφορά την οικοδόμηση σχέσεων με κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο. Τα κράτη μέσω των ανταλλαγών αποβλέπουν και στη δημιουργία ενός ελκυστικού περιβάλλοντος για επενδύσεις στην εκπαίδευση, καθώς η διεθνής κοινότητα αναγνωρίζει την ποιότητα του διαθέσιμου εκπαιδευτικού συστήματος⁹³. Υπό αυτό το πρίσμα, οι ανταλλαγές, παρά τον εκπαιδευτικό τους χαρακτήρα, λειτουργούν αναπόφευκτα μέσα στο πολιτικό περιβάλλον των διεθνών σχέσεων. Ακόμη και οι ανταλλαγές στο πλαίσιο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης δημιουργούνται υπό το πρίσμα πολιτικών προθέσεων ή προωθούνται με σκοπό την ανάπτυξη διασυννοριακών σχέσεων οι οποίες ενδεχομένως να έχουν πολιτικές συνέπειες, όπως τη μείωση των συγκρούσεων⁹⁴.

Οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές χρησιμεύουν ως αξιόπιστοι μηχανισμοί για την έκθεση των επισκεπτών στην κουλτούρα, την πολιτική και τον τρόπο ζωής των χωρών υποδοχής. Μέσω των προγραμμάτων ανταλλαγής στόχος είναι, άτομα τα οποία βρίσκονται στο στάδιο διαμόρφωσης της προσωπικότητάς τους, να αποτελέσουν πρόθυμοι αποδέκτες για το μέλλον⁹⁵. Μια θετική εμπειρία μέσω των εκπαιδευτικών ανταλλαγών μπορεί να επιφέρει μακροπρόθεσμα αποτελέσματα τα οποία γίνονται ορατά, όσον αφορά τον επηρεασμό των συμμετεχόντων, με το πέρας του χρόνου. Υπό αυτό το πρίσμα οι ανταλλαγές θεωρούνται ο πιο αποτελεσματικός τρόπος για την οικοδόμηση αλλά και τη διατήρηση των σχέσεων⁹⁶.

Επιπλέον, οι ανταλλαγές είναι πιθανό να χρησιμοποιηθούν ως μια μορφή στρατηγικής επικοινωνίας η οποία απευθύνεται σε ένα συγκεκριμένο κοινό – στόχο. Οι ανταλλαγές επιφέρουν μεγαλύτερα αποτελέσματα όταν προσφέρουν ευκαιρίες τις οποίες μπορεί να χρησιμοποιήσει ο συμμετέχων στη συνέχεια για την προσωπική ή επαγγελματική του εξέλιξη⁹⁷. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει η επιλογή των σπουδαστών που συμμετέχουν σε κυβερνητικά εκπαιδευτικά προγράμματα ανταλλαγής, γεγονός το οποίο μπορεί να επιφέρει τον επηρεασμό ενός μεγάλου

---

⁹³ Βλ. ο.π., σελ. 15.

⁹⁴ Βλ. SCOTT-SMITH, Giles, Exchange Programs and Public Diplomacy στο Routledge Handbook of Public Diplomacy, Nancy Snow, Philip M. Taylor, New York, 2009, σελ. 50.

⁹⁵ Βλ. METZGAR, Emily, “Institutions of Higher Education as Public Diplomacy Tools”, *Journal of Studies in International Education*, Τεύχος 20, Αρ. 3, 2015, σελ. 4.

⁹⁶ Βλ. ο.π. σελ. 5.

⁹⁷ Βλ. SCOTT-SMITH, Giles, ο.π., σελ. 53.

αριθμού ατόμων μετά το πέρας του προγράμματος (spill- over effect). Γι' αυτό το λόγο πολλά προγράμματα ανταλλαγής τονίζουν την επιλογή «σωστών» ατόμων, άτομα που είναι εν δυνάμει ηγέτες ή πολιτικοί ή ακόμα άτομα που θα μπορούσαν να σταδιοδρομήσουν στον ακαδημαϊκό χώρο⁹⁸.

Η διεθνοποίηση της εκπαίδευσης έχει αναγνωριστεί ως δυναμική πηγή ήπιας ισχύος του κράτους μέσω της προώθησης εκπαιδευτικών ανταλλαγών και της παροχής υποτροφιών. Ο Kelman υποστηρίζει πως υπάρχουν τέσσερις τρόποι με τους οποίους επηρεάζονται οι σχέσεις μεταξύ των εθνών μέσω της εκπαιδευτικής ανταλλαγής:

- 1) «άνοιγμα» μεταξύ σημαντικών προσώπων του κάθε έθνους, στις στάσεις του προς το άλλο έθνος
- 2) μείωση της έντασης μεταξύ των εθνών,
- 3) αυξημένη δέσμευση σε μια διεθνιστική ιδεολογία, και
- 4) ανάπτυξη δικτύου σχέσεων πέρα από τα εθνικά σύνορα⁹⁹.

Όποιοι κι αν είναι οι στόχοι που επιδιώκονται μέσω των εκπαιδευτικών ανταλλαγών, αυτές αποτελούν την πλέον αμφίδρομη μορφή της δημόσιας διπλωματίας ανοίγοντας δρόμους για τον διάλογο και την προβολή εναλλακτικών απόψεων¹⁰⁰.

Συμπέρασμα

Συνοψίζοντας, έχει καταστεί σαφές πως η εκπαίδευση είναι δυνατό να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο παραγωγής ήπιας ισχύος. Η χρήση της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών δράσεων εξυπηρετεί ποικίλους σκοπούς. Υπό αυτό το πρίσμα, η διπλωματία στην εκπαίδευση στοχεύει αφενός στην επίτευξη αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας αφετέρου στην προώθηση των στόχων εξωτερικής πολιτικής ενός κράτους. Παρά το γεγονός πως η εξυπηρέτηση των εθνικών σκοπών μέσω της

---

⁹⁸ Βλ. LIMA, Antonio, *ό.π.*, σελ. 240.

⁹⁹ Βλ. OZKAN, Abdullah, *ό.π.*, σελ. 39.

¹⁰⁰ Βλ. *ο.π.*

εκπαίδευσης θεωρείται αναπόφευκτη, οι εκπαιδευτικές δράσεις που αναπτύσσονται από τα κράτη είναι αναγκαίο να διαπνέονται από σεβασμό απέναντι στον κάθε εκπαιδευόμενο. Οι εκπαιδευτικές δράσεις που παρουσιάστηκαν, αν και χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της διπλωματίας για την επίτευξη μακροπρόθεσμων εθνικών στόχων, είναι δυνατό να αποτελέσουν, επίσης, εκπαιδευτικές στρατηγικές για την ανάπτυξη αμοιβαίας κατανόησης και συνεργασίας

**ΟΙ ΕΠΙΔΙΩΚΟΜΕΝΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΣΤΙΣ ΧΩΡΕΣ
ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΑΣΙΑΣ**

Εισαγωγή

Αν και η περίοδος 2002-2005 θεωρείται η χρυσή εποχή του εξευρωπαϊσμού η τουρκική εξωτερική πολιτική άλλαξε, ιδιαίτερα μετά το 2007. Οι νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης αποτέλεσαν τον γεωπολιτικό χώρο για τον οποίο ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα η Τουρκία. Ο ακρογωνιαίος λίθος της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προς τις Τουρκικές δημοκρατίες ήταν η οικοδόμηση ισχυρών διαύλων επικοινωνίας με πρόσχημα τις γλωσσικές ομοιότητες των δυο μερών¹⁰¹. Η γλωσσική συγγένεια λειτούργησε ως σημείο αναφοράς της πολιτιστικής συνεργασίας μεταξύ της Τουρκίας και των νεότευκτων κρατών .

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι η διερεύνηση της εξωτερικής πολιτικής της Άγκυρας στις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, αφενός, κατά τη δεκαετία του 1990, και αφετέρου, μετά την άνοδο του ΚΔΑ στην εξουσία. Διερευνάται ιδιαίτερα η δράση της Άγκυρας στον τομέα του πολιτισμού και της εκπαίδευσης κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο προκειμένου να παρουσιασθεί σε μετέπειτα κεφάλαιο η δράση της στον τομέα της εκπαίδευσης μετά την εκλογή Ερντογάν. Η διερεύνηση των παραπάνω πολιτικών της Άγκυρας θα μας επιτρέψει να εξάγουμε συμπεράσματα για τους στρατηγικούς στόχους της Τουρκίας όσον αφορά τις δημοκρατίες της

---

¹⁰¹ Βλ. CAMAN, Efe, AKYURT, Ali, “Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The Time Has Come for a New Regional Policy”, *Alternatives Turkish Journal of International Relations*, Τεύχος 10, Αρ. 2-3, 2011, σελ.52.

Κεντρικής Ασίας καθώς και για τον ρόλο που προσδίδει η Τουρκία στον πολιτισμό και την εκπαίδευση ως εργαλεία ήπιας ισχύος.

2.1. Η τουρκική εξωτερική πολιτική στην Κεντρική Ασία κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο (1990-2002)

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, διάφορες δυνάμεις με γεωστρατηγικά συμφέροντα στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας εκφράζουν το ενδιαφέρον τους για τις νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες. Η Τεχεράνη από τα τέλη του 1992 καλλιεργεί στενότερους δεσμούς με το Τατζικιστάν, ενώ η Ρωσία επιδιώκει να ενισχύσει τον ηγετικό της ρόλο στην περιοχή¹⁰². Έτσι, η Τουρκία και το Ιράν, αποτελούσαν δυο από τις δυνάμεις οι οποίες θα ανταγωνίζονταν να καλύψουν το κενό εξουσίας στα πρώην σοβιετικά εδάφη¹⁰³. Εκτός από το Ιράν διάφοροι παίκτες προσπάθησαν να ελέγξουν την περιοχή της Κεντρικής Ασίας, έχοντας ως στόχο να επωφεληθούν από τις δυνατότητές της, όπως την γεωστρατηγική της θέση και τις πλούσιες φυσικές πηγές ενέργειας¹⁰⁴.

Υπό αυτές τις συνθήκες η Τουρκία θα έπρεπε να εντάξει στη σφαίρα επιρροής της την Κεντρική Ασία, προκειμένου να αντιμετωπισθεί η επιρροή του Ιράν. Το ενδιαφέρον της Τουρκίας για την συγκεκριμένη περιοχή συνδέεται άμεσα με γεωπολιτικές ανησυχίες της Άγκυρας. Η πολιτική ηγεσία της χώρας σκέφτηκε πως θα μπορούσε να ανανεώσει τη στρατηγική σημασία της χώρας όσον αφορά τη Δύση και να δημιουργήσει μια σφαίρα επιρροής στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας¹⁰⁵. Τα ενεργειακά ζητήματα, επίσης, είναι ιδιαίτερα σημαντικά για την Τουρκία και συνδέονται άμεσα με την εξωτερική της πολιτική. Η περιοχή της Κεντρικής Ασίας

---

¹⁰² Βλ. ΓΩΓΟΣ, Κωνσταντίνος, «Τουρκία και Κεντρική Ασία, Γεωγραφία και Γεωστρατηγική της Τουρκίας», *Γεωστρατηγική, Τριμηνιαία Επιθεώρηση του Ινστιτούτου Αμυντικών Αναλύσεων*, Τεύχος 7, 2005, σελ. 182.

¹⁰³ Βλ. *ό.π.*

¹⁰⁴ Βλ. JETPYSPAYEVA, Yelena, “Changing politics in Central Asia: The Case of Kazakhstan”, Justus Liebig University Giessen, Center for international Development and Environmental Research, Τεύχος 49, 2010, σελ.3.

¹⁰⁵ Βλ. ERSE, Emre, “The Evolution of ‘Eurasia’ as a Geopolitical Concept in Post–Cold War Turkey”, *Geopolitics*, Τεύχος 18, Αρ.1, 2013, σελ. 26.

έχει στρατηγική σημασία όσον αφορά τα ενεργειακά της αποθέματα καθώς τη μεταφορά τους. Από την άλλη η Τουρκία αποτελεί στην ουσία γέφυρα μεταξύ της Μέσης Ανατολής, του Καυκάσου, της Κεντρικής Ασίας και της Ευρώπης. Έτσι, από την δεκαετία του 1990 επεδίωξε την εξασφάλιση νέων αποθεμάτων ενέργειας και της καθιέρωσή της ως χώρα διέλευσης για την ενέργεια που φθάνει από την Κασπία στις αγορές της Ευρώπης¹⁰⁶. Ιδιαίτερα κατά την περίοδο 1998-1999 έγιναν σημαντικά βήματα όσον αφορά τη μεταφορά πετρελαίου και φυσικού αερίου από το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν και το Τουρκμενιστάν στη Δύση μέσω αγωγών που διέρχονται από την Τουρκία¹⁰⁷.

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 εκπρόσωποι ισλαμικών πολιτικών δυνάμεων επεξεργάστηκαν ένα πρότυπο της πολιτικής της Τουρκίας για την Ευρασία, ως εναλλακτική λύση στις παραδοσιακές φιλοδυτικές πολιτικές. Μέρος αυτής της στροφής προς τον Ευρασιανισμό βασιζόταν στα πλεονεκτήματα της παρουσίας της Άγκυρας ως «μοντέλου» στην περιοχή της Κ. Ασίας η οποία ήταν πιθανό να στραφεί στον ισλαμικό φονταμενταλισμό¹⁰⁸. Έτσι, την περίοδο αυτή επικράτησε το σύνθημα του «τουρκικού μοντέλου¹⁰⁹». Η προώθηση του νέου μοντέλου αποσκοπούσε στο να λειτουργήσει η πολιτική δομή, η ελεύθερη οικονομία και η κοσμικότητα της Τουρκίας ως πρότυπο για τις νέες δημοκρατίες¹¹⁰. Η Δύση υποστήριξε την Τουρκία θεωρώντας πως το «τουρκικό μοντέλο» αποτελεί το ιδανικό πρότυπο μουσουλμανικής δημοκρατίας για τις νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες, ενώ η Άγκυρα χρησιμοποίησε την ανάδειξη του «τουρκικού μοντέλου» ως εργαλείο διείσδυσης στην περιοχή¹¹¹.

---

¹⁰⁶ Βλ. ΚΑΙΡΙΔΗΣ, Δημήτρης, MARTIN, Lenore, Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον Κόσμο, Σύγχρονη Πραγματικότητα και Μελλοντικές Προκλήσεις, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 2006, σελ. 253.

¹⁰⁷ Βλ. ERSE, Emre, “The Evolution of ‘Eurasia’ as a Geopolitical Concept in Post–Cold War Turkey”, *Geopolitics*, Τεύχος 18, Αρ. 1, 2013, σελ. 31.

¹⁰⁸ Βλ. SENGUPTA, Anita, *Myth and Rhetoric of the Turkish Model*, Ινδία, Exploring Developmental Alternatives, 2014, σελ. 13.

¹⁰⁹ Βλ. ERSE, Emre, *ό.π.*, σελ. 27.

¹¹⁰ Βλ. ARAS, Bulent, “Turkish Policy toward Central Asia”, *Policy Brief*, CETA Foundation, Τεύχος 12, 2008, σελ. 2.

¹¹¹ Βλ. BAL, Idris, “The Turkish Model and the Turkic Republics”, *Journal of International Affairs*, Τεύχος 3, Αρ. 3, 1998, σελ.1.

Η Τουρκία υποστήριξε τη δημιουργία σχέσεων με χώρες της Κεντρικής Ασίας από τα τέλη του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας 1990. Τότε για πρώτη φορά εμφανιζόταν ο Νέο-οθωμανισμός, τον οποίο εξέφρασε ο τότε πρωθυπουργός Τουργκούτ Οζάλ (1989-1993)¹¹². Αυτή την περίοδο παρατηρούνται στοιχεία αναβίωσης του παντουρανικού οράματος και της εγκατάλειψης της κεμαλικής σχολής σκέψης. Ο Οζάλ ήταν από τους λίγους που θεώρησε πως η οικονομική κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης και οι συγγενικές σχέσεις με τις τουρκόφωνες δημοκρατίες αποτελούσαν ευκαιρία για την οικονομική ανάπτυξη της Τουρκίας. Αντιλαμβανόμενος τα πλεονεκτήματα που θα αποκόμιζε η Τουρκία από την εξάπλωση της επιρροής της στις χώρες της πρώην ΕΣΣΔ δημιούργησε το τουρκικό «όραμα» για έναν τουρκικό κόσμο από την Αδριατική έως το Σινικό τείχος¹¹³. Μέχρι το 1991 η Τουρκία αναγνώρισε όλες οι πρώην σοβιετικές δημοκρατίες ως ανεξάρτητα κράτη. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία ξεκινά μια σειρά συναντήσεων υψηλού επιπέδου, στις οποίες οι υπουργοί ειδικών θεμάτων συμφώνησαν στην ίδρυση οργανισμών δημόσιας διπλωματίας¹¹⁴.

Η έλλειψη οικονομικής και πολιτικής οργάνωσης στις νέες δημοκρατίες, στο πρότυπο του δυτικού κόσμου, έδωσε μια ευκαιρία στην Άγκυρα να αποπειραθεί την ανάληψη του ρόλου του περιφερειακού ηγέτη. Έτσι διαμορφώθηκαν υψηλές προσδοκίες όσον αφορά την ανάπτυξη σχέσεων με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, διεξάγονταν συζητήσεις σχετικά με τη δημιουργία μιας ένωσης τουρκικών εθνών υπό την ηγεσία της Τουρκίας, η οποία επρόκειτο να αναγνωριστεί ως νέα πολιτική δύναμη στο πλαίσιο του διεθνούς συστήματος¹¹⁵. Το 1992 ο Demirel ως πρωθυπουργός της Τουρκίας μίλησε σε περιοδεία του για τη δημιουργία σχέσεων με τα ανεξάρτητα κράτη. Πιθανότατα σχεδίαζε τη δημιουργία μιας Τουρκικής

---

¹¹² Βλ. ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, Ηλίας, «Πολιτική των «μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες ή προβληματική πολιτική;», στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας & ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων (Επιμ.), *Το στρατηγικό Βάθος και η Τουρκία*, Αθήνα, Ποιότητα, 2013, σελ. 24.

¹¹³ Βλ. ΚΑΛΕΝΤΕΡΙΔΗΣ, Σάββας, «Η Τουρκία σε κρίσιμο σταυροδρόμι: Από τον Κεμαλισμό στο μετριοπαθές (;) Ισλάμ», στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας & ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων (Επιμ.), *ο.π.*, σελ. 171.

¹¹⁴ Βλ. ABRAMOWITZ, Morton, "Dateline Ankara: Turkey after Ozal", *Foreign Policy*, Τεύχος 91, 1993, σελ.148.

¹¹⁵ Βλ. KRAMER, Heinz, *A Changing Turkey: Challenges to Europe and the United States*, Brooking Institution Press, Ουάσινγκτον, 2000, σελ. 98

Κοινοπολιτείας στο πλαίσιο της οποίας η Τουρκία θα αναδεικνυόταν ως ηγέτιδα δύναμη στην Κεντρική Ασία¹¹⁶.

Κατά την καθιέρωση επίσημων σχέσεων με τις νεοσύστατες δημοκρατίες η Τουρκία ξεκίνησε ένα κύκλο συναντήσεων υψηλού επιπέδου. Οι Σύνοδοι Κορυφής των αρχηγών κρατών των τουρκόφωνων χωρών ('Turkic-speaking States Heads of States Summits' ή 'Turkic Summits') αποτέλεσαν σημαντική συνιστώσα όσον αφορά την ανάπτυξη διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της Άγκυρας και των τουρκικών δημοκρατιών. Εμπνευστής του πρωτοβουλίας υπήρξε ο Οζάλ, ο οποίος στόχευε στην δημιουργία μιας πλατφόρμας για την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και τουρκικών κρατών. Η πρώτη σύνοδος πραγματοποιήθηκε στην Άγκυρα το 1992 κατά τη διάρκεια της οποίας υπογράφηκε η «Διακήρυξη της Άγκυρας» όσον αφορά τη συνεργασία σε οικονομικούς τομείς¹¹⁷. Σημαντική πρωτοβουλία υπήρξε και η διοργάνωση των *Συνόδων Φιλίας, Αδελφοσύνης και Συνεργασίας των τουρκικών κρατών (Turkic Kurultays)*. Πρόκειται για πρωτοβουλία του ηγέτη του Κόμματος Εθνικιστικής Δράσης (ΚΕΔ), Turkes, την οποία υποστήριξαν οι εκάστοτε Πρόεδροι της Τουρκίας. Η πρώτη Σύνοδος πραγματοποιήθηκε στην Αττάλεια το 1993, υπό την αιγίδα του Demirel και του Ozal, με την υποστήριξη του TUDEV¹¹⁸ (Turkic States Communities Friendship, Brotherhood and Cooperation Foundation) ενώ το σύνθημα της συνάντησης ήταν «Ενότητα στη Γλώσσα, στη Σκέψη και στη Δράση¹¹⁹». Οι στόχοι των Συνόδων ήταν καθορισμένοι σε ένα από τα βιβλία που ετοιμάζονταν ετησίως μετά από κάθε συνάντηση. Έτσι, από την αρχή στόχοι αποτελούσαν η αύξηση των δεσμών μεταξύ των Τουρκίας και Τουρκικών δημοκρατιών, η επιτάχυνση πολιτιστικών ανταλλαγών, η εξεύρεση λύσεων στα κοινά προβλήματα του τουρκικού κόσμου¹²⁰.

---

¹¹⁶ Βλ. *ό.π.*

¹¹⁷ Βλ. ROBINS, Philip, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Hurst & Co.(Επιμ.), Ηνωμένο Βασίλειο, 2003, σελ. 285-287.

¹¹⁸ Βλ. HALE, William, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, Λονδίνο, Frank Cass Publishers, 2000, σελ. 292.

¹¹⁹ Βλ. KÖSTEM, Seckin, *Transationalism and the State: Turkish Foreign Policy Towards the Turkic World*, A Master's Thesis, σελ.96.

¹²⁰ Βλ. *ο.π.*

Στην προσπάθειά τους να θεσμοθετήσουν τον «Τουρκικό Κόσμο» οι τουρκικές κυβερνήσεις αναφέρονταν συχνά στα κυβερνητικά τους προγράμματα στις σχέσεις με την Κεντρική Ασία. Το πρόγραμμα της κυβέρνησης Ερμπακάν (1996-1997) περιελάμβανε τρεις παραγράφους όσον αφορά τις σχέσεις της Άγκυρας με τις τουρκικές δημοκρατίες, τονίζοντας πώς αποδίδεται η ίδια σημασία στις σχέσεις με τις χώρες αυτές όσο και με την Ευρώπη, τα Βαλκάνια και τις μουσουλμανικές χώρες. Η τέταρτη κυβέρνηση του Ecevit για πρώτη φορά αναφέρθηκε στις τουρκικές κοινότητες που κατοικούν σε διάφορες χώρες¹²¹.

Η σύναψη επίσημων διπλωματικών επαφών μεταξύ Άγκυρας και των ανεξάρτητων δημοκρατιών έδωσε μεγαλύτερη ώθηση στη σύναψη πολιτικών και οικονομικών επαφών¹²². Για να διευρύνει τους πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με τις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας, η Τουρκία ξεκίνησε πολιτικές πρωτοβουλίες. Έτσι, όταν οι νέες δημοκρατίες αναζητούσαν τρόπο να γίνουν μέλη οικονομικών και πολιτικών οργανισμών της Δύσης, η Άγκυρα παρείχε σημαντική διπλωματική υποστήριξη,¹²³ λειτουργώντας, ως «γέφυρα» μεταξύ των τουρκικών κρατών και των δυτικών οργανώσεων.

Η προσπάθεια της Τουρκίας να αναδειχθεί νέα περιφερειακή δύναμη στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας και να εδραιώσει εθνοτικούς και πολιτιστικούς δεσμούς με τα κράτη της Κ. Ασίας συνάντησε σοβαρά εμπόδια¹²⁴. Πρώτα απ' όλα υπήρχε έλλειψη ιστορικής συνέχειας, καθώς ιστορικά η Κ. Ασία δεν υπήρξε μέρος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ενώ οι Μουσουλμάνοι της περιοχής θεωρούνταν ξένοι¹²⁵. Επιπλέον, οι Τούρκοι διαπίστωσαν πως οι τοπικές διάλεκτοι οι οποίες αναπτύχθηκαν στην περιοχή τον τελευταίο αιώνα δημιουργούσαν πρόβλημα στην επικοινωνία. Κατά την περίοδο της Σοβιετικής Ένωσης η Τουρκία διατηρούσε διμερείς σχέσεις με το ομοσπονδιακό κέντρο και όχι με τις Τουρκικές Δημοκρατίες.

---

¹²¹ Βλ. KOSTEM, Seckin, "When can idea entrepreneurs influence foreign policy? Explaining the rise of the 'Turkic World' in Turkish Foreign Policy", *Foreign Policy Analysis*, 00, 2016, σελ. 14.

¹²² Βλ. BUNUAZIZI, Ali and WEINER, Myron, *The New Geopolitics of Central Asia and its Borderlands*, Μ. Βρετανία, Indiana University Press, 1st Edition 1995, σελ. 178.

¹²³ Βλ. ο.π., σελ. 182.

¹²⁴ Βλ. KRAMER, Heinz, Will Central Asia become Turkey's Sphere of Influence?, Center of Strategic Research, 1996, σελ. 2.

¹²⁵ Βλ. SENGUPTA, Anita, Myth and Rhetoric of the Turkish Model, Ινδία, Exploring Developmental Alternatives, σελ. 16-17.

Από την άλλη, η Ρωσία, ως πρώην κυρίαρχη δύναμη της περιοχής, έδειξε εκ νέου το ενδιαφέρον της για την διατήρηση της οικονομικής και πολιτικής της επιρροής στις νέες δημοκρατίες. Τέλος, οι δυσκολίες που αντιμετώπισε η Τουρκία στο εσωτερικό της στα μέσα της δεκαετίας του '90 δεν επέτρεψαν στην Άγκυρα να αναπτύξει τις δράσεις της στην Κεντρική Ασία όσον αφορά τις επενδύσεις και τη διπλωματική στήριξη¹²⁶.

Η Τουρκία ξεκίνησε μια συντονισμένη εκστρατεία στην Κεντρική Ασία για την ανάπτυξη σχέσεων με τις τουρκικές δημοκρατίες έχοντας ως απώτερο στόχο να καταστεί ο ηγέτης των τουρκόφωνων χωρών στην περιοχή¹²⁷. Ωστόσο, το γεωπολιτικό πλαίσιο που διαμορφώθηκε σε συνδυασμό με την ανάμιξη της Μόσχας οδήγησε την Τουρκία στην αναγνώριση της πρωτοκαθεδρίας της Ρωσίας στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Έτσι η Άγκυρα επιχείρησε να ενισχύσει την γεωπολιτική θέση της στην περιοχή βασιζόμενη σε δυο άξονες επιρροής: α) τον οικονομικό/ενεργειακό και β) τον πολιτιστικό (ενδυνάμωση και προβολή της γλωσσικής και πολιτιστικής συγγένειας, ενίσχυση των δεσμών μέσω του πολιτιστικού Ισλάμ)¹²⁸.

2.2. Η πολιτική της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία στον τομέα του πολιτισμού και της εκπαίδευσης την περίοδο 1990-2002

Η διαμόρφωση της δημόσιας διπλωματίας από την Τουρκία βασίζεται στην χρήση της ήπιας ισχύος. Στόχος αποτελεί η προώθηση της πολιτιστικής συγγένειας με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας και μέσω αυτής η προώθηση της διπλωματίας, της πολιτικής αλλά και οικονομικής συνεργασίας¹²⁹. Η ελκυστικότητα των εργαλείων ήπιας ισχύος στην περίπτωση της Τουρκίας έγκειται στην προώθηση της αντίληψης πως οι πολιτιστικές αξίες είναι κοινές, καθώς εκεί βασίζεται και η αξιοπιστία της

---

¹²⁶ Βλ. ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Λευτέρης, *Κεντρική Ασία: Από τα Σοβιέτ στο Μαχαλά*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2009, σελ.201.

¹²⁷ Βλ. LARABBEE, Lesser, *Turkish Foreign Policy in an age of uncertainty*, Santa Monika, CA: RAND corporation, 2003, σελ. 100.

¹²⁸ Βλ. ΓΩΓΟΣ, Κωνσταντίνος, *ο.π.*, σελ. 183.

¹²⁹ Βλ. SEVIN, Efe, "History and Culture: Turkey", στο Cham, Palgrave Macmillan (Επιμ.), *Public Diplomacy and the Implementation of Foreign Policy in the US, Sweden and Turkey*, Palgrave Macmillan, 2017, σελ. 170.

χώρας ως πολιτικού και οικονομικού εταίρου με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας. Σε αυτό το πλαίσιο δραστηριοποιούνται αρκετοί φορείς δημόσιας διπλωματίας στην περιοχή, οι οποίοι προωθούν κοινωνικά, πολιτικά, οικονομικά και πολιτιστικά οφέλη. Η άσκηση της δημόσιας διπλωματίας της Τουρκίας στην περιοχή λειτουργεί μέσω δυο θεσμικών δομών. Αφενός από τουρκικές οργανώσεις και αφετέρου από διεθνείς οργανισμούς που υποστηρίζονται από την Τουρκία¹³⁰.

Η *Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA)* ιδρύθηκε το 1992 ως ένας οργανισμός τεχνικής βοήθειας του Υπουργείου Εξωτερικών της Τουρκίας με αποστολή την ενίσχυση των σχέσεων με τις τουρκικές Δημοκρατίες μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης. Η ΤΙΚΑ πραγματοποίησε οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές δραστηριότητες στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας μέχρι το 1995 και στη συνέχεια επικεντρώθηκε στους τομείς του πολιτισμού και της εκπαίδευσης. Επιπλέον, στους τομείς δραστηριοποίησής της περιλαμβάνεται η υγεία, η αγροτική ανάπτυξη, ο τουρισμός, η βιομηχανία και η παροχή αναπτυξιακής βοήθειας. Μετά το 1995, επιτάχυνε τις εκπαιδευτικές της δραστηριότητες, δημιουργώντας σχολεία, βιβλιοθήκες και εργαστήρια τα οποία παρείχαν στα πανεπιστήμια τον απαιτούμενο τεχνικό εξοπλισμό¹³¹. Η ίδρυση του οργανισμού αποτέλεσε ένα χρήσιμο μέσο για την εμφάνιση της γλωσσικής συνεργασίας με τις τουρκικές δημοκρατίες, καθώς προωθεί πρωτοβουλίες γλωσσικής πολιτικής¹³². Η δημιουργία της ΤΙΚΑ αποδεικνύει την προσπάθεια προσαρμογής της Τουρκίας στη μετά-σοβιετική εποχή, καθώς και τη σημασία που αποδίδει η Τουρκία μετά τη δεκαετία του 1990 στις χώρες της Κεντρικής Ασίας¹³³.

Ο πιο σημαντικός διεθνής οργανισμός αυτής της περιόδου για την προώθηση του τουρκικού πολιτισμού είναι ο TURKSOY. Το 1993 υπογράφηκε στο Αλμάτι του Καζακστάν, η ιδρυτική συνθήκη μεταξύ της Τουρκίας, του Αζερμπαϊτζάν, του Καζακστάν, του Κιργιστάν, του Ουζμπεκιστάν και του Τουρκμενιστάν. Η Γενική

---

¹³⁰ Βλ. *ό.π.*, σελ. 151.

¹³¹ Βλ. ΤΙΚΑ, Turkish Cooperation and Coordination Agency. Ανακτήθηκε στις 25.1.1018 από το http://www.tika.gov.tr/en/page/about_us-14650

¹³² Βλ. *ό.π.*

¹³³ Βλ. CAMAN, Efe and AKYURT, Ali, "Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The Time has Come for a New Regional Policy", *Turkish Journal of International Relations*, Τεύχος 10, Αρ. 2-3, 2011, σελ. 47.

Γραμματεία του οργανισμού εδρεύει στην Άγκυρα, ενώ ο οργανισμός δεν διαθέτει αντιπροσωπείες σε άλλες χώρες ή πόλεις¹³⁴.

Κάθε έτος, το Συμβούλιο του οργανισμού (TURKSOY) ορίζει μια πολιτιστική πρωτεύουσα του τουρκικού κόσμου. Σε αυτό το πλαίσιο, διοργανώνονται διάφορες δραστηριότητες που παρουσιάζουν τη συμβολή της συγκεκριμένης πόλης στον τουρκικό πολιτισμό. Έτσι, ο τοπικός πληθυσμός έρχεται σε επαφή με τις διάφορες όψεις του τουρκικού πολιτισμού¹³⁵. Ο οργανισμός διοργανώνει, επίσης, εορταστικές εκδηλώσεις αφιερωμένες σε πρόσωπα που συνέβαλαν στη διαμόρφωση της τουρκικής κουλτούρας, όπως εκδηλώσεις αφιερωμένες σε καλλιτέχνες και ποιητές. Με αυτό τον τρόπο αναδεικνύεται το έργο των Τούρκων καλλιτεχνών προκειμένου να διατηρηθούν τα έργα τους. Επίσης, οι συναντήσεις καλλιτεχνών που πραγματοποιούνται με πρωτοβουλία του οργανισμού ενθαρρύνουν τους Τούρκους καλλιτέχνες να συνεργαστούν και να παράγουν έργα¹³⁶.

Ο TURKSOY αναλαμβάνει και την οργάνωση επιστημονικών συναντήσεων στις οποίες συγκεντρώνονται μελετητές του τουρκικού πολιτισμού. Τέτοιου είδους συναντήσεις επιτρέπουν στην Τουρκία και τον οργανισμό να αναπτύξουν σχέσεις με τους μορφωμένους πολίτες των χωρών της Κεντρικής Ασίας. Ο TURKSOY επεδίωξε να δημιουργήσει μια κοινή τουρκική γλώσσα, ενθαρρύνοντας τα νέα κράτη να απαρνηθούν το Κυριλλικό αλφάβητο για το Λατινικό¹³⁷. Την ιδέα ενστερνίστηκαν το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα κράτη της Κεντρικής Ασίας τα οποία αρνήθηκαν να υιοθετήσουν την ιδέα .

Οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές θεωρήθηκαν ιδιαίτερα σημαντικές από την Τουρκία καθώς αποτελούσαν τον θεμέλιο λίθο για τον εκσυγχρονισμό του τουρκικού κράτους. Οι ανταλλαγές πραγματοποιήθηκαν κυρίως με δυο τρόπους. Από τη μια οι φοιτητές κυρίως πανεπιστημιακού επιπέδου κλήθηκαν να σπουδάσουν στην Τουρκία με υποτροφίες που χορήγησε το τουρκικό κράτος. Από την άλλη ιδρύθηκαν ιδρύματα

---

¹³⁴ Βλ. TURKSOY, International Organization of Turkic culture. Ανακτήθηκε στις 23.01.2018 από το <https://www.turksoy.org/en/turksoy/about>

¹³⁵ Βλ. *ό.π.*

¹³⁶ Βλ. TURKSOY, *ό.π.*

¹³⁷ Βλ. *ό.π.*

κυρίως δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης με έδρα τις τουρκικές δημοκρατίες από το Υπουργείο Παιδείας και από οργανισμούς¹³⁸.

Παρά το γεγονός πως στις αρχές τις δεκαετίας του 1990, η Τουρκία αδυνατούσε να τηρήσει τις αρχικές δεσμεύσεις της για οικονομική βοήθεια προς τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, παρουσίαζε επιτυχία όσον αφορά τα εκπαιδευτικά και πολιτιστικά της προγράμματα. Σε αυτό το πλαίσιο, θεωρείται σημαντική η προσπάθεια που έγινε με το «Μεγάλο Πρόγραμμα Ανταλλαγής Φοιτητών» στόχος του οποίου ήταν να εκπαιδεύσει τη μελλοντική γενιά ελίτ των τουρκικών δημοκρατιών. Για την επίτευξη αυτού του στόχου από το 1992-1993 το τουρκικό κράτος προσέφερε 7.000 υποτροφίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και 3.000 υποτροφίες δευτεροβάθμιας σε φοιτητές και μαθητές από τις τουρκικές δημοκρατίες. Το Υπουργείο Παιδείας ήταν υπεύθυνο προκειμένου να διαχειριστεί την χορήγηση όλων των υποτροφιών και την κινητικότητα των φοιτητών. Στόχοι του προγράμματος ήταν: α) να αυξηθεί το μορφωτικό επίπεδο των τουρκικών δημοκρατιών και κοινοτήτων, β) να προκύψει μια γενιά εξοικειωμένη με τον τουρκικό πολιτισμό, γ) να καλυφθούν οι ανάγκες για εργατικό προσωπικό σ' αυτές τις χώρες, δ) να δημιουργηθεί η βάση για μόνιμη συνεργασία με τον Τουρκικό κόσμο¹³⁹.

Επιπλέον, δημιουργήθηκαν εκπαιδευτικά προγράμματα για Ουζμπέκους, Τουρκμένους και άλλους, τα οποία παρείχαν εξειδίκευση για την κάλυψη θέσεων σε διάφορους κυβερνητικούς θεσμούς¹⁴⁰. Εκτός των υποτροφιών η Τουρκία κατά την περίοδο 1995-1999 προσέφερε διάφορα εκπαιδευτικά προγράμματα και σεμινάρια σε εκπαιδευτικούς από τις τουρκικές δημοκρατίες, με στόχο την εισαγωγή του τουρκικού πολιτισμού στα εθνικά εκπαιδευτικά συστήματα των νέων δημοκρατιών. Την ίδια περίοδο η Τουρκία άρχισε επίσης να εκπαιδεύει διπλωμάτες από τις Τουρκικές Δημοκρατίες με ένα πρόγραμμα το οποίο διήρκεσε από το 1992 έως το 1998. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατά τη διάρκεια του οποίου εκπαιδεύτηκαν

---

¹³⁸ Βλ. YANIK, Lerna, "The politics of educational exchange: Turkish education in Eurasia", *Europe – Asia Studies*, Τεύχος 56, Αρ. 2, 2004, σελ.294.

¹³⁹ Βλ. AKCALI, Pinar and ENGIN- DEMIR, Cennet, "Turkey's educational policies in Central Asia and Caucasia: Perceptions of policy makers and experts", *International Journal of Educational Development*, Τεύχος 32, Αρ. 1, 2010, σελ.12.

¹⁴⁰ Βλ. SAYARI, Sabri, Turkey the Caucasus and Central Asia στο BANUAZIZI, Ali, WEINER, Myron (Επιμ.), *The New Geopolitics of Central Asia and its Borderlands*, Λονδίνο, 1994, σελ. 183.

συνολικά 297 διπλωμάτες, περιλάμβανε πολλούς μήνες εκμάθησης της τουρκικής γλώσσας. Η δημιουργία του τηλεοπτικού δικτύου της Τουρκίας «TRT Anvasya» το 1992, αποτελεί ακόμη ένα πολιτιστικό και εκπαιδευτικό εργαλείο με το οποίο επιδιώκεται η άσκηση πολιτιστικής επιρροής στις τουρκικές δημοκρατίες¹⁴¹.

Ωστόσο, η χορήγηση υποτροφιών δεν επέφερε τα επιθυμητά αποτελέσματα με επακόλουθο τη μείωση του αριθμού των φοιτητών που έρχονταν στην Τουρκία για σπουδές τα προσεχή έτη. Το κυριότερο πρόβλημα αποτελούσε η οικονομική δαπάνη που χρειαζόταν προκειμένου να στηρίξει το τουρκικό κράτος ένα τόσο μεγάλο εγχείρημα. Το ποσό της υποτροφίας που χορηγούνταν δεν ήταν αρκετό να καλύψει τα έξοδα των φοιτητών. Από την άλλη οι τουρκικές αρχές δέχθηκαν κριτική για την επιλογή των φοιτητών στους οποίους χορηγούσαν υποτροφίες. Ένας λόγος για τα υψηλά ποσοστά εγκατάλειψης των σπουδών θεωρήθηκε το γεγονός πως δόθηκε έμφαση στον αριθμό και όχι στην ποιότητα των σπουδαστών. Μετά το 1997 παρατηρήθηκε μείωση του αριθμού των φοιτητών που έρχονταν από τις τουρκικές δημοκρατίες στο πλαίσιο του «Μεγάλου Προγράμματος Ανταλλαγής Φοιτητών». Ενώ ο συνολικός αριθμός των σπουδαστών που έρχονταν στην Τουρκία το 1997 ήταν 9.545, ο αριθμός μειώθηκε σε 6.037 το 2001 και σε 5.651 το 2002¹⁴².

Το 1997 δημιουργήθηκε το *Kazak- Turkish Educational Foundation* (KATEV), ένα δημόσιο εκπαιδευτικό ταμείο στο Καζακστάν το οποίο υποστήριξαν οι Πρόεδροι του Καζακστάν και της Τουρκίας, Nazarbayev και Ozal. Στόχος του ταμείου είναι, αφενός, η προώθηση της συνεργασίας στον τομέα της εκπαίδευσης μεταξύ του Καζακστάν και της Τουρκίας, και αφετέρου, ο συντονισμός του έργου των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από την τουρκική πλευρά¹⁴³. Το 1992 ιδρύθηκαν στο Καζακστάν τα *Καζακικά-Τουρκικά Γυμνάσια (KTHS)* μετά από συμφωνία των Προέδρων των δυο χωρών. Η χρηματοδότηση για την ίδρυση των σχολείων πραγματοποιήθηκε από το Καζακστάν και την Τουρκία και παρείχε εκπαίδευση σε τέσσερις γλώσσες, Καζακικά, Ρωσικά, Αγγλικά και Τουρκικά σε συνεργασία με το

---

¹⁴¹ Βλ. ο.π., σελ. 184.

¹⁴² Βλ. ο.π., σελ. 295.

¹⁴³ Βλ. SEIDIMBEK, Ayana, “Nazarbayev University: Integration of Western and Central Asia Educational systems”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 89, 2013, σελ. 684.

Καζακικό – Τουρκικό Εκπαιδευτικό ίδρυμα ΚΑΤΕΥ¹⁴⁴. Οι μαθητές εξετάζονται γραπτώς για την εισαγωγή τους στα σχολεία, ενώ ειδικοί σύμβουλοι παίρνουν συνεντεύξεις προκειμένου να διαμορφώσουν άποψη για την προσωπικότητα, τις δεξιότητες και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των υποψηφίων. Το πρόγραμμα σπουδών διαμορφώνεται από το Ίδρυμα ΚΑΤΕΥ και εγκρίνεται από το Υπουργείο Παιδείας του Καζακστάν¹⁴⁵.

Όσον αφορά την Τριτοβάθμια Εκπαίδευση οι Τούρκοι ηγέτες διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο το 1991 στην ίδρυση του *International Kazakh- Turkish University* στο Καζακστάν το οποίο μετονομάστηκε το 1992 σε *Akhmet Yassawi International Kazakh- Turkish University*. Η τοποθεσία στην οποία ιδρύθηκε το πανεπιστήμιο, η πόλη Τουρκεστάν, είναι συμβολικής σημασίας καθώς στην πόλη βρίσκεται ο τάφος του Akhmet Yassawi, πνευματικού ηγέτη του τουρκικού κόσμου. Ένας ακόμη λόγος για τον οποίο επιλέχθηκε η ίδρυση του πανεπιστημίου στην περιφέρεια της χώρας αποτελεί το γεγονός πως εκεί ο καζακικός πολιτισμός είναι επικρατέστερος σε αντίθεση με τα μεγάλα πνευματικά κέντρα στα οποία υπάρχει έντονη η ρωσική επίδραση. Σε αυτό το πλαίσιο θα ήταν ευκολότερο για την Τουρκία να βρει κοινή γλώσσα επικοινωνίας και να διεισδύσει στο εκπαιδευτικό σύστημα¹⁴⁶. Το Πανεπιστήμιο δέχεται φοιτητές από τις τουρκόφωνες χώρες και περιλαμβάνει 4 ερευνητικά κέντρα, το Ευρασιατικό Ινστιτούτο Επιστημονικής Έρευνας, 7 ερευνητικά εργαστήρια και 70 ερευνητικές ομάδες¹⁴⁷.

Το 1994 ιδρύθηκε Πανεπιστήμιο στο Τουρκμενιστάν, το *International Turkmen – Turkish University*. Επιπλέον, η Τουρκία ίδρυσε το 1995 σε συνεργασία με τη δημοκρατία του Κιργιστάν το πανεπιστήμιο *Kyrgyz – Turk Manas University*, το οποίο έχει διοικητική αυτονομία. Οι γλώσσες διδασκαλίας είναι η Κιργιζική, η Τουρκική, η Αγγλική και η Ρωσική. Το πανεπιστήμιο δέχεται φοιτητές από το

---

¹⁴⁴ Βλ. *ό.π.*

¹⁴⁵ Βλ. *ό.π.*

¹⁴⁶ Βλ. DINMUKHAMMED, Ametbek and AIDARBEB, Amirbek, “Kazak- Turkish Cooperation in the Field of Education”, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 143, 2014, σελ.193.

¹⁴⁷ Βλ. Akhmet Yassawi University, History of University. Ανάκτηση στις 20.12.2018 από το <http://ayu.edu.kz/en/about/history#2016>

Κιργιζιστάν μετά από εξετάσεις¹⁴⁸. Επίσης, δέχεται Τούρκους φοιτητές και φοιτητές από τουρκικές κοινότητες από όλο τον κόσμο μετά από ειδικές εξετάσεις (Turkish Republics Exams). Η φοίτηση στο πανεπιστήμιο είναι δωρεάν ενώ παρέχονται βιβλία, υποτροφίες και εστίες. Οι Πρόεδροι του Κιργιζιστάν και της Τουρκίας είναι και επίτιμοι πρόεδροι του πανεπιστημίου ενώ το διοικητικό συμβούλιο περιλαμβάνει πέντε μέλη, τρία από την Κιργιζιστάν και δυο από την Τουρκία. Ο Πρόεδρος του πανεπιστημίου διορίζεται από την Κιργιζιστάν ενώ ο αντιπρόεδρος από την τουρκική κυβέρνηση¹⁴⁹.

Την περίοδο 1990-2001 πραγματοποιήθηκαν συνολικά 79 συμφωνίες συνεργασίας μεταξύ ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Τουρκίας και των τουρκικών δημοκρατιών. Από αυτές 18 αφορούν την Τουρκία και το Ουζμπεκιστάν, οι 5 την Τουρκία και το Τουρκμενιστάν, 1 το Τατζικιστάν, 14 συμφωνίες πραγματοποιήθηκαν με το Καζακιστάν και 11 με το Κιργιζιστάν. Από την άλλη, η ΤΙΚΑ ίδρυσε Τμήματα Τουρκολογίας σε διάφορα ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των χωρών της Κεντρικής Ασίας¹⁵⁰.

Την ίδια περίοδο η *Προεδρία των Θρησκευτικών Υποθέσεων* (Diyanet), ένας κρατικός θεσμός, δημιούργησε εκπαιδευτικά θρησκευτικά ιδρύματα (schools of divinity) στο Τουρκμενιστάν και το Καζακιστάν¹⁵¹. Σε αυτό το πλαίσιο η Διοίκηση διοργανώνει συχνά συνεργατικά σχέδια μεταξύ πανεπιστημίων της Τουρκίας και της Κεντρικής Ασίας. Η διοργάνωση των συναντήσεων περιλαμβάνει ανταλλαγές φοιτητών κατά την διάρκεια των οποίων οι φοιτητές περνούν 1 ή 2 χρόνια σε πανεπιστήμια της Τουρκίας και στη συνέχεια επιστρέφουν για να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους¹⁵². Η συνεργασία με τους θρησκευτικούς ηγέτες της Ευρασίας την περίοδο αυτή αναπτύχθηκε ιδιαίτερα, με επακόλουθο η Διοίκηση να δημιουργήσει μια διεύθυνση αρμόδια για τις χώρες της Ευρασίας στο τμήμα εξωτερικών υποθέσεων το 1994. Η συγκεκριμένη διεύθυνση, μεταξύ άλλων, διαχειρίστηκε τη

---

¹⁴⁸ Βλ. AYPAY, Ahmet, Turkish Higher Education Initiatives toward Central Asia στο HEYNEMAN, Stephen and DE YOUNG, Alan, *The Challenges of Education in Central Asia, Information Age Publishing*, 2006, σελ.90.

¹⁴⁹ Βλ. *ό.π.*

¹⁵⁰ Βλ. *ό.π.*, σελ. 91.

¹⁵¹ Βλ. *ό.π.*

¹⁵² Βλ. *ο.π.*

θρησκευτική εκπαίδευση των μουσουλμάνων φοιτητών που έφθασαν από τις χώρες της Ευρασίας¹⁵³.

2.3. Η εξωτερική πολιτική του ΚΔΑ στην Κεντρική Ασία (2002-2018)

Στις 3 Νοεμβρίου 2002, πραγματοποιήθηκε στην Τουρκία εκλογική αναμέτρηση κατά την οποία επικράτησε το Κόμμα «Δικαιοσύνη και Ανάπτυξη» (ΚΔΑ/ΑΚΡ) με επικεφαλής τον Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, στενός σύμβουλος του οποίου υπήρξε ο Αχμέτ Νταβούτογλου¹⁵⁴. Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 ο Νταβούτογλου εισήγαγε μέσω του βιβλίου του *Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας* την έννοια του «στρατηγικού βάθους» της Τουρκίας. Η τουρκική στρατηγική συμπεριφορά, την περίοδο διακυβέρνησης του ΑΚΡ, διαμορφώθηκε υπό το θεωρητικό πλαίσιο του Νταβούτογλου.

Σύμφωνα με τον Νταβούτογλου η Τουρκία διαθέτει στρατηγικό βάθος το οποίο σχετίζεται πρώτα απ' όλα με την γεωγραφική θέση της χώρας. Είναι το γεωγραφικό κέντρο της Αφρο- Ευρασίας, ευρισκόμενη στο κέντρο συνάντησης Ευρώπης, Ασίας και Αφρικής. Πέραν της γεωγραφικής της θέσης κατέχει γεωγραφικό βάθος το οποίο επεκτείνεται προς Βαλκάνια/Ευρώπη, Ευρασία, Ασία, Μέση Ανατολή και Βόρειο Αφρική, ενώ αποτελεί ιστορικό κέντρο καθώς τα κράτη των Σελτζούκων και των Οθωμανών κυριάρχησαν επί αιώνες σε μια μεγάλη γεωγραφική ζώνη που αποτελεί σήμερα το έδαφος της Τουρκίας. Η Τουρκία αποτελεί, επίσης, πολιτιστικό κέντρο για τα Βαλκάνια, τον Καύκασο, την Κεντρική Ασία και Μέση Ανατολή με στενούς δεσμούς κουλτούρας, γλώσσας, και θρησκείας. Σε αυτό το πλαίσιο ο Νταβούτογλου τονίζει τη σημασία της αρχής των «μηδενικών προβλημάτων» με τα όμορα κράτη¹⁵⁵.

---

¹⁵³ Βλ. Korkut, Şenol, “The Diyanet of Turkey and Its Activities in Eurasia after the Cold War”, *Acta Slavica Iaponica*, Τεύχος 28, 2010, σελ. 125.

¹⁵⁴ Βλ. Ο Νταβούτογλου, καθηγητής Διεθνών Σχέσεων, υπήρξε σύμβουλος του Ερντογάν από το 2002, ενώ διετέλεσε καθήκοντα ως Υπουργός Εξωτερικών (2009-2014) και στη συνέχεια ως πρωθυπουργός της χώρας (2014- 2016).

¹⁵⁵ Βλ. ΜΑΖΗΣ, Ιωάννης, Νταβουτογλιανή προσέγγιση και γεωπολιτική ανάλυση: Κριτική παρουσίαση στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας και ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων (Επιμ.), *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, 2013, Αθήνα, Ποιότητα, σελ.94.

Ο Νταβούτογλου στο βιβλίο του ασκεί κριτική στην τουρκική εξωτερική πολιτική και στρατηγική προς την Κεντρική Ασία κατά την μεταψυχροπολεμική περίοδο. Υπογραμμίζει το γεγονός πως η Τουρκία ήταν ανέτοιμη να ανταποκριθεί στα δεδομένα εκείνης της περιόδου καθώς δεν αντιλήφθηκε έγκαιρα το τέλος του «στατικού διπολικού διεθνούς συστήματος» και τη δημιουργία ενός «δυναμικού πολύπλευρου διεθνούς συστήματος», έτσι ώστε να προσαρμόσει την εξωτερική της πολιτική. Σύμφωνα με τον Νταβούτογλου η Κεντρική Ασία είχε περιέλθει σε δευτερεύουσα θέση τον εικοστό αιώνα όσον αφορά τη σημασία της στο πλαίσιο της τουρκικής στρατηγικής¹⁵⁶.

Τη δεκαετία του 2000 η ρητορική και η πρακτική εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας απέκτησαν πολυδιάστατο και δυναμικό χαρακτήρα. Η στρατηγική των «μηδενικών προβλημάτων» επιταχύνει τη διαδικασία βελτίωσης των σχέσεων της Τουρκίας με τους γείτονες. Με την πολιτική του στρατηγικού βάθους του Νταβούτογλου η Τουρκία ανέπτυξε ένα νέο όραμα εξωτερικής πολιτικής.¹⁵⁷

Η κυβέρνηση του κόμματος ΚΔΑ ενσωματώνει στους στόχους της εξωτερικής της πολιτικής χώρες της Αφρικής τις οποίες χρηματοδοτεί μέσω της ΤΙΚΑ. Ωστόσο, οι τουρκικές δημοκρατίες παραμένουν οι κορυφαίοι αποδέκτες της τουρκικής αναπτυξιακής βοήθειας. Το 2012 το Κιργιστάν αποτελούσε τον πρώτο αποδέκτη της αναπτυξιακής βοήθειας, ενώ το 2014 η Νότια και Κεντρική Ασία έλαβε από την ΤΙΚΑ \$53 εκατομμύρια καταλαμβάνοντας την πρώτη θέση¹⁵⁸.

Ο Νταβούτογλου θεωρεί αναγκαία την ανάπτυξη μιας υγιούς στρατηγικής επί της Ασίας διαμέσου της Κεντρικής Ασίας. Όπως τονίζει στο βιβλίο του *«Η θέση της Κεντρικής Ασίας αποτελεί κλειδί στον σχεδιασμό της Τουρκίας για την ασιατική στρατηγική. Γι' αυτό το λόγο θεωρείται αναγκαία η ανάπτυξη συνεπών και*

---

¹⁵⁶ Βλ. MAZHΣ, Ιωάννης, *ο.π.*

¹⁵⁷ Βλ. CAMAN, Efe and AKYURT, Akyurt, "Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy", *Turkish Journal Of International Relations*, Τεύχος 10, Αρ. 2-3, 2011, σελ. 53.

¹⁵⁸ Βλ. KOSTEM, SECKIN, *Turkish Foreign Policy towards Turkic Countries: An Assessment of the Past and an Agenda for the Future, 25th Anniversary of the Independence of Azerbaijan, Kazakhstan and Kyrgyzstan, and Turkey's Contribution to Development and Cooperation in the Turkic Region*, σελ. 88.

μακροπρόθεσμων σχέσεων μεταξύ Τουρκίας και Κεντρικής Ασίας στα πλαίσια των οποίων η Τουρκία ανοίγει τον δρόμο για την παγκόσμια δραστηριότητά της»¹⁵⁹.

Το κόμμα ΚΔΑ μετά την εκλογή του το 2002 επεδίωξε, στο πλαίσιο της έννοιας του στρατηγικού βάθους, να επαναπροσδιορίσει την εξωτερική της πολιτική προς τις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Μετά από μια περίοδο αδράνειας στα τέλη του 2003 διαφαίνεται το συνεχιζόμενο ενδιαφέρον της Τουρκίας για την εν λόγω περιοχή στα πλαίσια μιας σειράς επισκέψεων¹⁶⁰. Σε αυτό το πλαίσιο, το πολιτικό όραμα του ΚΔΑ μοιάζει αρκετά με αυτό των προηγούμενων κυβερνήσεων και φιλοδοξεί να αναγνωριστεί η Τουρκία ως «ήπια» περιφερειακή δύναμη¹⁶¹.

Ωστόσο, η προσέγγιση της Τουρκίας αυτή την περίοδο δεν περιορίζεται στο ρόλο του μεγάλου αδελφού για τις τουρκικές δημοκρατίες, όπως συνέβη κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, αλλά στοχεύει στην προσπάθεια της Τουρκίας να πείσει για το ενδιαφέρον της όσον αφορά την εξυπηρέτηση αμοιβαίων συμφερόντων. Έτσι κατά τη διάρκεια των επισκέψεών τους οι Τούρκοι ηγέτες τόνισαν ιδιαίτερα την γλωσσική, ιστορική, πολιτισμική και θρησκευτική ενότητα μεταξύ της Άγκυρας και των χωρών της Κεντρικής Ασίας¹⁶². Όπως αναφέρει ο Νικόλαος Ραπτόπουλος «η προσφυγή στη διπλωματική τακτική της έμφασης των κοινών δεσμών, εφόσον επιδιώκεται η επίτευξη των εθνικών στόχων με οποιοδήποτε κόστος, ακόμη και την παραπλάνηση του συνομιλητή, συνεπάγεται την «εργαλειακή χρήση» των κοινών δεσμών, οι οποίοι τίθενται στην υπηρεσία του εθνικού συμφέροντος»¹⁶³.

Το 2006, πέντε χρόνια μετά την τελευταία Σύνοδο, πραγματοποιήθηκε στην Αττάλεια της Τουρκίας η 8^η Σύνοδος Φιλίας, Αδελφότητας και Συνεργασίας των Τουρκικών Κρατών υπό την αιγίδα του Έρντογαν, ο οποίος μίλησε για τη δημιουργία

---

¹⁵⁹ Βλ. ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ, Αχμέτ, Το στρατηγικό βάθος, Η διεθνής θέση της Τουρκίας, Αθήνα, Ποιότητα, 2010, σελ. 743-744.

¹⁶⁰ Βλ. ΑΥΔΙΝ, Mustafa, “Turkey in Central Asia and the Caucasus”, *Turkish Studies*, Τεύχος 5, Αρ.2, 2004, σελ.7.

¹⁶¹ Βλ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Δημήτρης, ΦΩΤΙΟΥ, Ελένη, Τουρκική Εξωτερική Πολιτική την εποχή του ΑΚΡ, Προς μια Pax Ottomana; , Παπαζήση, Αθήνα, 2010, σελ.181.

¹⁶² Βλ. ΟΖΚΑΝ, Mehmet, “Turkey’s New Engagements in Africa and Asia: Scope, Content and Implications”, *Perceptions Journal of International Affairs*, center for strategic research, Τεύχος XVI, Αρ. 93, 2011, σελ.125.

¹⁶³ Βλ. ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ, Νικόλαος, «Η θέση του ισλαμικού κόσμου στη στρατηγική της ισλαμικής κυβέρνησης ΑΚΡ. Μια περίπτωση εργαλειακής χρήσης των ‘προνομαικών σχέσεων’» στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας και ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων (Επιμ.), σελ. 131.

μιας τουρκικής ένωσης (Commonwealth of Turkic Speaking States) η οποία θα επιτρέψει την στενότερη συνεργασία μεταξύ των τουρκικών κρατών¹⁶⁴. Ιδιαίτερη αναφορά έκανε στη σημασία που αποδίδει όσον αφορά τη δημιουργία μιας γλωσσικής κοινότητας των χωρών που μιλούν την τουρκική γλώσσα. Το επόμενο έτος πραγματοποιήθηκε η επόμενη Σύνοδος, αυτή τη φορά στο Αζερμπαϊτζάν, όπου παρευρέθηκε ο Τούρκος Πρόεδρος Έρντογαν, ενώ συμμετείχε η ΤΙΚΑ και το ίδρυμα TUDEV.

Όπως διαφαίνεται στα έργα του Davutoglu, η πολιτική της κυβέρνησης ΚΔΑ συγκαταλέγει την ιστορία, τον πολιτισμό και την θρησκεία στους υπολογισμούς ισχύος της ηγεσίας¹⁶⁵. Γι' αυτό το λόγο θεωρείται εύλογη η προσπάθεια της Τουρκίας να δώσει έμφαση στους παραπάνω συντελεστές ισχύος προκειμένου να επιτύχει τους εθνικούς της στόχους. Ο Davutoglu παρουσιάζει τον πολιτισμό ως κύριο πυλώνα εφαρμογής της τουρκικής ήπιας ισχύος. Σε αυτό το πλαίσιο, ο πολιτισμός ενισχύει ή δημιουργεί συνθήκες θετικής επίδρασης των ελίτ υπέρ της Τουρκίας, ενώ αναδεικνύει το Ισλάμ ως μέσο για την οικοδόμηση αίσθησης κοινού ανήκειν προς μουσουλμανικές μειονότητες στο εσωτερικό άλλων κρατών¹⁶⁶.

2.4. Οι δράσεις του ΚΔΑ στον τομέα του πολιτισμού και της “Τουρκοφωνίας” (2002-2018)

Στα πλαίσια της προσπάθειας που έκανε το ΚΔΑ προκειμένου να αναδείξει την πολιτιστική συγγένεια με τις τουρκικές δημοκρατίες και να καθιερώσει μια πολυδιάστατη συνεργασία με αυτές χρησιμοποίησε ποικίλους μηχανισμούς και οργανισμούς με αντικείμενο τον πολιτισμό και την προώθηση της τουρκοφωνίας.

Το 2007 ιδρύθηκε το *Yunus Emre Foundation*, ένας δημόσιος οργανισμός με στόχο την βελτίωση της προώθησης και της διδασκαλίας του τουρκικού πολιτισμού, της ιστορίας και της γλώσσας, με έδρα την Άγκυρα. Το Ινστιτούτο άρχισε τη

¹⁶⁴ Βλ. DALY, John, “The Rebirth of Pan- Turkism?”, *Eurasia Daily Monitor*, Τεύχος 5, Αρ. 5, 2008. Ανάκτηση 20.12.2018 από το <https://jamestown.org/program/the-rebirth-of-pan-turkism/>

¹⁶⁵ Βλ. ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ, Νικόλαος, *ό.π.*, σελ.133.

¹⁶⁶ Βλ. ΛΙΤΣΑΣ, Σπυρίδων, Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των νέο-οθωμανικών προσανατολισμών: Μια ενδοσκόπηση στο *Στρατηγικό βάθος* στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας και ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων (Επιμ.), σελ.217-218.

λειτουργία του το 2009 και διαθέτει πάνω από 56 πολιτιστικά κέντρα (*Yunus Emre Cultural Centres*) ανά τον κόσμο, ενώ στοχεύει στην ενίσχυση των προγραμμάτων ανταλλαγής με άλλες χώρες. Το Καζακστάν αποτελεί τη μόνη χώρα από τις τουρκικές δημοκρατίες στην οποία ιδρύθηκε τουρκικό Πολιτιστικό Κέντρο Yunus Emre¹⁶⁷, ενώ πραγματοποιούνται διαπραγματεύσεις προκειμένου να ιδρυθούν Πολιτιστικά Κέντρα στο Κιργιστάν, το Τουρκμενιστάν και το Ουζμπεκιστάν¹⁶⁸. Στόχος των τουρκικών πολιτιστικών κέντρων αποτελεί η προώθηση της Τουρκίας και η εμβάθυνση των σχέσεων της με άλλες χώρες μέσω επιστημονικών σχεδίων, πολιτιστικών δραστηριοτήτων και μαθημάτων¹⁶⁹. Το Ινστιτούτο και τα πολιτιστικά κέντρα φαίνεται πως διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας που σύμφωνα με τον Ertuglur Gunay, Υπουργό Πολιτισμού και Τουρισμού της Τουρκίας, αποτελούν τον «πολιτικό πυλώνα της εξωτερικής πολιτικής¹⁷⁰».

Το 2008 ιδρύθηκε η *Κοινοβουλευτική Συνέλευση των Τουρκόφωνων Χωρών* (TURKPA) με έδρα το Αζερμπαϊτζάν. Η συμφωνία υπογράφηκε από τους αρχηγούς των Κοινοβουλίων της Δημοκρατίας του Αζερμπαϊτζάν, της Δημοκρατίας του Καζακστάν, του Κιργιστάν και της Τουρκίας. Μεταξύ των στόχων του οργανισμού είναι παροχή βοήθειας για την ανάπτυξη κοινωνικοοικονομικών, πολιτικών καθώς και πολιτιστικών και ανθρωπιστικών σχέσεων μεταξύ των μελών του. Επιπλέον, επιδιώκεται η εναρμόνιση της νομοθεσίας των κρατών μελών συμπεριλαμβανομένης της νομοθεσίας για την διαφύλαξη και μεταβίβαση στις μελλοντικές γενιές της πολιτιστικής κληρονομιάς, των αξιών της τέχνης, της λογοτεχνίας και της ιστορίας των τουρκόφωνων χωρών¹⁷¹.

Ο Πρόεδρος της TURKPA είναι Τουρκικής καταγωγής, ενώ το Συμβούλιο της Συνέλευσης αποτελείται από πέντε εκπροσώπους κάθε χώρας – μέλους του οργανισμού. Η Συνέλευση διαθέτει πέντε επιτροπές, εκ των οποίων η μια είναι η

---

¹⁶⁷ Βλ. Ανάκτηση στις 21.12.2018 από το <https://www.yee.org.tr/en/corporate/yunus-emre-enstitusu>

¹⁶⁸ Βλ. Yunus Emre Institute in Turkic World. Ανακτήθηκε στις 21.12.2019 από το <https://www.yee.org.tr/en/news/yunus-emre-enstitusu-turkic-world>

¹⁶⁹ Βλ. OZKAN, Abdullah, σελ. 41.

¹⁷⁰ Βλ. Ayhan Kaya and Ayşe Tecmen, The role of common cultural heritage in modern Turkey's external promotion: Yunus Emre Cultural Centers, Working Paper No 4, Istanbul Bilgi University, 2011, σελ. 11.

¹⁷¹ Βλ. TURKPA, Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries. Ανάκτηση στις 20.12.2018 από το https://turk-pa.org/en/content/about_turkpa/activities

Επιτροπή Κοινωνικών, Πολιτιστικών και Ανθρωπιστικών Υποθέσεων και ένα Γενικό Γραμματέα. Η συγκεκριμένη Επιτροπή είναι υπεύθυνη για την διοργάνωση διασκέψεων, εκθέσεων και κινηματογραφικών φεστιβάλ, ενώ προωθεί τη συνεργασία στον τομέα των τεχνών με στόχο την πολιτιστική συνεργασία μεταξύ των χωρών – μελών. Καθεμία από τις χώρες υποβάλλει προτάσεις στα αντίστοιχα εθνικά Υπουργεία Πολιτισμού για την υλοποίηση πολιτιστικών έργων¹⁷².

Το 2009, στη Σύνοδο Κορυφής που πραγματοποιήθηκε στο Αζερμπαϊτζάν, ιδρύεται και το *Συμβούλιο Συνεργασίας των Τουρκικών Κρατών* (Cooperation Council of Turkic Speaking States - TURKKON) ένας διακυβερνητικός οργανισμός του οποίου ιδρυτικά μέλη είναι το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, η Κιργιστάν και η Τουρκία¹⁷³. Πρόκειται στην ουσία για έναν οργανισμό που είναι άμεσα συνδεδεμένος με άλλους διμερείς και πολυμερείς οργανισμούς όπως η TURKPA, ο TURKSOY, η Τουρκική Ακαδημία. Στόχος του συγκεκριμένου οργανισμού είναι η εμβάθυνση της συνεργασίας σε θέματα πολιτικής, εμπορίου και οικονομίας. Ωστόσο, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα θέματα γλώσσας, πολιτισμού, επιστήμης και εκπαίδευσης. Η εκπαίδευση και η επιστήμη θεωρούνται τομείς εξαιρετικής σπουδαιότητας και αποτελούν την πεμπτούσια της συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών¹⁷⁴.

Το Τουρκικό Συμβούλιο αποτελείται από το Συμβούλιο των Υπουργών Εξωτερικών (Council of Foreign Ministers) το οποίο εξετάζει όλες τις τρέχουσες δραστηριότητες του οργανισμού και συνεδριάζει ανά τακτά χρονικά διαστήματα. Το Συμβούλιο των Πρεσβύτερων (Council of Elders) αποτελεί ένα συμβουλευτικό όργανο το οποίο αποτελείται από πολιτικούς, ακαδημαϊκούς και διανοούμενους των τουρκικών κρατών και συνεδριάζει κάθε έξι μήνες υποβάλλοντας τις προτάσεις του. Τέλος, υπάρχει η Επιτροπή των Ανώτατων Αξιωματούχων (Senior Officials Committee) που αποτελεί το εξουσιοδοτημένο όργανο λήψης αποφάσεων του Τουρκικού Συμβουλίου και συντονίζει τις δραστηριότητες του. Στην πρώτη

---

¹⁷² Βλ. Commission on Social, Cultural and Humanitarian Affairs Report. Ανακτήθηκε στις 29/3/2019 από το [file:///C:/Users/%CE%93%CE%95%CE%A9%CE%A1%CE%93%CE%99%CE%91/Downloads/2.%20Report Commision on Social Cultural and Humanitarian%20Affairs.pdf](file:///C:/Users/%CE%93%CE%95%CE%A9%CE%A1%CE%93%CE%99%CE%91/Downloads/2.%20Report%20Commision%20on%20Social%20Cultural%20and%20Humanitarian%20Affairs.pdf)

¹⁷³ Βλ. Nakhchivan Agreement. Ανακτήθηκε στις 20/12/2018 από το https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/nakhchivan-agreement-on-the-establishment-of-the-cooperation-council-of-turkic-speaking-states-1-en.pdf

¹⁷⁴ Βλ. ο.π., σελ.8.

συνάντηση των Υπουργών Πολιτισμού συμφωνήθηκε η δημιουργία της Ένωσης Συγγραφέων των Τουρκικών Κρατών και της Ένωσης Καλλιτεχνών του Κινηματογράφου. Μετά τη συνάντηση των Υπουργών Πολιτισμού, λήφθηκε η απόφαση να πραγματοποιούνται τακτικές συνεδριάσεις και των Υπουργών Παιδείας, οι οποίοι αποφάσισαν να συγκροτήσουν ομάδες εργασίας για τη δημιουργία κοινού εγχειριδίου ιστορίας καθώς και εγχειριδίου Τουρκικής Λογοτεχνίας¹⁷⁵.

Υπό την αιγίδα του Τουρκικού Συμβουλίου δημιουργήθηκε μια Επιτροπή Κοινής Ορολογίας (Joint Terminology Committee) με στόχο την ανάπτυξη κοινής ορολογίας μεταξύ των τουρκικών εθνών¹⁷⁶. Στην πρώτη συνεδρίαση της επιτροπής συζητήθηκαν και εγκρίθηκαν οι αρχές για την ανάπτυξη κοινής ορολογίας ενώ η επιτροπή συμφώνησε στην δημιουργία κοινού λεξικού και κοινού αλφαβήτου το οποίο χρησιμοποιείται για επιστημονικούς σκοπούς.

Η *Διεθνής Τουρκική Ακαδημία* (TWESCO) ιδρύθηκε το 2010 και αποτελεί ένα ακαδημαϊκό κέντρο το οποίο συντονίζει τις έρευνες για την γλώσσα, την λογοτεχνία, τον πολιτισμό και την ιστορία του τουρκικού κόσμου από την αρχαιότητα έως σήμερα¹⁷⁷. Ιδρυτικά κράτη της Ακαδημίας είναι το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, η Κιργιζία και η Τουρκία ενώ η έδρα της βρίσκεται στο Καζακστάν. Το Ακαδημαϊκό Συμβούλιο αποτελεί το ανώτατο όργανο της Ακαδημίας και αποτελείται από έναν εκπρόσωπο από κάθε κράτος μέλος, τον Πρόεδρο της Ακαδημίας και τους Αντιπροέδρους. Ο πρώτος πρόεδρος της Ακαδημίας που διορίστηκε στην σύνοδο κορυφής του 2014 είναι από το Καζακστάν, ενώ τη θέση αναλαμβάνει με τη σειρά κάθε τέσσερα χρόνια ένας εκπρόσωπος από τα υπόλοιπα κράτη μέλη¹⁷⁸. Στην Ακαδημία λειτουργεί, επίσης, μια τουρκική βιβλιοθήκη η οποία αποτελείται από 32.000 βιβλία γνωστών τουρκολόγων και ένα μουσείο με πολύτιμα αντικείμενα από τις διαφορετικές ιστορικές περιόδους του τουρκικού λαού.

---

¹⁷⁵ Βλ. Cooperation Council of Turkic Speaking States, Cultural, Educational and Scientific Cooperation. Ανάκτηση στις 12.12.2018 από το <http://www.turkkon.org/en-US/cultural-educational-and-scientific-cooperation/301/330/330/741>

¹⁷⁶ Βλ. *ό.π.*

¹⁷⁷ Βλ. Agreement on the Establishment of the Turkic Academy. Ανακτήθηκε στις 12.12.2018 από το https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/AGREEMENTonESToftheTURKICACADEMY_20140424_191959.pdf

¹⁷⁸ Βλ. International Turkic Academy, History and Mission. Αναγνώστηκε στις 20.12.2018 από το <http://twesco.org/en/about/>

Με πρωτοβουλία της TWESCO δημιουργήθηκε το 2015 η Ένωση των Εθνικών Ακαδημιών Επιστήμης του Τουρκικού Κόσμου “*Union of the Turkic World National Academies of Science*” ύστερα από έγκριση του Συμβουλίου των Υπουργών Παιδείας των κρατών μελών. Στόχος της Ένωσης αποτελεί η συνεργασία στον τομέα της επιστήμης μεταξύ των τουρκικών κρατών¹⁷⁹. Η Ένωση συνεδρίασε για πρώτη φορά στην Αστάνα του Καζακστάν με τη συμμετοχή των επικεφαλής των Ακαδημιών Επιστήμης του Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν, Κιργιστάν και της Τουρκίας. Την προεδρία της Ένωσης ανέλαβε ο Πρόεδρος της Τουρκικής Ακαδημίας Επιστημών (TUBA)¹⁸⁰. Στις 23 Μαΐου 2016 η Τουρκική Ακαδημία (TWESCO) διοργάνωσε για πρώτη φορά το Φόρουμ Ανθρωπιστικών Επιστημών στην πρωτεύουσα του Καζακστάν¹⁸¹. Το πρώτο Φόρουμ αφιερώθηκε στην 25^η επέτειο της ανεξαρτησίας των τουρκόφωνων κρατών και στην *Ημέρα Τουρκικής Γραφής*¹⁸² (*Day of Turkic Writing*).

Το 2012 ιδρύεται το Ίδρυμα *Τουρκικού Πολιτισμού και Κληρονομιάς* (Turkic Culture and Heritage Foundation) από το Αζερμπαϊτζάν, το Καζακστάν, το Κιργιστάν και την Τουρκία¹⁸³. Το ίδρυμα βρίσκεται στο Μπακού και εργάζεται για την διατήρηση της τουρκικής κληρονομιάς στις χώρες μέλη, ενώ σχεδιάζει συνεργασία και με τρίτες χώρες. Στο ίδρυμα παρέχεται βοήθεια για την μελέτη και προώθηση του τουρκικού πολιτισμού μέσω της χρηματοδότησης διαφόρων προγραμμάτων και δραστηριοτήτων οι οποίες πραγματοποιούνται σε συνεργασία με την TURKSOY και την Τουρκική Ακαδημία¹⁸⁴.

---

¹⁷⁹ Βλ. *ό.π.*

¹⁸⁰ Βλ. TWESCO NEWS, Αναγνώστηκε στις 22.12.2018 από το http://twesco.org/en/news/zasedanie_soyuza_natsionalnykh_akademiy

¹⁸¹ Βλ. International Turkic Academy NEWS. Αναγνώστηκε στις 20.12.2018 από το http://twesco.org/en/news/twesco_provedet_forum_gumanitarnykh_nauk_velikaya_step/

¹⁸² Στο πλαίσιο της εκδήλωσης πραγματοποιήθηκε τελετή απονομής βραβείων σε εξέχοντες επιστήμονες, ποιητές, μελετητές της τουρκικής φιλολογίας. Επίσης, βραβεύτηκαν ακαδημαϊκοί με χρυσά μετάλλια για τη συμβολή τους στην τουρκολογία.

¹⁸³ Βλ. Charter of the Turkic Culture and Heritage Foundation. Αναγνώστηκε στις 22.12.2018 από το https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/CHARTERoftheTURKICCULTUREandHERITAGEFOUNDATION_20140424_192055.pdf

¹⁸⁴ Βλ. Charter of the Turkic Culture and Heritage Foundation. Αναγνώστηκε στις 13.12.2018 από το http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/CHARTERoftheTURKICCULTUREandHERITAGEFOUNDATION_20140424_192055.pdf

Εκτός από την ίδρυση οργανισμών την περίοδο αυτή η Τουρκία επιδιώκει την ενίσχυση των διμερών σχέσεων με το Κιργιστάν και το Καζακστάν. Σε αυτό το πλαίσιο, το Συμβούλιο Υψηλού Επιπέδου Στρατηγικής Συνεργασίας (High Level Strategic Cooperation Council), το 2011 με το Κιργιστάν και το 2012 αντίστοιχα με Καζακστάν. Πρόκειται για ένα μηχανισμό, ο οποίος χρησιμεύει στην διαμόρφωση κοινών στρατηγικών και πολιτικών. Με αυτό τον μηχανισμό θεσμοποιούνται οι σχέσεις με χώρες που είναι στρατηγικά σημαντικές για την Τουρκία¹⁸⁵.

2.5. Τα στρατηγικά «εκπαιδευτικά εργαλεία» της Άγκυρας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας

2.5.1. Η ίδρυση σχολείων και πανεπιστημίων

Ένα μεγάλο μέρος της εκπαιδευτικής πολιτικής που εφαρμόζει η Άγκυρα στην Κεντρική Ασία από το 1991 περιλαμβάνει την ίδρυση σχολείων πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς και την ίδρυση πανεπιστημίων. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας ιδρύει σχολεία σε όλες τις νεοσύστατες δημοκρατίες ή υποστηρίζει την ίδρυση σχολείων από ιδιώτες. Σε αυτό το πλαίσιο, στέλνει Τούρκους καθηγητές προκειμένου να διδάξουν μια σειρά μαθημάτων και την τουρκική γλώσσα. Η Τουρκία εκμεταλλευόμενη το παρωχημένο επίπεδο παροχής εκπαιδευτικών υπηρεσιών σε αυτές τις χώρες, έδωσε την ευκαιρία στους Κεντροασιάτες μαθητές να λάβουν εκπαίδευση στα τουρκικά σχολεία και προχωρήσουν στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Αξίζει να σημειωθεί, πως το Πανεπιστήμιο Manas University στο Κιργιστάν, σύμφωνα με διεθνείς κατατάξεις Πανεπιστημίων, θεωρείται το καλύτερο πανεπιστήμιο στην Κεντρική Ασία. Παρόμοια εικόνα παρουσιάζουν και τα τουρκικά πανεπιστήμια στο Τουρκμενιστάν¹⁸⁶.

---

¹⁸⁵ Βλ. OZDEN, Eren, An Institutional Approach to Turkey's Relations with Central Asian Countries, M.Sc., Program in Eurasian Studies, 2013, σελ. 26. Αναγνώστηκε στις 25/3/2019 από το <http://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12616332/index.pdf>

¹⁸⁶ Βλ. BALCER, Adam, "Between energy and soft-Pan Turkism: Turkey and the Turkic Republics", *Turkish Policy*, Τεύχος 11, Αρ. 2, 2012, σελ. 156-157.

Στη διαδικασία ίδρυσης σχολείων πρωταγωνιστικό ρόλο διαδραματίζει η Turkish Cooperation and Coordination Agency (TIKA), η οποία ξεκίνησε να ιδρύει σχολεία από τις αρχές του 1990. Επιπλέον, σχολεία, πανεπιστήμια και κολλέγια ιδρύουν Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) της Τουρκίας σε όλες τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, εκτός του Ουζμπεκιστάν, από το 1992 (ΠΙΚΑΝΑΣ 1). Τα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα των ΜΚΟ, δεν παρέχουν δωρεάν εκπαίδευση, ενώ ακολουθούν το πρόγραμμα των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων της Τουρκίας¹⁸⁷.

Κατά τη διάρκεια διακυβέρνησης του ΚΔΑ η ίδια στρατηγική, της ίδρυσης σχολείων, εξακολουθεί να εφαρμόζεται σε μικρότερη κλίμακα εξαιτίας του ήδη μεγάλου αριθμού σχολείων που έχουν ιδρυθεί στις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Ιδιαίτερα μετά την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος του 2016, δίνεται μεγάλη έμφαση στο να περιέλθουν υπό τον έλεγχο της κυβέρνησης τα σχολεία που ιδρύθηκαν και λειτουργούν υπό την εποπτεία του κινήματος Γκιουλέν¹⁸⁸. Σε αντίθεση με την περίοδο 2002 έως και το 2013, κατά την οποία οι δράσεις του κινήματος υποστηρίζονταν, μετά την κρίση στις σχέσεις Έρντογαν και Γκιουλέν, ο Πρόεδρος της Τουρκίας είτε επιδιώκει το κλείσιμο των σχολείων είτε την απορρόφησή τους από τον οργανισμό *Turkish Maarif Foundation*.

Το 2016 ιδρύθηκε με το νόμο 6721 το *Turkish Maarif Foundation (TMF)* το οποίο είναι ίδρυμα που έχει στόχο την παροχή εκπαιδευτικών υπηρεσιών στο εσωτερικό και το εξωτερικό, με έδρα την Κωνσταντινούπολη¹⁸⁹. Αποτελεί δημόσιο εκπαιδευτικό ίδρυμα το οποίο διαχειρίζεται ιδρύματα από την προσχολική έως την τριτοβάθμια εκπαίδευση¹⁹⁰. Κύρια αρμοδιότητα του οργανισμού αποτελεί η ίδρυση εκπαιδευτηρίων προσχολικής, πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αλλά και η ίδρυση κέντρων μη τυπικής μάθησης. Τα εν λόγω

---

¹⁸⁷ Βλ. ΑΥΡΑΥ, Ahmet, Turkish Higher Education Initiatives Toward Central Asia στο DE YOUNG, Alan, HEYNEMAN Stephen, *The Challenges of Education in Central Asia*, Information Age Publishing, Γκρίνουιτς, 2004,σελ. 92.

¹⁸⁸ Βλ. *VOA News*, “Turkey on Diplomatic Push to Close Schools Linked to Influential Cleric”,31/8/2017. Αναγνώστηκε στις 13/5/2019 στο

<https://www.voanews.com/europe/turkey-diplomatic-push-close-schools-linked-influential-cleric>

¹⁸⁹ Βλ. *Εφημερίδα της Τουρκικής Κυβερνήσεως*, Νόμος 6721, 17/06/2016. Αναγνώστηκε στις 13/5/2019 στο <https://www.global-regulation.com/translation/turkey/3393423/turkey-maarif-foundation-law.html>

¹⁹⁰ Βλ. *Turkish Maarif Foundation*. “Turkish Maarif Foundation’s Fields of Activity”. Αναγνώστηκε στις 13/5/2019 από το <https://www.turkiyemaarif.org/page/53-fields-of-activity-10>

εκπαιδευτικά ιδρύματα παρέχουν ισλαμική εκπαίδευση, ενώ προσφέρουν ένα πρόγραμμα προετοιμασίας για κολλέγια δίνοντας έμφαση στα Μαθηματικά, τα Αγγλικά, τις Κοινωνικές Επιστήμες και τις Ισλαμικές Σπουδές. Το ίδρυμα είναι επιφορτισμένο με την παροχή υποτροφιών και την υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας με βιβλία, υπολογιστές και κάθε είδους εξοπλισμό. Έτσι, ο εν λόγω οργανισμός είναι στο εξής επιφορτισμένος με την ίδρυση των νέων σχολείων, μεταξύ άλλων, στην Κεντρική Ασία, όπως θα εξετάσουμε στη συνέχεια¹⁹¹. Επιπλέον, στις αρμοδιότητες του ιδρύματος περιλαμβάνεται η κατάρτιση ερευνητικών δραστηριοτήτων σχετικά με το περιεχόμενο και το πρόγραμμα σπουδών των εκπαιδευτηρίων.

2.5.2. Η διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας και το Ινστιτούτο Yunus Emre

Η διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας αποτέλεσε και εξακολουθεί να αποτελεί σημαντική παράμετρο ως προς την διείσδυση της Άγκυρας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Για πολλά χρόνια η ρωσική γλώσσα αποτελούσε τη *lingua franca* της περιοχής και χρησιμοποιούνταν στις επίσημες δομές των κρατών αυτών. Η διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας υποστηρίχθηκε από την ΤΙΚΑ το 2000 με το πρόγραμμα *Turkology*. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα το οποίο στοχεύει στην διάδοση της χρήσης της τουρκικής γλώσσας¹⁹². Η ΤΙΚΑ αναλαμβάνοντας την υλοποίηση του προγράμματος, υποστήριξε τα πανεπιστήμια ιδρύοντας Τμήματα Τουρκολογίας, Τουρκικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας καθώς επίσης και Κέντρα Κατάρτισης της Τουρκικής Γλώσσας. Επιπλέον, πολλοί Τούρκοι ακαδημαϊκοί διορίστηκαν σε αυτά τα Πανεπιστήμια, ενώ το τουρκικό κράτος έκανε πολυάριθμες δωρεές για την αγορά του απαραίτητου εξοπλισμού. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που υποστηρίχθηκε ιδιαίτερα από την κυβέρνηση του ΚΔΑ, η οποία ίδρυσε επιπλέον Τμήματα Τουρκικής Γλώσσας και Λογοτεχνίας και Κέντρα Τουρκικής Γλώσσας.

---

¹⁹¹ Βλ. *ό.π.*

¹⁹² Βλ. ΤΙΚΑ, “Turcology Project”, 2016. Αναγνώστηκε στις 10/4/2019 στο <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/INGILIZCE%20SITE%20ESERLER/TANITIM%20BRO%C5%9E%C3%9CRLER%C4%B0/PDF/Turcology%20Project.pdf>

Για το Ινστιτούτο Yunus Emre έγινε λόγος σε προηγούμενο κεφάλαιο όσον αφορά τη συνεισφορά του στη διάδοση του τουρκικού πολιτισμού. Επιπλέον, ο εν λόγω οργανισμός αποτελεί ένα στρατηγικό εκπαιδευτικό εργαλείο της Άγκυρας σε διεθνές επίπεδο. Το Ινστιτούτο διεξάγει έρευνα όσον αφορά τις μεθόδους διδασκαλίας της τουρκικής γλώσσας, λογοτεχνίας και ιστορίας. Στόχος αποτελεί και η εκπαίδευση και κατάρτιση ερευνητών και ακαδημαϊκών που έχουν ως αντικείμενο μελέτης την τουρκική γλώσσα και ιστορία¹⁹³.

Το Ινστιτούτο δείχνει ιδιαίτερη μέριμνα για την προώθηση της τουρκικής γλώσσας, ιδρύοντας *Τουρκικά Εκπαιδευτικά Κέντρα (Yunus Emre Education Centre - YETEC)*, τα οποία εστιάζουν στη διδασκαλία της τουρκικής. Σε αυτό το πλαίσιο, προβλέπεται ένα σύστημα εξέτασης το *Turkish Examination Proficiency System*, το οποίο συντονίζει την καθιέρωση εξετάσεων και συμβάλλει στην αναγνώριση της τουρκικής γλώσσας και στην προώθηση της χρήσης της¹⁹⁴. Το Ινστιτούτο διαχειρίζεται, επίσης, το «*Turkology Program*»¹⁹⁵ με στόχο την ανάπτυξη της διδασκαλίας της τουρκικής γλώσσας, φιλολογίας, ιστορίας και πολιτισμού. Μέσω του εν λόγω προγράμματος παρέχεται υλικό για σχεδόν σαράντα τμήματα Τουρκικής Γλώσσας και Φιλολογίας και για μαθήματα τουρκικής γλώσσας. Επιπλέον, από το 2010 πραγματοποιείται κάθε χρόνο *Θερινό Σχολείο (Turkish Summer School Program)* κατά τη διάρκεια του οποίου γίνονται μαθήματα τουρκικής γλώσσας¹⁹⁶. Επιπλέον, το Ινστιτούτο συμβάλλει στην εκπαίδευση ακαδημαϊκών και ερευνητών που ασχολούνται με την τουρκική γλώσσα, την ιστορία, τον πολιτισμό και την τέχνη και παρέχει εκπαίδευση μέσω προγραμμάτων πιστοποίησης ενώ συνεργάζεται με άλλα ιδρύματα για την υποστήριξη και δημοσίευση των επιστημονικών μελετών¹⁹⁷.

---

¹⁹³ Βλ. AKILLI, Erman, “Yunus Emre Institute as a Tool for Cultural Diplomacy and Nation Branding”, *Turkish Studies*, Τεύχος 13, Αρ.22, 2018, σελ.27.

¹⁹⁴ Βλ. KAYA, Ayhan, AYSE, Tecmen. “The role of common cultural heritage in modern Turkey’s external promotion: Yunus Emre Cultural Centers”, Working Paper No 4, Κωνσταντινούπολη, Istanbul Bilgi University, 2011, σελ. 12.

¹⁹⁵ Το Πρόγραμμα διαχειριζόταν η ΤΙΚΑ έως το 2011, όταν υπεγράφη πρωτόκολλο με το οποίο η διαχείριση του Προγράμματος μεταφέρθηκε στο Ινστιτούτο.

¹⁹⁶ Βλ. *Yunus Emre Institusu*. “News, YEE Turkish Summer School”, 15/08/2017. Αναγνώστηκε στο <https://www.yee.org.tr/en/news/yee-turkish-summer-school-ended-closing-ceremony-presidential-complex>

¹⁹⁷ Βλ. OZKAN, Abdullah, “Strategic practices of public diplomacy policies in educational field and Turkey’s potential for cultural diplomacy”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 176, 2015, σελ. 41.

2.5.3. Οι Ειδικές Προεδρίες και οι «Τουρκικές Υποτροφίες»

Αμέσως μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης η Τουρκία επιστράτευσε ένα ακόμη εκπαιδευτικό στρατηγικό εργαλείο, προκειμένου να αναδειχθεί σε πόλο έλξης για τους φοιτητές της Κεντρικής Ασίας. Σε αυτό το πλαίσιο, χορήγησε ένα μεγάλο αριθμό υποτροφιών για τις οποίες έγινε λόγος σε προηγούμενο κεφάλαιο. Κατά την περίοδο διακυβέρνησης του ΚΔΑ δόθηκε, επίσης, μεγάλη σημασία στη διεθνοποίηση της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και την προσέλκυση των φοιτητών από χώρες στις οποίες η Άγκυρα έχει στρατηγικά συμφέροντα.

Έτσι, το 2010 η Τουρκία ίδρυσε έναν ακόμη οργανισμό με στόχο την προσέγγιση όλων των ομάδων με τις οποίες θεωρεί πως έχει γλωσσικούς, ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς. Πρόκειται για την «Προεδρία των Τούρκων που ζουν στο εξωτερικό και των Συγγενών Κοινοτήτων» (*Presidency for Turks Abroad and Related Communities- YTB*), η οποία

α εφαρμόζει πολιτιστικά και εκπαιδευτικά προγράμματα σε πολλά μέρη του κόσμου, συμπεριλαμβανομένης της Κεντρικής Ασίας. Η Προεδρία ιδρύθηκε ως δημόσιος φορέας υπό την εποπτεία του πρωθυπουργού και δραστηριοποιείται σε τρεις κύριους τομείς. Ο πρώτος είναι οι «πολίτες στο εξωτερικό», ο δεύτερος είναι οι «κοινότητες με τις οποίες η Τουρκία έχει ιστορικούς και πολιτιστικούς δεσμούς» και ο τρίτος είναι οι «ξένοι σπουδαστές»¹⁹⁸.

Η Προεδρία ανέλαβε το πρόγραμμα «Τουρκικές Υποτροφίες» (*Turkey Scholarships*) μετά το τέλος του Μεγάλου Φοιτητικού Προγράμματος που ξεκίνησε το 1992¹⁹⁹. Έτσι από το 2012 η Προεδρία μέσω του συγκεκριμένου προγράμματος παρέχει υποτροφίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε φοιτητές, μεταξύ άλλων, και από την Κεντρική Ασία²⁰⁰. Το Πρόγραμμα Υποτροφιών περιλαμβάνει υποχρεωτικά μαθήματα τουρκικής γλώσσας διάρκειας ενός έτους και τη συμμετοχή σε

¹⁹⁸ Βλ. *Presidency for Turks Abroad and Related Communities*. “About us, Institution”. Αναγνώστηκε στις 20/3/2019 στο <https://www.ytb.gov.tr/>

¹⁹⁹ Βλ. *Turkiye Scholarships*, “Historical Background”. Αναγνώστηκε στις 20/3/2019 στο <https://turkiyeburslari.gov.tr/en/page/about-us/turkiye-scholarships>

²⁰⁰ Βλ. *Turkey Scholarships*. “News, Second Round of Applications”. Αναγνώστηκε στις 20/3/2019 στο <https://www.ytb.gov.tr/en/news/turkiye-scholarships-2018-second-round-of-applications-are-open>

εξωπανεπιστημιακές δραστηριότητες, όπως πολιτιστικές και αθλητικές εκδηλώσεις, ευκαιρίες πρακτικής άσκησης και προγράμματα επαγγελματικού προσανατολισμού. Σε αυτό το πλαίσιο, δημιουργήθηκε η «Διεθνής Φοιτητική Ακαδημία» (*International Student Academy*) μέσω της οποίας διοργανώνονται συζητήσεις (Turkiye Talks) μεταξύ των πολιτικών, των ακαδημαϊκών, των καλλιτεχνών και των φοιτητών, σεμινάρια, εξειδικευμένα εργαστήρια και αθλητικές – πολιτιστικές εκδηλώσεις με στόχο να εξοικειωθούν οι φοιτητές που έχουν λάβει υποτροφία με τον τουρκικό πολιτισμό²⁰¹.

Το ΚΔΑ χρησιμοποιεί τις υποτροφίες προκειμένου να διευκολύνει την ενεργό παρουσία του σε διάφορες γεωγραφικές περιοχές. Παρά το γεγονός πως οι υποτροφίες απευθύνονται σε όλους τους φοιτητές ανά τον κόσμο, οι περισσότερες από αυτές χορηγούνται σε υποψήφιους από την Ασία, τη Μέση Ανατολή και την Αφρική, σύμφωνα με τις προτεραιότητες της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας²⁰². Οι «Τουρκικές Υποτροφίες» αποτελούν, μεταξύ άλλων, ένα εργαλείο της κυβέρνησης του ΚΔΑ εναντίον των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων του κινήματος Γκιουλέν, το οποίο έχει αποκτήσει μεγάλη επιρροή στην Κεντρική Ασία, αλλά και στην Αφρική και τα Βαλκάνια²⁰³.

2.5.4. Το Τουρκικό Συμβούλιο

2.5.4.1. Οι συνέργειες στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση

Σε προηγούμενο κεφάλαιο, έγινε λόγος για την ίδρυση του Τουρκικού Συμβουλίου και τους στόχους του. Το *Τουρκικό Συμβούλιο* αποτελεί στην ουσία ένα ακόμη εκπαιδευτικό εργαλείο της Άγκυρας για την περαιτέρω εμβάθυνση των σχέσεων της με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Στο πλαίσιο του Τουρκικού Συμβουλίου οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και των λοιπών μελών αποκτούν ένα θεσμικό πλαίσιο. Παράλληλα, όμως, η εκπαίδευση είναι πρωτεύουσας σημασίας στο

---

201 Βλ. *International Students' Academy*. Αναγνώστηκε στις 20/3/2019 σ το

<https://turkiyeburslari.gov.tr/en/page/current-students/international-students-academy>

202 Βλ. BULENT, Aras, ZULKARNAIN, Mohammed, "The Turkish government scholarship program as a soft power tool", *Turkish Studies*, 2018, σελ. 8.

203 Βλ. *ό.π.*

πλαίσιο του οργανισμού όπου επιχειρείται η διακρατική συνεργασία σε εκπαιδευτικά θέματα. Έτσι, δύνεται η δυνατότητα μέσα από τον οργανισμό να αναπτυχθούν επιμέρους στρατηγικά εκπαιδευτικά εργαλεία, όπως οι υποτροφίες και οι ανταλλαγές,

Η σημασία που δίνεται στην εκπαίδευση διαφαίνεται από το θέμα της Β΄ Συνόδου που ήταν αφιερωμένη στην εκπαιδευτική συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών. Η Β΄ Σύνοδος Κορυφής του *Τουρκικού Συμβουλίου* πραγματοποιήθηκε το 2012 υπό τον τίτλο «Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Πολιτιστική Συνεργασία» στο Μπίσεκ του Κιργιστάν²⁰⁴. Στη Σύνοδο εξετάστηκαν τρόποι ενίσχυσης της πολυμερούς συνεργασίας μεταξύ των τουρκικών κρατών. Οι αρχηγοί των κρατών και των κυβερνήσεων υπέγραψαν τη Διακήρυξη του Μπίσεκ και οι υπουργοί Παιδείας υπέγραψαν τις συμφωνίες για την Ίδρυση της Τουρκικής Ακαδημίας και του Οργανισμού για την Τουρκική Πολιτιστική Κληρονομιά. Ο τότε Υπουργός Εξωτερικών, Αχμέτ Νταβούτογλου, παρευρισκόμενος στη Σύνοδο υπογράμμισε τα κοινά ιστορικά και γλωσσικά σχέδια πρέπει να αποτελέσουν προτεραιότητα του Συμβουλίου, καθώς η κοινή τουρκική πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί πηγή υπερηφάνιας²⁰⁵.

Έως σήμερα έχουν πραγματοποιηθεί τέσσερις συνεδριάσεις των Υπουργών Παιδείας των κρατών μελών του Τουρκικού Συμβουλίου²⁰⁶. Η δεύτερη συνάντηση των Υπουργών Παιδείας πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2013 και συζητήθηκαν θέματα όπως η διδασκαλία των γλωσσών των κρατών μελών ως μαθήματα επιλογής, η έναρξη προγραμμάτων ανταλλαγής μαθητών της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, η συνεργασία μεταξύ των μελών στον τομέα της επαγγελματικής εκπαίδευσης, την χορήγηση υποτροφιών για μεταπτυχιακά και διδακτορικά προγράμματα σπουδών για την ενίσχυση της μελέτης της Τουρκολογίας

---

²⁰⁴ Στο πλαίσιο της Β΄ Συνόδου Κορυφής του Τουρκικού Συμβουλίου πραγματοποιήθηκε και η πρώτη συνάντηση των Υπουργών Παιδείας.

²⁰⁵ Βλ. *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “The Second Summit of Turkic Council was held in Bishek”. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 από το <http://www.mfa.gov.tr/the-second-summit-of-turkic-council-was-held-in-bishkek.en.mfa>

²⁰⁶ Βλ. *Turkic Council*. “Education and Science”. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.turkkon.org/en/isbirligi-alanlari/education-science> 4

καθώς και την αμοιβαία υποστήριξη εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και πολιτιστικών κέντρων²⁰⁷.

Μετά τις συζητήσεις των Υπουργών Παιδείας, ξεκίνησε πρόγραμμα ανταλλαγής μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (Turkic Council Student Exchange Program). Το πρώτο μαθητικό πρόγραμμα ανταλλαγής υλοποιήθηκε από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας της Τουρκίας την περίοδο 4-14 Απριλίου 2016, ενώ το δεύτερο πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε το 2018 στο Αζερμπαϊτζάν²⁰⁸. Το επόμενο πρόγραμμα ανταλλαγών προβλεπόταν να πραγματοποιηθεί στο Καζακστάν. Επιπλέον, το 2017 συμφωνήθηκε η υλοποίηση προγράμματος ανταλλαγών για εκπαιδευτικούς των κρατών μελών του Συμβουλίου, το ‘Sister Schools Project’. Στόχος του προγράμματος, όπως αναφέρεται, είναι η αύξηση των επαγγελματικών προσόντων των εκπαιδευτικών μέσω της ανταλλαγής των εμπειριών τους. Το σχέδιο υλοποιείται στο πλαίσιο εκπλήρωσης των ευρύτερων στόχων του Τουρκικού Συμβουλίου μέσω της μακροχρόνιας συνεργασίας των σχολείων των τουρκικών κρατών²⁰⁹.

Η Τουρκία στην προσπάθειά της να οικοδομήσει σχέσεις με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας οι οποίες θα βασίζονται στην προώθηση κοινής ταυτότητας αναλαμβάνει δράσεις και ως προς τη δημιουργία κοινών εγχειριδίων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Η *Διεθνής Τουρκική Ακαδημία (TWESCO)* ξεκίνησε το έργο κοινού εγχειριδίου ιστορίας το οποίο υποστηρίζεται από το Τουρκικό Συμβούλιο. Στο ψήφισμα της Διάσκεψης Κορυφής του Τουρκικού Συμβουλίου του 2014, οι Πρόεδροι των χωρών μελών του Συμβουλίου έδωσαν εντολή στους υπουργούς Παιδείας να ξεκινήσουν τη σύνταξη σχεδίου για ένα κοινό εγχειρίδιο τουρκικής ιστορίας²¹⁰. Η Διεθνής Τουρκική Ακαδημία παρουσίασε το τελικό σχέδιο του βιβλίου τον Σεπτέμβριο του 2017. Το κοινό εγχειρίδιο για την 8^η τάξη καλύπτει την κοινή τουρκική ιστορία μέχρι τον 15^ο αιώνα²¹¹. Από το ακαδημαϊκό έτος 2018-

---

²⁰⁷ Βλ. *ό.π.*

²⁰⁸ Βλ. *ό.π.*

²⁰⁹ Βλ. *ό.π.*

²¹⁰ Βλ. *ό.π.*

²¹¹ Βλ. TWESCO, “The Final Draft Textbook of Common Turkic History was Approved”, 27.09.2017, Αναγνώστηκε στις 20/12/2018 στο http://twesco.org/en/news/odobren_uchebnik_obshchetyurkskoy_istorii/.

2019 το μάθημα «Κοινή Τουρκική Ιστορία» εισήχθη ως μάθημα επιλογής για την 8^η τάξη της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης²¹². Επιπλέον τον Απρίλιο του 2018 οι υπουργοί Παιδείας και Επιστημών των χωρών μελών του Τουρκικού Συμβουλίου συζήτησαν την πιθανότητα δημιουργίας ενός κοινού εγχειριδίου για την κοινή τουρκική λογοτεχνία²¹³.

2.5.4.2. Οι συνέργειες στην τριτοβάθμια εκπαίδευση

Στο πλαίσιο του Τουρκικού Συμβουλίου δημιουργήθηκαν οι βάσεις για την στενότερη συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων των κρατών μελών. Το πιο σημαντικό βήμα προς αυτή την κατεύθυνση έγινε το 2012, όταν ιδρύθηκε η *Ένωση Τουρκικών Πανεπιστημίων* (Turkic Universities Union) με στόχο την υλοποίηση της συνεργασίας στον τομέα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των κρατών μελών του Τουρκικού Συμβουλίου²¹⁴. Στην Ένωση συμμετέχουν τρία πανεπιστήμια του Αζερμπαϊτζάν, τέσσερα πανεπιστήμια του Καζακστάν, τέσσερα του Κιργιστάν και πέντε πανεπιστήμια της Τουρκίας. Επιπλέον, τον Μάρτιο του 2013 εγκρίθηκε στην Κωνσταντινούπολη η «Οδηγία για την ίδρυση της Ένωσης των Τουρκικών Πανεπιστημίων και της Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης»²¹⁵.

Η Ένωση Τουρκικών Πανεπιστημίων αποσκοπεί όχι μόνο στη στενότερη συνεργασία μεταξύ των πανεπιστημίων του τουρκικού κόσμου, αλλά και στην διαμόρφωση κοινής ταυτότητας μέσω της ανάδειξης των κοινών στοιχείων της ιστορίας, της γλώσσας και του πολιτισμού των Τουρκικών Δημοκρατιών²¹⁶. Επιδιώκεται η σύναψη συμφωνίας για την εφαρμογή κοινού συστήματος μεταφοράς ακαδημαϊκών μονάδων, η κατάρτιση και επιμόρφωση του προσωπικού, η εφαρμογή

---

²¹² Βλ. *ό.π.*

²¹³ Βλ. *TWESCO*, “Program Review of Common Turkic Literature Textbook”, 6.04.2018. Αναγνώστηκε στις 20/12/2018 στο http://twesco.org/en/news/proshlo_zasedanie_obsuzhdeniya_uchebnika_obshchaya_tyurkskaya_literatura/

²¹⁴ Βλ. *ό.π.*

²¹⁵ Βλ. *Turkic Council*. “History” Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <http://www.turkunib.org/en/site/index>

²¹⁶ Βλ. *Turkic Universities Union*. “About us, Goals”. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <http://www.turkunib.org/en/site/index/#about>

προγραμμάτων ανταλλαγής φοιτητών και διδακτικού προσωπικού καθώς και η αναγνώριση της ισοτιμίας των διπλωμάτων μεταξύ των πανεπιστημιακών μελών²¹⁷. Επιπλέον, αποτελεί προτεραιότητα η υλοποίηση κοινών ερευνητικών προγραμμάτων, η διοργάνωση συμποσίων και συνεδρίων και η χορήγηση υποτροφιών για φοιτητές που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες. Τα πανεπιστημιακά μαθήματα περιλαμβάνουν διαλέξεις για την κοινή ιστορία, την λογοτεχνία και τον πολιτισμό των κρατών μελών της Ένωσης²¹⁸.

Στο πλαίσιο της Ένωσης πραγματοποιείται πρόγραμμα ανταλλαγής φοιτητών και ακαδημαϊκού προσωπικού μεταξύ των πανεπιστημίων που είναι μέλη της Ένωσης, με όνομα “Orhun Process”²¹⁹. Τον Απρίλιο του 2016 πραγματοποιήθηκε συνάντηση εμπειρογνομόνων οι οποίοι εξέτασαν την υλοποίηση της διαδικασίας και συζήτησαν θέματα που σχετίζονται με την υιοθέτηση ενός συστήματος παρόμοιου με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Μεταφοράς Ακαδημαϊκών Μονάδων (ECTS), καθώς και την αναγνώριση και ισοτιμία των διπλωμάτων²²⁰. Σε αυτό το πλαίσιο, δημιουργήθηκε μια τεχνική επιτροπή για την ανάλυση του εκπαιδευτικού συστήματος των κρατών – μελών και την υποδομή των πανεπιστημίων- μελών της Ένωσης. Έτσι η επιτροπή πραγματοποίησε επισκέψεις στα πανεπιστήμια του Αζερμπαϊτζάν, Καζακστάν και Κιργιστάν κατά τη διάρκεια του 2016²²¹. Η πιλοτική εφαρμογή του προγράμματος “Orhun” ξεκίνησε για προπτυχιακούς φοιτητές των τμημάτων Διεθνών Σπουδών και Πολιτικών Επιστημών το ακαδημαϊκό έτος 2017-2018²²².

Η ίδρυση *Φοιτητικού Συμβουλίου* και του *Συμβουλίου Διασφάλισης της Ποιότητας* αποτέλεσαν επίσης θέματα της ατζέντας της Ένωσης. Στη δεύτερη συνάντηση του Φοιτητικού Συμβουλίου που πραγματοποιήθηκε το 2016, συζητήθηκαν θέματα όπως η διοργάνωση αθλητικών αγώνων, φοιτητικών

---

²¹⁷ Βλ. *ό.π.*

²¹⁸ Βλ. *ό.π.*

²¹⁹ Βλ. *ό.π.*

²²⁰ Βλ. *ό.π.*

²²¹ Βλ. *Turkic Council*, “Annual Report 2016”, σελ. 44. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/turk-konseyi-2016-faaliyet-raporu-6-en.pdf>

²²² Βλ. *Turkic Council*, Annual Report 2017, σελ. 41. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.turkkon.org/assets/pdf/yayinlar/turk-konseyi-2017-faaliyet-raporu-8-en.pdf>

κατασκηνώσεων και διαγωνισμών ποίησης και λογοτεχνίας²²³. Σε αυτό το πλαίσιο, το 2017 διοργανώθηκε μια πολιτιστική βραδιά στο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών Επιστημών του Κιργιστάν καθώς και ένα αθλητικό τουρνουά στο Εθνικό Πανεπιστήμιο του Κιργιστάν με τη συμμετοχή αθλητών από άλλα πανεπιστήμια – μέλη της Ένωσης²²⁴.

Συμπέρασμα

Στο παρόν κεφάλαιο, καταγράφεται πως η ίδρυση των νέων δημοκρατιών της Κεντρικής Ασίας αποτέλεσε ευκαιρία για την Τουρκία όσον αφορά την ανάπτυξη νέας στρατηγικής και εξωτερικής πολιτικής στην εν λόγω περιοχή. Αντιλαμβανόμενη το κενό εξουσίας που δημιουργήθηκε στην περιοχή, η Άγκυρα επιχείρησε να εδραιώσει την ηγεμονία της επωφελούμενη από την απουσία της Ρωσίας. Σε αυτό το πλαίσιο η Τουρκία προσπάθησε να ενισχύσει την εικόνα του «αδελφικού» έθνους το οποίο μοιράζεται με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας την γλώσσα, τον πολιτισμό, την ιστορία και τη θρησκεία. Η πολιτική της περιελάμβανε ευρείας κλίμακας δραστηριότητες στους τομείς του πολιτισμού και της εκπαίδευσης επιχειρώντας την ανάπτυξη των σχέσεων και της συνεργασίας μέσω της δημιουργίας τουρκικών και διεθνών οργανισμών. Οι εθνοτικοί, γλωσσικοί, πολιτισμικοί δεσμοί αποτέλεσαν εργαλεία νομιμοποίησης της τουρκικής στρατηγικής έναντι της Κεντρικής Ασίας όσον αφορά την επίτευξη των εθνικών της στόχων. Ωστόσο, με το πέρας των πρώτων ετών οι προσδοκίες της Άγκυρας διαψεύστηκαν καθώς η Ρωσία έδειξε εκ νέου το ενδιαφέρον της για την διατήρηση της επιρροής της στην περιοχή.

Η άνοδος του ΚΔΑ στην εξουσία το 2002 σηματοδότησε την απόπειρα επαναπροσέγγισης με τις τουρκικές δημοκρατίες. Μέσω των αναφορών στο έργο του Νταβούτογλου υπογραμμίστηκε η σημασία της Κεντρικής Ασίας για την Τουρκία καθώς τονίζει την ανάγκη ενίσχυσης της τουρκικής παρουσίας στην περιοχή και την ενίσχυση της επιρροής της. Την περίοδο διακυβέρνησης του κόμματος ΚΔΑ διαφαίνεται το έντονο ενδιαφέρον της Τουρκίας όσον αφορά τον τομέα του πολιτισμού και της τουρκοφωνίας. Με την ίδρυση οργανισμών επιδιώκεται η

²²³ Βλ. *Turkic Council*, “Annual Report 2016”, σελ. 44

²²⁴ Βλ. *Turkic Council*, “Annual Report 2017”, σελ. 41.

υποστήριξη της πολιτικής-πολιτιστικής προσέγγισης με τα τουρκόφωνα κράτη. Στο πλαίσιο της δημιουργίας στρατηγικών εκπαιδευτικών εργαλείων τονίζεται επανειλημμένως η κοινή καταβολή των τουρκικών εθνών και η ανάγκη ανάληψης πρωτοβουλιών για την διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τουρκικού κόσμου.

Συνεπώς, γίνεται φανερό πως, από την περίοδο ίδρυσης των νεότευκτων κρατών έως σήμερα, η Άγκυρα αν και καταβάλλει συνεχείς προσπάθειες εγκαθίδρυσης της περιφερειακής ηγεμονίας της στην περιοχή, αντιμετωπίζει εμπόδια στην επίτευξη του στόχου της. Η προσπάθεια αξιοποίησης της εκπαίδευσης και του πολιτισμού για την αύξηση της επιρροής της στα κράτη της Κεντρικής Ασίας, δεν έχει έως τώρα τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Το γεγονός αυτό οφείλεται, όπως θα δούμε στη συνέχεια, στην παρουσία ενός άλλου ισχυρού παίκτη στην περιοχή, αλλά και στην άρνηση των εν λόγω κρατών να ενταχθούν στη σφαίρα επιρροής της Τουρκίας. Παρ' όλα αυτά, η εκπαιδευτική συνεργασία πολλών εξ αυτών των κρατών με την Άγκυρα είναι πολυεπίπεδη και ενισχύεται συνεχώς μέσω διμερών συμφωνιών και θεσμικών μηχανισμών. Σε επόμενο κεφάλαιο θα εξετασθούν οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες του ΚΔΑ σε καθεμιά από τις χώρες της Κεντρικής Ασίας.

Η πολιτική της Ρωσίας απέναντι στις χώρες της Κεντρικής Ασίας - Ο ανταγωνισμός με την Τουρκία

Εισαγωγή

Η Κεντρική Ασία αποτέλεσε περιοχή η οποία γνώρισε τον Τουρκικό – Ρωσικό ανταγωνισμό αμέσως μετά τον Ψυχρό Πόλεμο. Η Τουρκία επεδίωξε την εδραίωση της επιρροή της στην περιοχή, ωστόσο αντιλαμβανόμενη πως αδυνατεί να ξεπεράσει την ισχύ της Μόσχας χρησιμοποίησε πολιτιστικά και εκπαιδευτικά μέσα προκειμένου να διατηρήσει την επιρροή της. Στο κεφάλαιο που ακολουθεί επιχειρείται να αναδειχθεί η αδυναμία της τουρκικής στρατηγικής στην χρήση της εκπαίδευσης ως μέσο ήπιας ισχύος για τον έλεγχο του κεντροασιατικού χώρου, αδυναμία που προκύπτει από την παρουσία ενός ισχυρού παίκτη στην περιοχή, και συγκεκριμένα της Ρωσίας. Αρχικά, παρουσιάζονται οι στρατηγικοί στόχοι της Ρωσίας όσον αφορά την περιοχή της Κεντρικής Ασίας μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, καθώς και η ανάδειξη της ανταγωνιστικής σχέσης μεταξύ Μόσχας και Άγκυρας που αμφότερες προσβλέπουν στη διατήρηση και ενίσχυση της επιρροής τους στην περιοχή. Επιπλέον, θα γίνει περιγραφή των δράσεων που υλοποιεί η Ρωσία στον τομέα του πολιτισμού και ιδιαίτερα της εκπαίδευσης, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα όσον αφορά τον ανταγωνισμό των δύο δρώντων μέσω της εργαλειοποίησης μέσων ήπιας ισχύος για την ενίσχυση της επιρροής τους στη Κεντρική Ασία.

3.1. Ο ρόλος της Ρωσίας και οι στόχοι της ρωσικής στρατηγικής στην Κεντρική Ασία

Η στάση της Ρωσίας προς την περιοχή της Κεντρικής Ασίας, όπως και του Καυκάσου, συνδέεται άμεσα με ιστορικούς και στρατηγικούς παράγοντες. Η

παρουσία σημαντικού αριθμού Ρώσων, οι οποίοι συνέχισαν να διαβιούν ως μειονότητες στις νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες, μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, επηρέασαν και εξακολουθούν να επηρεάζουν τη διαμόρφωση των ρωσικών συμφερόντων. Η ευημερία και η ασφάλεια των μειονοτήτων αποτέλεσε για τη ρωσική κυβέρνηση ζήτημα μεγάλης σπουδαιότητας καθώς μια μαζική έξοδος των πληθυσμών αυτών από την Κεντρική Ασία προς τη Ρωσία θα επέφερε σημαντικές συνέπειες σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο για τη Μόσχα²²⁵.

Η Κεντρική Ασία αποτελούσε ανέκαθεν περιφερειακό υποσύστημα με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη Ρωσία λόγω της γεωγραφικής της θέσης. Καθώς η ενεργειακή ισχύς της Μόσχας βρίσκεται στον πυρήνα της υψηλής της Στρατηγικής, αποτελεί μόνιμη επιδίωξη της Μόσχας η άσκηση οικονομικής επιρροής στην Κεντρική Ασία, ενώ η ηγεμονία της συνδέεται κυρίως με τα ενεργειακά αποθέματα της περιοχής. Η παρουσία της Ρωσίας στον ενεργειακό τομέα της Κεντρικής Ασίας αυξήθηκε σταθερά από τη δεκαετία του 1990, ενώ οι εμπορικές συναλλαγές τριπλασιάστηκαν μεταξύ 2003-2007 φθάνοντας τα 21 δισεκατομμύρια δολάρια²²⁶. Οι οικονομίες των χωρών της Κεντρικής Ασίας βασίζονται στις μεταφορές, επικοινωνίες, αλυσίδες εφοδιασμού και σε άλλα δίκτυα τα οποία διασχίζουν τη Ρωσία ή υπόκεινται στον έλεγχό της. Σήμερα, ρωσικές επιχειρήσεις ελέγχουν μεγάλο μέρος των μεταφορών πετρελαίου, φυσικού αερίου και ηλεκτρικής ενέργειας των χωρών της Κεντρικής Ασίας²²⁷.

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης έως το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1990 η Ρωσία υπέστη σοβαρό πλήγμα σε οικονομικό επίπεδο. Μετά τις ιδιωτικοποιήσεις οι μεγάλες ρωσικές εταιρείες δεν διαδραμάτιζαν ρόλο στην εξωτερική πολιτική, ενώ η πτώση του βιοτικού επιπέδου για την πλειοψηφία του ρωσικού πληθυσμού δεν άφησε περιθώρια στη Μόσχα για τη χρηματοδότηση των δημοκρατιών²²⁸. Πέραν της οικονομικής δυσπραγίας η Μόσχα ήρθε αντιμέτωπη με

---

²²⁵ Βλ. ΔΡΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, Λευτέρης, *Κεντρική Ασία: Από τα Σοβιέτ στο Μαχαλά*, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2009, σελ. 128.

²²⁶ Βλ. LAURELLE, Marlene, *Russia in Central Asia: Old History, New Challenges?*, EUCAM, Working Paper No. 3, 2009, σελ. 5.

²²⁷ Βλ. WEITZ, Richard, "Averting a New Great Game in Central Asia", *The Washington Quarterly*, Τεύχος 29, Αρ.3, σελ. 156-157.

²²⁸ Βλ. LAURELLE, Marlene, *Russia and Central Asia στο The New Central Asia, The regional impact of international actors*, Emilian Kavalski (Επιμ.), σελ. 155.

μια κρίση εθνικής ταυτότητας ενώ προκλήθηκε πολιτική αστάθεια και διχασμός μετά την κατάρρευση της αυτοκρατορίας και του κομμουνισμού²²⁹.

Ο Yeltsin ως πρώτος Πρόεδρος της Ρωσίας (1991-1999) επικεντρώθηκε στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας από την Κεντρική Ασία, πρώην σοβιετική περιοχή, επιδιώκοντας τον οικονομικό και πολιτικό διαχωρισμό από τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Ο Kozygen ως πρώτος υπουργός Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας (1992-1996) από κοινού με τον Yeltsin ακολούθησαν μίαν πολιτική απομονωτισμού προς τα νεοϊδρυθέντα κράτη, ενώ έδειξαν πρόθυμοι να συμπορευθούν με τη Δύση. Σύμφωνα με αυτή την πολιτική, η Ρωσία έχει ομοιότητες με τη Δύση. Υπό αυτό το πρίσμα δεν υπήρχε χρόνος για τη Ρωσία προκειμένου να περιμένει τις νέες δημοκρατίες να ακολουθήσουν παρόμοιες πολιτικές²³⁰. Ωστόσο, η νομοθεσία όσον αφορά τους Ρώσους που ζούσαν στον πρώην σοβιετικό χώρο επικεντρώθηκε στην προώθηση των δικαιωμάτων τους ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά τη γλώσσα, τον πολιτισμό και την ιθαγένεια. Τον Νοέμβριο του 1992 ο Yeltsin εξέδωσε διάταγμα σχετικά με την «Προστασία των δικαιωμάτων και των συμφερόντων των Ρώσων πολιτών που ζουν εκτός Ρωσικής Ομοσπονδίας». Επιπλέον, το 1994 η κυβέρνηση Yeltsin υιοθέτησε τις «Βασικές κατευθύνσεις της κρατικής πολιτικής της Ρωσικής Ομοσπονδίας σε σχέση με τους συμπατριώτες του εξωτερικού²³¹».

Ρωσικές γεωπολιτικές ανησυχίες οδήγησαν την Μόσχα στη δημιουργία της *Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών* (CIS ή ΚΑΚ). Πρόκειται για ένα οργανισμό ο οποίος συστάθηκε το Δεκέμβριο του 1991 του οποίου συμμετέχουσες χώρες είναι οι πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες. Κύριοι τομείς συνεργασίας στο πλαίσιο του οργανισμού αποτελούσαν η οικονομία, το εμπόριο καθώς και η ασφάλεια. Η Ρωσία επεδίωξε με την ΚΑΚ ουσιαστικά να δημιουργήσει ένα πλαίσιο μέσω του οποίου θα διατηρούσε την επιρροή της στις νεοϊδρυθείσες δημοκρατίες. Προσπάθεια εδραίωσης της δεσπόζουσας θέσης της στον πρώην σοβιετικό χώρο αποτελεί και το *Σύμφωνο Συλλογικής Ασφάλειας* το οποίο υπογράφηκε στην Τασκένδη το 1992. Το Σύμφωνο

---

²²⁹ Βλ. JACKSON, Nicole, *Russian Foreign Policy and the CIS, Theories, debates and actions*, 2003, Νέα Υόρκη, σελ. 1-2.

²³⁰ Βλ. TSYGANKOV, Andrei, “Vladimir Putin’s Vision of Russia as a Normal Great Power”, *Post-Soviet Affairs*, Τεύχος 21, Αρ. 2, 2005, σελ. 136.

²³¹ Βλ. ZIEGLER, Charles, “The Russian diaspora in Central Asia: Russian compatriots and Moscow’s”, *Foreign Policy*, 2006, σελ. 117.

υπεγράφη μεταξύ της Ρωσίας, Καζακστάν, Ουζμπεκιστάν, Κιργιστάν, Τατζικιστάν και Αρμενίας. Παρά τις διαβεβαιώσεις του υπουργού Εξωτερικών Κοζυγεν σχετικά με την σπουδαιότητα της ΚΑΚ στην εξωτερική πολιτική της Ρωσίας, τη δεκαετία του 1990 η Ρωσία δεν επεδίωκε την ενίσχυση των σχέσεων με τα νεότευκτα κράτη. Η πρώτη επίσημη επίσκεψη του Υπουργού στην περιοχή πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του 1992²³².

Από το δεύτερο μισό της δεκαετίας του 1990 οι εσωτερικές ανακατατάξεις στη Ρωσία οδήγησαν σε αλλαγή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής χωρίς κάποια ουσιαστική αλλαγή για την περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Τον Yeltsin διαδέχθηκε στο Υπουργείο Εξωτερικών ο Primakov ο οποίος πρότεινε με την ομάδα του δύο κεντρικά στοιχεία προκειμένου η Ρωσία να εδραιωθεί ξανά ως μεγάλη δύναμη στο διεθνές σύστημα: εξισορρόπηση των μονοπολικών επιδιώξεων της Αμερικής σε συνασπισμό με άλλα κράτη και ενσωμάτωση της πρώην Σοβιετικής περιοχής υπό τον έλεγχο της Ρωσίας²³³. Η στρατηγική του Primakov στόχευε στην ένταξη του πρώην σοβιετικού χώρου υπό την ρωσική εποπτεία με στόχο την εξισορρόπηση της δυτικής ηγεμονίας και της ενίσχυσης του ΝΑΤΟ. Προς επίτευξη των στόχων αυτών η Ρωσία επεδίωξε την συνεχή στρατιωτική της παρουσία στην περιοχή, και την προστασία των Ρώσων που διαβιούσαν εκτός Ρωσίας. Επιπλέον, η Ρωσία επεδίωξε την απόκτηση πολύτιμων ακινήτων και εγκαταστάσεων στον μετασοβιετικό χώρο. Η ιδέα της «ολοκλήρωσης» του μετασοβιετικού κόσμου παρουσιάστηκε για πρώτη φορά επισήμως το 1995 με το ψήφισμα «Η ίδρυση της στρατηγικής πορείας της Ρωσικής Ομοσπονδίας σε σχέση με τα κράτη μέλη της ΚΑΚ». Η νέα στρατηγική της Ρωσίας αναγνώρισε τη σημασία της ΚΑΚ για τα εθνικά συμφέροντα της Ρωσίας και αναθεώρησε τη στάση απομονωτισμού της Μόσχας την περίοδο 1992-1995²³⁴.

Με την άνοδο του Πούτιν στην εξουσία και ιδιαίτερα μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις στις Ηνωμένες Πολιτείες το 2001 η εξωτερική πολιτική της Ρωσίας μεταβάλλεται. Η αλλαγή στη διακυβέρνηση της Ρωσίας με την άνοδο του Πούτιν στην εξουσία αποτέλεσε αφετηρία για ενεργότερη εμπλοκή της Ρωσίας στην περιοχή. Η Ρωσία υποστήριξε πως η αύξηση της απειλής του εξτρεμισμού απαιτεί

---

²³² Βλ. TSYGANKOV, ANDREI, *ό.π.*, σελ.79.

²³³ Βλ. TSYGANKOV, ANDREI, *ό.π.*, σελ.69.

²³⁴ Βλ. *ο.π.* σελ. 112- 113

στενότερη συνεργασία με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας για την επίτευξη κοινών στόχων στον τομέα της ασφάλειας²³⁵. Παρά τις δυσκολίες που αντιμετώπισε η Ρωσία μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, από το 2000 κατάφερε να αναδειχθεί ως η δύναμη με την μεγαλύτερη επιρροή στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας. Στις 28 Ιουνίου 2000 ο Πούτιν παρουσίασε ένα νέο πλαίσιο εξωτερικής πολιτικής για τη Ρωσία το οποίο διαπνέεται από έντονο ρεαλισμό, υπογραμμίζοντας την δυσκολία της Ρωσικής Ομοσπονδίας να διατηρήσει την οικονομική και πολιτισμική της επιρροή στο εξωτερικό λόγω της έλλειψης πόρων. Συνεπώς κρίθηκε απαραίτητο οι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής να είναι ανάλογοι των οικονομικών δυνατοτήτων της χώρας²³⁶. Στο πλαίσιο της νέας εξωτερικής πολιτικής η ΚΑΚ και τα κράτη της Κεντρικής Ασίας αποτελούν προτεραιότητα του ρωσικού κράτους, προκειμένου να περιοριστεί η αλληλεπίδραση της περιοχής με τις δυτικές οργανώσεις και ιδιαίτερα το ΝΑΤΟ²³⁷.

Η στρατηγική της Μόσχας από το 2001 αναπτύχθηκε με στόχο την οικονομική εξάρτηση των δημοκρατιών από τη Ρωσία, την αύξηση της ρωσικής στρατιωτικής παρουσίας με την εγκαθίδρυση στρατιωτικών βάσεων στην περιοχή και την ενίσχυση των επαφών με τους Κεντροασιάτες ηγέτες για την εδραίωση της επιρροής της Μόσχας²³⁸. Με την ανάληψη των καθηκόντων του ο Ρώσος Πρόεδρος επισκέφτηκε το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν, ενώ το Μάιο του 2000 επισκέφτηκε ξανά το Ουζμπεκιστάν και το Τουρκμενιστάν. Στην προσπάθεια προσέγγισης του Πούτιν με κάθε πρόεδρο σε διμερή βάση ανταποκρίθηκαν και οι πέντε δημοκρατίες²³⁹. Κατά την επίσκεψή του στην Αστάνα τον Οκτώβριο του 2000 ο Πούτιν υπήρξε ο πρώτος Πρόεδρος της Ρωσίας που συναντήθηκε με εκπροσώπους της ρωσικής κοινότητας του Καζακστάν²⁴⁰.

Ο Πούτιν πέραν της έμφασης που έδωσε στην ανάπτυξη σχέσεων με τα κράτη της Κεντρικής Ασίας σε διμερές επίπεδο, προώθησε την συνεργασία μέσω

---

²³⁵ Βλ. SMITH, Mark, *Russian Foreign Policy 2000: The Near Abroad*, Conflict Studies Research Center, 2000, σελ. 13.

²³⁶ Βλ. *ό.π.*, σελ. 1.

²³⁷ Βλ. CUMMINGS, Sally, "Happier Bedfellows? Russia and Central Asia under Putin", *Asian Affairs*, Τεύχος 32, Αρ. 2, 2001, σελ.146.

²³⁸ Βλ. BUSZYNSKI, Leszek, "Russia's new role in Central Asia", *Asian Survey*, Τεύχος 45, Αρ. 4, 2005, σελ. 550.

²³⁹ Βλ. CUMMINGS, Sally, *ο.π.* σελ. 149.

²⁴⁰ Βλ. ZIEGLER, Charles, σελ. 118.

πολυμερών οργανισμών. Κατά τη διάρκεια προεδρίας του Β. Πούτιν ιδρύθηκε η *Ευρασιατική Οικονομική Κοινότητα* και ο *Οργανισμός Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας*, τα σημαντικότερα θεσμικά πλαίσια για την συνεργασία Ρωσίας και Κεντρικής Ασίας. Η ιδρυτική διακήρυξη της *Ευρασιατικής Οικονομικής Κοινότητας* υπογράφηκε το 2000, από πέντε μέλη της ΚΑΚ τη Ρωσία, τη Λευκορωσία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν και το Τατζικιστάν, ενώ το 2005 συμφωνήθηκε η ένταξη του Ουζμπεκιστάν. Η Κοινότητα αφορούσε την ανάπτυξη στενής οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών -μελών και το 2014 συμφωνήθηκε η διάλυσή της και η μετεξέλιξή της σε *Ευρασιατική Οικονομική Ένωση*²⁴¹. Ο Οργανισμός Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας αποτελεί στρατιωτική συμμαχία η οποία υπογράφηκε το 2002 και αποτελεί επέκταση της Συνθήκης Συλλογικής Ασφάλειας του 1992. Ο Ρώσος Πρόεδρος με τη δημιουργία οργανισμών περιφερειακής ολοκλήρωσης καταβάλλει προσπάθεια προκειμένου να αντισταθμίσει την επιρροή των δυτικών οργανώσεων και να ενισχύσει την επιρροή του στην Κεντρική Ασία²⁴². Σε αυτό το πλαίσιο τοποθετείται και η δημιουργία του ευρασιατικού *Οργανισμού Συνεργασίας της Σαγκάης* η δημιουργία του οποίου ανακοινώθηκε το 2001. Πρόκειται για ένα οργανισμό οικονομικής συνεργασίας και ασφάλειας, μέλη του οποίου είναι η Κίνα, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, το Τατζικιστάν, το Ουζμπεκιστάν και η Ρωσία. Στο πλαίσιο του οργανισμού προβλέπεται η συνεργασία μεταξύ των κρατών-μελών, επίσης στους τομείς της εκπαίδευσης και του πολιτισμού²⁴³.

3.2. Ο ανταγωνισμός «ευρασιατικής» και «ισλαμικής ταυτότητας»

Ο ανταγωνισμός μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας για την επιρροή στην Ευρασία ξεκίνησε μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Στις αρχές της δεκαετίας του 1990 η Τουρκία προσπάθησε να αποκτήσει επιρροή στις πρώην σοβιετικές

---

²⁴¹ Βλ. Eurasian Economic Union. Ανακτήθηκε στις 5/1/2019 από το <http://www.eaeunion.org/?lang=en#about>

²⁴² Βλ. DIMITRAKOPOULOU Sofia, LIAROPOULOS, Andrew , “Russia’s National Security Strategy to 2020: A Great Power in the Making?”, *Caucasian Review of International Affairs*, 2010, Τεύχος 4, Αρ. 1, σελ. 37.

²⁴³ Βλ. The Shanghai Cooperation Organization. Ανακτήθηκε στις 5/1/2019 από το http://eng.sectsc.org/about_sco/

δημοκρατίες, ενεργώντας ως ανταγωνιστής της Ρωσίας²⁴⁴ στην περιοχή. Από την άλλη, η Ρωσία διαμόρφωσε την πολιτική της με τέτοιο τρόπο, έτσι ώστε να εντάξει στην σφαίρα επιρροής της την περιοχή, γεγονός το οποίο προβλημάτισε έντονα την Τουρκία²⁴⁵. Η Τουρκία αντιμετώπισε την εξωτερική πολιτική της Ρωσίας ως ενίσχυση του ρωσικού επεκτατισμού, ενώ η Ρωσία από τη μεριά της εξέφρασε έντονη δυσαρέσκεια όσον αφορά τη σύγκλιση συνόδων κορυφής με τους Κεντροασιάτες ηγέτες. Ο αναπληρωτής τμηματάρχης του ρωσικού Υπουργείου Εξωτερικών, Demurin, άσκησε κριτική λέγοντας πως η διοργάνωση τέτοιων συναντήσεων πρόκειται να συσπειρώσει εξτρεμιστικές ομάδες και ενδεχόμενη πρόκληση συγκρούσεων μεταξύ των κρατών της Κοινοπολιτείας²⁴⁶. Ενώ η Ρωσία επιθυμούσε τη διατήρηση του status quo στην περιοχή, η Τουρκία επεδίωξε μια βαθιά αλλαγή στα πρώην Σοβιετικά κράτη με την βοήθεια των ΗΠΑ. Αυτή η αντιπαράθεση ήταν και η κύρια αιτία για τη δημιουργία έντασης μεταξύ των δυο πλευρών²⁴⁷.

Ο ανταγωνισμός μεταξύ Ρωσίας και Τουρκίας για την επιρροή στην Κεντρική Ασία και την Ευρασία γενικότερα διαφαίνεται στην ανάλυση του Davutoglu στο έργο του *Το Στρατηγικό Βάθος*. Ο Davutoglu προχώρησε στη δημιουργία μιας ισλαμικής «ευρασιατικής ταυτότητας» η οποία βρίσκεται σε συνεχή έχθρα με την «σλαβική και ρωσική επιρροή²⁴⁸». Η «ευρασιατική ταυτότητα» του Davutoglu εντοπίζεται από την Αλβανία έως το Καζάν, από τη Βοσνία έως το Τσετσενιστάν, από την Κριμαία έως το Τατζικιστάν. Όπως τονίζει «το σημαντικότερο στοιχείο που μπορεί να εξουδετερώσει τη σλαβική και τη ρωσική επιρροή σε αυτές της χώρες είναι η αντιπολιτισμική δύναμη αντίστασης που προσφέρει η ισλαμική ταυτότητα»²⁴⁹.

Παρά τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο δρώντων, τη δεκαετία του 1990 η Άγκυρα και η Μόσχα συμφώνησαν να βελτιώσουν τις οικονομικές τους σχέσεις, έτσι

---

²⁴⁴ Βλ. SVARIN, David, "Towards a Eurasian axis? Russia and Turkey between cooperation and competition", *Global Affairs*, Τεύχος 1, Αρ. 4-5, 2015, σελ. 383.

²⁴⁵ Βλ. ΚΑΙΡΙΔΗΣ, Δημήτρης, MARTIN, Lenore, *Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον Κόσμο, Σύγχρονη Πραγματικότητα και Μελλοντικές Προκλήσεις*, Αθήνα, Εκδόσεις Σιδέρη, 2006, σελ. 163.

²⁴⁶ Βλ. KELKITLI, Asli Fatma, *Turkish – Russian Relations, Competition and Cooperation in Eurasia*, Νέα Υόρκη, Routledge, 2017 σελ. 60.

²⁴⁷ Βλ. Tufeksi, *ό.π.*, σελ. 89-90.

²⁴⁸ Βλ. ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ, Αχμέτ, *Το Στρατηγικό Βάθος: η διεθνής θέση της Τουρκίας*, Αθήνα, Ποιότητα, 2010, σελ. 383.

²⁴⁹ Βλ. *ό.π.*

ώστε να ελαχιστοποιήσουν τις πολιτικές διαφορές²⁵⁰. Η Τουρκία κάνοντας μια ορθολογική εκτίμηση των συσχετισμών στην περιοχή αλλά χωρίς να παραμελεί τις τουρκικές στοχεύσεις και τον ανταγωνισμό με την Ρωσία προχώρησε σε στενότερες οικονομικές σχέσεις με τη Μόσχα. Στα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Τουρκία και η Ρωσία κατέληξαν σε συμφωνία για τον αγωγό *Blue Stream*, ο οποίος σχεδιάστηκε για να μεταφέρει φυσικό αέριο από τη Ρωσία στην Τουρκία και ολοκληρώθηκε το 2002, ενώ από το 2005 άρχισε να φέρνει 16 εκατομμύρια κυβικά μέτρα ετησίως στην Τουρκία²⁵¹. Το πλαίσιο των οικονομικών ρωσο-τουρκικών σχέσεων εξαρτάται από την ανάγκη της Τουρκίας για καύσιμα και ενεργειακούς πόρους. Είναι, επομένως απαραίτητη η διατήρηση σταθερών πολιτικών σχέσεων μεταξύ των δυο χωρών εάν ληφθεί υπόψη η εξάρτηση της Τουρκίας από τους ενεργειακούς πόρους της Ρωσίας²⁵².

Στις αρχές του 2000 η Τουρκία αντιλαμβάνεται πως δεν διαθέτει πολιτική, οικονομική και στρατιωτική δύναμη έτσι ώστε να εξουδετερώσει την επιρροή της Μόσχας στην ευρασιατική περιοχή. Κατά τη διάρκεια συνάντησης του Τούρκου υπουργού Εξωτερικών και του Ρώσου ομολόγου του το 2001 στην Τουρκία, ο Τούρκος υπουργός, Ισμαήλ Τζεμ, πρότεινε τη δημιουργία ενός στρατηγικού τριγώνου μεταξύ Τουρκία, Ρωσίας και των χωρών της Κεντρική Ασίας. Ο Ρώσος υπουργός, Ίγκορ Ιβάνοφ, αντιμετώπισε θετικά την πρόσκληση και το 2001 τα δύο μέρη υιοθέτησαν το Κοινό Σχέδιο Δράσης για την Ευρασία (*'The Joint Action Plan for Eurasia'*)²⁵³, το σημαντικότερο έγγραφο για την ενίσχυση του διμερούς συντονισμού και της συνεργασίας στην περιοχή²⁵⁴. Στόχος του σχεδίου ήταν να επεκτείνουν τις διμερείς εμπορικές σχέσεις τους σε περιφερειακό επίπεδο και να προωθήσουν την ειρήνη και τη σταθερότητα στην Ευρασία. Το σχέδιο προβλέπει την προώθηση του

---

²⁵⁰ Βλ. *ο.π.*, σελ. 170-173.

²⁵¹ Βλ. CAMAN, Efe, AKYURT, Ali, "Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The Time has Come for a New Regional Policy", *Turkish Journal of International Relations*, Τεύχος 10, Αρ.2-3, 2011, σελ. 55.

²⁵² Βλ.. *ό.π.*, σελ. 56.

²⁵³ Βλ. KELKITLI, Asli Fatma, *ό.π.*, σελ. 61

²⁵⁴ Βλ. *ό.π.*

διαλόγου εκτός από τον τομέα του εμπορίου, στους τομείς του πολιτισμού και του τουρισμού²⁵⁵.

Παρά την εμβάθυνση των οικονομικών σχέσεων μεταξύ των δυο κρατών, στην Άγκυρα οι σχέσεις με τη Ρωσία επανεξετάστηκαν μετά τις εξελίξεις στη Συρία και τις συνέπειες της «Αραβικής Άνοιξης». Σε αυτό το πλαίσιο, διαμορφώθηκε ένα κλίμα ανησυχίας σχετικά με την ισχυροποίηση της ρωσικής πολιτικής στην Κεντρική Ασία και τον Καύκασο εις βάρος των τουρκικών συμφερόντων²⁵⁶. Από την άλλη οι ίδιες ανησυχίες επικρατούν και στη Ρωσία, η οποία φοβάται πως οι πολιτιστικές, εκπαιδευτικές και θρησκευτικές δραστηριότητες της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία σε συνεργασία με μουσουλμανικές κοινότητες θα μπορούσαν να ενθαρρύνουν τα ριζοσπαστικά ισλαμικά κινήματα στη Ρωσία και τα γειτονικά κράτη²⁵⁷.

3.3. Οι πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δράσεις της Ρωσίας στην Κεντρική Ασία

Η Τουρκία παρά την προσπάθεια της να μεγιστοποιήσει την επιρροή της στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας, αντιλήφθηκε νωρίς την υπεροχή της Ρωσίας. Σε αυτό συνέβαλαν οικονομικοί και πολιτιστικοί λόγοι, καθώς η Ρωσία έχει συγκριτικό πλεονέκτημα έναντι των άλλων δυνάμεων. Η ρωσική γλώσσα αποτελεί την πιο διαδεδομένη γλώσσα στην περιοχή, ενώ πολιτιστικά στοιχεία, όπως η μουσική και η εισαγωγή ρωσικών βιβλίων εντείνουν τη διατήρηση της σχέσης των πληθυσμών της Κεντρικής Ασίας με τον ρωσικό πολιτισμό²⁵⁸. Ο βασικός πυλώνας της ρωσικής δημόσιας διπλωματίας ως συστατικό της ήπιας ισχύος αποτελεί ο «Ρωσικός Κόσμος», μια έννοια η οποία συνδέει τους ανθρώπους εκτός Ρωσίας, οι οποίοι αισθάνονται την ανάγκη να διατηρούν την επαφή με τη Ρωσία, τη ρωσική γλώσσα και τον πολιτισμό²⁵⁹.

---

²⁵⁵ Βλ. KINIKLIOGLOU, Suat, “Turkey and Russia : Partnership or Exclusion?”, *Insight Turkey*, Τεύχος 8, Αρ.2, 2006, σελ. 2.

²⁵⁶ Βλ. FLANAGAN, STEPHEN, “The Turkey-Russia-Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics”, *The Washington Quarterly*, Τεύχος 36, Αρ. 1, 2013, σελ. 168.

²⁵⁷ Βλ. ο.π., σελ. 168-169.

²⁵⁸ Βλ. LAURELLE, Marlene, Russia and Central Asia, στο *The New Central Asia , The Regional Impact of International Actors*, KAVALSKI, E., 2010, σελ. 150.

²⁵⁹ Βλ. ό.π.

Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία λόγω της γενικότερης οικονομικής δυσπραγίας, αλλά και της πολιτικής αστάθειας, δεν επένδυσε στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας όσον αφορά το πολιτιστικό πεδίο. Έτσι, η Τουρκία βρήκε πρόσφορο έδαφος για την ανάπτυξη πολιτιστικών δραστηριοτήτων με στόχο την ενίσχυση της πολιτισμικής της επιρροής στην περιοχή. Ωστόσο, δημιουργώντας θεσμικούς διαύλους η Ρωσία κατάφερε να αναδείξει τον ηγετικό της ρόλο στην περιοχή. Χαρακτηριστική περίπτωση αποτελεί ο οργανισμός της ΚΑΚ στο πλαίσιο του οποίου η ρωσική είναι η επίσημη γλώσσα εργασίας²⁶⁰.

Πέραν της συνεργασίας στους τομείς της οικονομίας, του εμπορίου και της ασφάλειας, αναφορά γίνεται στην πολιτιστική ανταλλαγή αλλά και στη σημασία υλοποίησης κοινών προγραμμάτων όσον αφορά την επιστήμη, την εκπαίδευση και τον αθλητισμό²⁶¹. Το 1993 ιδρύθηκε το *Kyrgyz – Russian Slavic University* μετά την υπογραφή της *Συνθήκης Φιλίας, Συνεργασίας και Αμοιβαίας Βοήθειας* (10 Ιουνίου 1992) μεταξύ της Κιργιζίας και της Ρωσίας. Το πανεπιστήμιο συνεργάζεται στενά με το *Ίδρυμα Yeltsin* το οποίο παρέχει οικονομική στήριξη στο πανεπιστήμιο, ενώ το 2004 το ίδρυμα μετονομάστηκε σε Boris Nikolayevich Yeltsin προς τιμήν του πρώτου προέδρου της Ρωσικής Ομοσπονδίας²⁶². Επιπλέον, το 1996 ιδρύθηκε το *Tajik – Russian Slavonic University* στην πρωτεύουσα του Τατζικιστάν την Ντουςανμπέ²⁶³.

Το 2006 δημιουργήθηκε το *Διακυβερνητικό Ίδρυμα για την Εκπαιδευτική, Επιστημονική και Πολιτιστική Συνεργασία της ΚΑΚ (Intergovernmental Foundation for Educational, Scientific and Cultural Cooperation of the CIS – IFESCCO)* ύστερα από συμφωνία που υπογράφηκε σε συνεδρίαση του Συμβουλίου των Αρχηγών Κυβερνήσεων της ΚΑΚ στις 25 Μαΐου 2006 στο Ντουςάνμπε. Η συμφωνία υπογράφηκε από την Αρμενία, την Λευκορωσία, το Καζακστάν, το Κιργιστάν, τη Ρωσία, το Τατζικιστάν και το Ουζμπεκιστάν. Στόχος του Ιδρύματος είναι η ανάπτυξη

---

²⁶⁰ Βλ. CHARTER of the Commonwealth of Independent States, Article 35. Ανακτήθηκε στις 22/12/2018 από το <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201819/volume-1819-I-31139-English.pdf>

²⁶¹ Βλ. ο.π. Article 19.

²⁶² Βλ. Kyrgyz-Russian Slavic University named after B.N. Yeltsin. Ανακτήθηκε στις 20/1/2019 από το https://www.krsu.edu.kg/index.php?option=com_content&view=article&id=1074&Itemid=568&lang=en

²⁶³ Βλ. Russian - Tajik Slavonic University. Ανακτήθηκε στις 22/1/2019 από το <http://www.rtsu.tj/en/>.

της συνεργασίας στον τομέα της εκπαίδευσης αλλά και του πολιτισμού, της επιστήμης, του αθλητισμού, της νεολαίας και του τουρισμού²⁶⁴. Η αλληλεπίδραση και η εκπαιδευτική συνεργασία στο πλαίσιο του οργανισμού μεταξύ των μελών του είναι μεγάλη, καθώς οργανώνονται εκπαιδευτικά φόρουμ, θερινά σχολεία, εκδίδονται ανθολογίες και βιβλία, οργανώνονται μαθήματα για φοιτητές και ερευνητές. Σε ότι αφορά την εκπαίδευση, τον Δεκέμβριο του 2009, υπογράφηκε ένα πρωτόκολλο συνεργασίας μεταξύ του TURKSOY και της IFESCCO με στόχο την υλοποίηση κοινών έργων όπως η «Εγκυκλοπαίδεια των Ευρασιατών Τουρκολόγων²⁶⁵».

Όταν ανέλαβε την εξουσία ο Βλ. Πούτιν, προώθησε την πολιτική για τους Ρώσους του εξωτερικού διαθέτοντας περιορισμένα κονδύλια για την προώθηση του ρωσικού πολιτισμού και της γλώσσας. Οι πολιτιστικές δραστηριότητες στη Κεντρική Ασία διενεργούνται ως επί το πλείστον από τον οργανισμό *Rossotrudnichestvo* (RSSC), ο οποίος στοχεύει σε ρωσικές και ρωσόφωνες κοινότητες. Η *Rossotrudnichestvo* («Ομοσπονδιακή Υπηρεσία της Κοινοπολιτείας Ανεξάρτητων Κρατών, των Συμπατριωτών του Εξωτερικού και της Διεθνούς Ανθρωπιστικής Συνεργασίας») ιδρύθηκε το 2008 και λειτουργεί υπό την δικαιοδοσία του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσικής Ομοσπονδίας. Στόχος του οργανισμού είναι η προώθηση της θετικής εικόνας της Ρωσίας στο εξωτερικό και η διεθνής ανθρωπιστική συνεργασία, ενώ προτεραιότητα αποτελεί η συνεργασία με τα κράτη- μέλη της Κοινοπολιτείας των Ανεξάρτητων Κρατών στα οποία λειτουργούν τα *Κέντρα Επιστήμης και Πολιτισμού*²⁶⁶. Επίσης ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην προώθηση της ρωσικής γλώσσας, ενώ ο οργανισμός προωθεί τις ρωσικές εκπαιδευτικές εταιρίες και συνεργάζεται με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα των χωρών εταίρων. Όσον αφορά τις χώρες της Κεντρικής Ασίας ο οργανισμός διαθέτει ένα γραφείο στο Καζακστάν (*Russian Center for Science and Culture in Astana*), δύο γραφεία στο Κιργιστάν (*Russian center for Science and Culture in Bishkek and Osh*), δύο γραφεία στο Τατζικιστάν (*Russian Center for Science and Culture in Dushanbe and Khujand*) και στο Ουζμπεκιστάν (*Russian Center for Science and Culture in Tashkent*). Στα Κέντρα

---

²⁶⁴ Βλ. The Intergovernmental Foundation for Educational, Scientific and Cultural Cooperation (IFESCCO). Ανακτήθηκε στις 12/12/2018 από το <http://www.mfgs-sng.org/eng/>.

²⁶⁵ Βλ. TURKSOY and IFESCCO Signed an Agreement. Αναγνώστηκε στις 12/12/2018 από το https://www.turksoy.org/en/news/2009/12/16/turksoy_and_ifescoco_signed_an_agreement

²⁶⁶ Βλ. *ό.π.*

Επιστήμης και Πολιτισμού προσφέρονται μαθήματα για την εκμάθηση της ρωσικής γλώσσας²⁶⁷.

Η δραστηριότητα της RSSC βασίζεται στο πλαίσιο του υπο-προγράμματος 3 «Δραστηριότητες στη διεθνή ανθρωπιστική συνεργασία και τη διεθνή αναπτυξιακή βοήθεια» το οποίο προβλέπεται στο κρατικό πρόγραμμα «Δραστηριότητες της εξωτερικής πολιτικής»²⁶⁸. Το 2016 το ποσό των χρημάτων που είχε προγραμματιστεί να δαπανήσει ο οργανισμός για το πρόγραμμα έφθασε τα 3.7 δισεκατομμύρια ρούβλια. Οι κύριοι στόχοι του προγράμματος όσον αφορά την Κεντρική Ασία είναι να προωθήσει τη ρωσική επιστήμη, τον πολιτισμό και την εκπαίδευση. Προωθείται η ρωσική εκπαίδευση και τα επιτεύγματα της επιστήμης προκειμένου να ενισχυθεί το γόητρο του ρωσικού εκπαιδευτικού συστήματος και της επιστημονικής κοινότητας²⁶⁹. Επίσης, η υποστήριξη της ρωσικής γλώσσας αποτελεί ένα από τα εργαλεία ήπιας ισχύος της Μόσχας. Όπως προαναφέρθηκε, η ρωσική είναι η πιο διαδεδομένη γλώσσα στις χώρες της Κεντρικής Ασίας ενώ το 2000 έγινε η επίσημη γλώσσα του Κιργιστάν αλλά και στο Καζακστάν έχει κατοχυρωθεί συνταγματικά η χρήση της ρωσικής στις κρατικές δομές και τα όργανα της τοπικής αυτοδιοίκησης²⁷⁰. Η Μόσχα είχε καλέσει όλα τα πρώην σοβιετικά κράτη να δώσουν στη ρωσική γλώσσα επίσημο καθεστώς²⁷¹. Τα ρωσικά αποτελούν υποχρεωτικό σχολικό μάθημα στην περιοχή, ενώ υπάρχουν πολλά ρωσικά σχολεία μέσης εκπαίδευσης ιδιαίτερα στο Καζακστάν και την Κιργιζία. Το 2005- 2006 το 19% των μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Καζακστάν διδάσκονταν αποκλειστικά στη ρωσική γλώσσα²⁷². Η γλωσσική ρωσική πολιτική που ξεκίνησε το Κρεμλίνο περιλαμβάνει θεσμοθέτηση ημερών σλαβικού

---

²⁶⁷ Βλ. *Rosstrudnichestvo*, contacts. Αναγνώστηκε στις 12/12/2018 στο <http://rs.gov.ru/en/contacts> (ανάκτηση 10/12/2018).

²⁶⁸ Βλ. *ό.π.*

²⁶⁹ Βλ. GUSSAROVA, Anna, *Russia soft power in Kazakhstan and (Central Asia): Taken for Granted?*, Central Asia Institute for Strategic Studies, Almaty, 2017, σελ. 6-7.

²⁷⁰ Βλ. FIERMAN, William, “Russian in Post - Soviet Central Asia: A comparison with the states on the Baltic and South Caucasus”, *Europe – Asia Studies*, 2012, Τεύχος 64, Αρ. 4, σελ. 1083.

²⁷¹ Βλ. LARUELLE, Marlene (Επιμ.), *Russia's Central Asia policy and the role of Russian Nationalism*, Silk Road Paper, Central Asia – Caucasus Institute and the Silk Road Studies Program (Επιμ.), 2008, σελ. 62.

²⁷² Βλ. FIERMAN, WILLIAM, *ό.π.*

πολιτισμού²⁷³, παροχή σχολικών εγχειριδίων στα ρωσόφωνα σχολεία, προγράμματα ανταλλαγών για καθηγητές και μαθητές και τη δημιουργία ρωσικών τηλεοπτικών σταθμών και προγραμμάτων στις χώρες της Κεντρικής Ασίας²⁷⁴.

Το πρόγραμμα «*Ρωσική Γλώσσα*» για το 2016-2020 αποτελεί στρατηγικό εργαλείο παγκόσμιας εμβέλειας για αυτό το σκοπό. Ειδικά για τις χώρες της ΚΑΚ το πρόγραμμα προβλέπει αύξηση κατά 2.2 φορές των βιβλίων, των διδακτικών βοηθημάτων, των περιοδικών σχετικά με τη ρωσική γλώσσα, βιβλίων σχετικά με την λογοτεχνία και τον πολιτισμό τα οποία παρέχονται στα κέντρα ρωσικής γλώσσας των χωρών της ΚΑΚ²⁷⁵. Στο Καζακστάν λειτουργούν αρκετοί σύλλογοι οι οποίοι προωθούν την ρωσική γλώσσα, όπως η *Ένωση Ρωσικής Γλώσσας και Φιλολογίας*, η *Ένωση Καθηγητών Ρωσικών Σχολείων* και η *Ένωση Ρώσων Αποφοίτων Ιδρυμάτων Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης*²⁷⁶.

Η RSSC μεταξύ άλλων προώθησε την ρωσική τριτοβάθμια εκπαίδευση πραγματοποιώντας εκδηλώσεις οι οποίες παρουσίαζαν ρωσικά πανεπιστήμια. Στη «*Ρωσική Εβδομάδα Ανώτατης Εκπαίδευσης*» στην Τασκένδη το 2013 οκτώ ρωσικά πανεπιστήμια παρουσίασαν το πρόγραμμά τους²⁷⁷. Η Ρωσία βοήθησε κρατικά πανεπιστήμια της χώρας προκειμένου να ιδρύσουν τα παραρτήματά τους στην Κεντρική Ασία. Το *Lomonosov University* της Μόσχας ίδρυσε στην Ασάνα το 2000, στη Τασκένδη το 2006, στο Ντουσάνμπε το 2009. Ένα δίκτυο Σλαβικών Πανεπιστημίων, το οποίο λειτουργεί βάσει διμερών διακυβερνητικών συμφωνιών υπό την κοινή αρμοδιότητα της Ρωσίας και της χώρας υποδοχής ίδρυσε μια σειρά πανεπιστημίων στις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Συνολικά έως το 2015 περίπου 19 ρωσικά πανεπιστήμια λειτούργησαν στις τουρκικές δημοκρατίες²⁷⁸. Τα παραρτήματα ρωσικών πανεπιστημίων στην Κεντρική Ασία θεωρούνται ιδιαίτερα αξιόλογα από

²⁷³ Βλ. The Moscow Times. Αναγνώστηκε στις 13/1/2019 από το <https://themoscowtimes.com/articles/kyrgyzstan-offers-an-unlikely-window-into-slavic-culture-30350>

²⁷⁴ Βλ. LARUELLE, Marlene, *ό.π.*, σελ.61.

²⁷⁵ Βλ. The Russian Language Federal Targeted Programme for 2016-2020. Ανακτήθηκε στις 20/1/2019 <http://government.ru/en/docs/18169/>

²⁷⁶ Βλ. LAURELLE, Marlene, Russia's Eurasianist soft power in Central Asia, Eurasian Studies, 2017. Αναγνώστηκε στις 13/1/2019 από το <http://greater-europe.org/archives/3190>

²⁷⁷ Βλ. FOMINYKH, Alexey, "Russia's Public Diplomacy in Central Asia and the Caucasus: The role of the Universities", *The Hague Journal of Diplomacy*, Τεύχος 12, Αρ. 1, 2017, σελ. 14.

²⁷⁸ Βλ., FOMINYKH, Alexey, *ό.π.*, σελ. 15.

τους Κεντροασιάτες. Αλλά και στα τοπικά ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης υπάρχουν ομάδες φοιτητών οι οποίες σπουδάζουν στη ρωσική γλώσσα παράλληλα με την μητρική τους γλώσσα²⁷⁹.

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην στρατηγική εταιρική σχέση με το Καζακστάν το οποίο έχει τη μεγαλύτερη οικονομία στην περιοχή και παραμένει σύμμαχος της Ρωσίας σε ποικίλους τομείς. Στο Καζακστάν η Ρωσία έχει θεσπίσει στρατηγικές για την προώθηση της ρωσικής κουλτούρας και γλώσσας μέσω κοινών προγραμμάτων σπουδών στα πανεπιστήμια, υποτροφιών για φοιτητές που επιθυμούν να σπουδάσουν στη Ρωσία και πολιτιστικών κέντρων στις πρεσβείες. Η παροχή εκπαίδευσης στους φοιτητές του Καζακστάν αποτελεί σημαντικό εργαλείο της ρωσικής ήπιας ισχύος καθώς κατά τη διάρκεια της εκπαιδευτικής περιόδου οι φοιτητές αποδέχονται αξίες της ρωσικής κουλτούρας και διαμορφώνουν ανάλογη συμπεριφορά²⁸⁰. Έως το 2014 περίπου 28.000 φοιτητές εισακτέοι από το Καζακστάν εκπαιδεύτηκαν στην Ρωσία, γεγονός το οποίο αποδεικνύει την μεγάλη ελκυστικότητα της ρωσικής εκπαίδευσης μεταξύ των φοιτητών του Καζακστάν. Στο γεγονός αυτό συμβάλλει το ότι οι φοιτητές έχουν τις ίδιες ευκαιρίες με τους Ρώσους πολίτες όσον αφορά υποτροφίες σε οποιοδήποτε δημόσιο ρωσικό πανεπιστήμιο. Τα τελευταία χρόνια παρατηρήθηκε αύξηση στις κρατικές χορηγήσεις ενώ αντίστοιχα αυξήθηκε και το ενδιαφέρον των φοιτητών. Το ακαδημαϊκό έτος 2015-2016 το 79,2% των φοιτητών στη Ρωσία προέρχονταν από χώρες της ΚΑΚ²⁸¹.

Το 2007 το ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών και το Υπουργείο Παιδείας και Επιστήμης ίδρυσαν το *Παγκόσμιο Ρωσικό Ταμείο* («Russian World Fund») για την προώθηση της ρωσικής γλώσσας, καθώς και την υποστήριξη των προγραμμάτων εκμάθησης της ρωσικής στη Ρωσία και το εξωτερικό. Το Ταμείο εκπροσωπείται στο Καζακστάν από ένα δίκτυο «Ρωσικών Πολιτιστικών Κέντρων» καθώς και στο Κιργιστάν και το Τατζικιστάν. Τα ρωσικά κέντρα παρέχουν πρόσβαση στην

---

²⁷⁹ Βλ. FIERMAN, William, *ό.π.*, σελ. 1085.

²⁸⁰ Βλ. GUSSAROVA, Anna, *ό.π.*, σελ. 8.

²⁸¹ Βλ. *ο.π.*

πολιτιστική, ιστορική, λογοτεχνική κληρονομιά του ρωσικού κόσμου, στην μεθοδολογία και την πρακτική της ρωσικής εκπαίδευσης²⁸².

Το 2017 η Ρωσία ξεκίνησε ένα πρόγραμμα για την τοποθέτηση δασκάλων στα σχολεία του Τατζικιστάν. Η διμερής συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών περιλαμβάνει την καταβολή μισθού στους δασκάλους από το Τατζικιστάν, ο οποίος ισούται με τον μισθό των τοπικών δασκάλων, ενώ η ρωσική κυβέρνηση καταβάλλει επιπλέον 60.000 ρούβλια μηνιαίως (890\$). Οι εκπαιδευτικοί εξειδικεύονται σε μαθήματα όπως η χημεία, η βιολογία, η πληροφορική, τα μαθηματικά και η ρωσική γλώσσα. Οι μισθοί είναι πολύ μεγαλύτεροι απ' ό,τι δικαιούνται οι δάσκαλοι στη Ρωσία, γεγονός που εγείρει το ενδιαφέρον των Ρώσων δασκάλων για τις θέσεις²⁸³.

Από τα όσα προαναφέρθηκαν, είναι εμφανής η σημασία που δίνεται από τη Μόσχα κυρίως στις εκπαιδευτικές ανταλλαγές και στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Η Ρωσία θεωρεί την εκπαίδευση και την προώθηση της ρωσικής γλώσσας σημαντικά εργαλεία για την άσκηση επιρροής σε διεθνές επίπεδο και ιδιαίτερα όσον αφορά την Ευρασία. Σχεδιάζει την άσκηση ήπιας ισχύος προς τα γειτονικά κράτη και χρησιμοποιεί για το σκοπό αυτό τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες και συνεργασίες²⁸⁴.

Συμπέρασμα

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης τα οικονομικά και πολιτικά προβλήματα της Ρωσίας αποτέλεσαν τροχοπέδη για την ανάπτυξη της πολιτιστικής και εκπαιδευτικής στρατηγικής της στον πρώην σοβιετικό χώρο. Ωστόσο, το ενδιαφέρον της για την καθιέρωση μηχανισμών επιρροής διαφαίνεται ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Βλάντιμιρ Πούτιν η περιοχή της Κεντρικής Ασίας θεωρήθηκε ζωτικής σημασίας για τη Ρωσία. Σε αυτό το πλαίσιο, διαμορφώθηκε η νέα ρωσική εξωτερική πολιτική, στόχος της οποίας αποτελεί η δημιουργία μοχλών οικονομικής επιρροής οι οποίοι θα αυξήσουν τη

---

²⁸² Βλ. *ο.π.* σελ. 10.

²⁸³ Βλ. Eurasianet, Ανακτήθηκε στις 22/1/2019 από το <https://eurasianet.org/russia-sends-more-teachers-to-tajikistan>.

²⁸⁴ Βλ. FOMINYKH, Alexey, *ό.π.*, σελ. 18.

δύναμη του ρωσικού κράτους και θα προσελκύσουν νέους εταίρους. Σε αυτή την προσπάθεια η Ρωσία χρησιμοποιεί εργαλεία ήπιας ισχύος, όπως ο πολιτισμός, η γλώσσα και η εκπαίδευση. Η Τουρκία και η Ρωσία ανταγωνίζονται από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 για την εδραίωσή τους στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας αναπτύσσοντας την εκπαιδευτική τους στρατηγική για την υλοποίηση των εθνικών τους στόχων. Υπό αυτό το πρίσμα οι πολιτιστικές και εκπαιδευτικές δραστηριότητές τους, όπως παρουσιάστηκαν, αποσκοπούν στη διαμόρφωση ταυτότητας η οποία στόχο έχει την ένταξη του πληθυσμού των νέων δημοκρατιών στον Τουρκικό ή Ρωσικό Κόσμο αντιστοίχως. Συνεπώς, η παρουσία της Ρωσίας αναδεικνύει την αδυναμία της τουρκικής στρατηγικής ως προς την αξιοποίηση της εκπαίδευσης, στο πλαίσιο άσκησης της ήπιας ισχύος, για την εγκαθίδρυση της περιφερειακής ηγεμονίας της στην Κεντρική Ασία.

ΟΙ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΓΚΙΟΥΛΕΝ ΣΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΑΣΙΑ ΚΑΙ Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΜΕ ΤΟ ΚΔΑ

Εισαγωγή

Η Κεντρική Ασία κατέχει σημαντική θέση στις πολιτικές που αφορούν την εκπαίδευση τόσο για την Άγκυρα όσο και για το ισλαμικό κίνημα Φετχουλλάχ Γκιουλέν. Η συνεργασία μεταξύ του ΚΔΑ και του κινήματος Γκιουλέν είχε πολλαπλά οφέλη και για τους δύο δρώντες. Η κρίση των τελευταίων ετών στις σχέσεις των δύο είναι πιθανό να επηρεάσει την εικόνα της Τουρκίας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας, όπου υπάρχουν αρκετά εκπαιδευτικά ιδρύματα του κινήματος. Από την άλλη, οι εκπαιδευτικοί στόχοι του κινήματος στην περιοχή τίθενται σε κίνδυνο καθώς η τουρκική κυβέρνηση δεν στηρίζει τις δράσεις της οργάνωσης, θέλοντας με αυτό τον τρόπο να μειώσει την επιρροή που ασκεί ο Γκιουλέν στις εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις της Άγκυρας.

Στόχος του παρόντος κεφαλαίου είναι να σκιαγραφηθεί ο ρόλος του κινήματος Γκιουλέν στην προώθηση των συμφερόντων της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία καθώς και στην προώθηση των συμφερόντων του κόμματος ΚΔΑ μέσω της συνεργασίας του με το κίνημα, όταν το ΚΔΑ έφτασε στην εξουσία (2002-2013). Ειδικότερα, παρουσιάζεται η ιδεολογία και οι στόχοι του κινήματος Γκιουλέν καθώς και οι εκπαιδευτικές δράσεις που ανέλαβε στις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Επιπλέον, διερευνάται η συνεργασία του με το κόμμα ΚΔΑ και οι συνέπειες όσον αφορά τη λειτουργία των σχολείων του κινήματος μετά την απόπειρα πραξικοπήματος της 16^{ης} Ιουλίου. Η παρουσίαση των ανωτέρω θα μας επιτρέψει να εξάγουμε συμπεράσματα αφενός για τον ρόλο που διαδραμάτισε το κίνημα ως μέρος της τουρκικής δημόσιας διπλωματίας όσον αφορά την διείσδυση στην Κεντρική Ασία και αφετέρου τον τρόπο με το οποίο η κυβέρνηση του ΚΔΑ χρησιμοποίησε την επιρροή του κινήματος για την προώθηση των συμφερόντων του στην περιοχή.

4.1. Η Φιλοσοφία και οι στόχοι του κινήματος Γκιουλέν

Ο Φετχουλλάχ Γκιουλέν γεννήθηκε το 1938 και μεγάλωσε στο ανατολικό τμήμα της Τουρκίας γεγονός το οποίο πιθανόν συνέβαλε στην ανάπτυξη συντηρητικών και θρησκευτικών ιδεών²⁸⁵. Η ιδεολογία του είναι βαθιά επηρεασμένη από το Ισλάμ, και πιο συγκεκριμένα, από τη βιογραφία του Προφήτη Μοχάμεντ και των οπαδών του. Η μελέτη της ζωής του Προφήτη, καθώς και άλλες ισλαμικές διδασκαλίες υπήρξαν καθοριστικές για την ερμηνεία της «θεολογίας της δράσης». Η έννοια της «δράσης» είναι παρούσα σε όλες της διδασκαλίες του και μέσω αυτής τονίζεται ο έλεγχος των υλικών αγαθών ως τρόπος ενίσχυσης των πνευματικών αναγκών²⁸⁶. Η ουσία της θεολογίας του Γκιουλέν στοχεύει στην αύξηση της θρησκευτικής συνείδησης των ατόμων μέσω της δράσης, αποσκοπώντας στην διαμόρφωση μιας ηθικής κοινότητας. Στα γραπτά του ο Γκιουλέν υποστηρίζει πως το Ισλάμ απαιτεί την αυτοανάπτυξη των ατόμων και τη δοξασία του Θεού μέσω κοινοτικών δράσεων²⁸⁷. Έτσι, ο κύριος σκοπός της ζωής δεν είναι η ικανοποίηση ατομικών επιθυμιών, αλλά η συνειδητοποίηση του Θεού μέσω της θυσίας και της υπηρεσίας σε Εκείνον και τη Δημιουργία του²⁸⁸. Ο Γκιουλέν μέσω των διδασκαλιών του υποστηρίζει πως οι μουσουλμάνοι πρέπει να εμπλακούν στην οικοδόμηση κοινοτήτων, υπακούοντας στη Σαρία και ανταποκρινόμενοι στις κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις με θρησκευτικές δράσεις. Ο Γκιουλέν παρουσιάζει τη «δράση» ως τον τρόπο με τον οποίο η πίστη παρουσιάζεται και μοιράζεται με την «κοινότητα πιστών». Σύμφωνα με τον Yavuz, η θεολογία του Γκιουλέν δεν είναι υποτακτική αλλά μετασχηματιστική και προσανατολισμένη στη δράση²⁸⁹.

---

²⁸⁵ BALCI, Bayram, “The Gulen movement and Turkish soft power”, in KAMRAVA, M., *The Great Game in West Asia: Iran, Turkey and the South Caucasus*, Oxford University Press, 2017, σελ. 185.

²⁸⁶ Βλ. Watmough, Simon, Öztürk, Ahmet, “From ‘Diaspora by Design’ to Transnational Political Exile: The Gülen Movement in Transition”, *Politics, Religion & Ideology*, Τεύχος 19, Αρ. 1, 2018, σελ. 38.

²⁸⁷ Βλ. ο.π.

²⁸⁸ Βλ. ό.π.

²⁸⁹ Βλ. YAVUZ, Hakan, “Toward an Islamic Enlightenment: The Gulen Movement”, Oxford University Press, New York, 2013, σελ. 31.

Οι απόψεις του επηρεάστηκαν, επίσης, από ένα θρησκευτικό στοχαστή και ακτιβιστή, τον Said Nursi²⁹⁰. Όταν ο Nursi πέθανε το 1960, άφησε πίσω του ένα ενεργό και διαρκώς αναπτυσσόμενο κίνημα στην Τουρκία. Οι μαθητές του, οι Nurcu, χώρισαν το κίνημα σε διάφορους κλάδους καθένας από τους οποίους ήταν αφιερωμένος σε έναν τομέα. Οι τομείς αυτοί περιλαμβάνουν την διάδοση του έργου του, τις «Επιστολές του Φωτός», την προώθηση των ιδεών του στους ακαδημαϊκούς κύκλους και την αναβίωση της ισλαμικής εκπαίδευσης. Στη δεκαετία του 1990 οι ομάδες Nurcu διευρύνουν σημαντικά τις δραστηριότητές τους στις μετασοβιετικές δημοκρατίες με σκοπό τη διάδοση των διδασκαλιών του έργου του Nursi. Το βιβλίο μεταφράστηκε σχεδόν σε όλες τις γλώσσες των χωρών της Κεντρικής Ασίας, καθώς και στα ρωσικά. Η οργάνωση δεν λειτούργησε μέσω επίσημων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, αλλά μέσω ανεπίσημων και ιδιωτικών δικτύων. Στην Κεντρική Ασία οργανώνονται συχνά κύκλοι ανάγνωσης, στόχος των οποίων είναι η διάδοση των ισλαμικών ιδεών του Nursi μέσω της μελέτης.²⁹¹ Το κίνημα του Nursi παρέμεινε ένα κίνημα πίστης από την αρχή έως το τέλος, καθώς τα κείμενα και οι δραστηριότητές του είχαν ως στόχο να εμβαθύνουν τη θρησκευτική συνείδηση των ανθρώπων έναντι του θετικισμού και υλισμού της εποχής. Η έννοια της «κοινότητας» για τον Nursi δεν περιελάμβανε μόνο τους οπαδούς του αλλά όσους πιστεύουν στο Θεό (Αλλάχ) και την Αποκάλυψή του: το Κοράνι. Η σύμπνοια των μουσουλμάνων για τους Nurcu βασίζεται στην αναγνώριση του κορανίου ως τελικής αποκάλυψης του Θεού. Σε αυτό το πλαίσιο, ο Nursi παρέμεινε αδιάφορος ως προς την πολιτική και δεν προσπάθησε να οργανώσει τους οπαδούς του σε ισχυρή πολιτική δύναμη. Προσπαθώντας, μεταξύ άλλων, να αποφύγει τις κεμαλικές διώξεις, τόνισε τους πνευματικούς δεσμούς και την

---

²⁹⁰ Ο Said Nursi γεννήθηκε το 1876 κοντά στο Erzurum στην Ανατολική Τουρκία. Αρχικά, απέκτησε φήμη μέσω της στρατιωτικής του θητείας στο Ανατολικό Μέτωπο κατά της Ρωσίας κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Ο Nursi απέρριψε την κοσμική ατζέντα του Ατατούρκ όταν κατάλαβε πως ένα ισλαμικό κράτος δεν θα μπορούσε να υπάρξει στο νέο κράτος. Τότε ο Nursi δημιούργησε το κίνημα Nurcu: μια μυστικιστική οργάνωση η οποία στόχευε στην αναζωογόνηση της θρησκευτικής πίστης των ανθρώπων. Ο Nursi πίστευε πως το Ισλάμ πρέπει να διδάσκεται στα σύγχρονα σχολεία, ενώ το κίνημα οργάνωσε κύκλους ανάγνωσης του βασικού έργου του Nursi την «Επιστολή του Φωτός». Το έργο του αποτελεί εξήγηση του Κορανίου και διερευνά την ισλαμική πνευματικότητα. Μέσα από αυτές της ομάδες μελέτης οι διδασκαλίες του Nursi εξαπλώθηκαν ταχύτατα.

²⁹¹ Βλ. BALCI, Bayram, "Turkey's Religious Outreach in Central Asia and the Caucasus", *Current Trends in Islamic Ideology*, Τεύχος 16, 2014, σελ. 71.

αφύπνιση, και όχι τους πολιτικούς, ως κεντρικό στοιχείο της κοινωνικής αναμόρφωσης²⁹².

Ο Γκιουλέν υπήρξε ένας από τους μαθητές του Nursi και επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τη διδασκαλία του. Αν και έχει αποστασιοποιηθεί από το κίνημα του Nursi, οι διδασκαλίες του είναι βασισμένες σε αυτές του Nursi. Παρά το γεγονός πως οι ιδέες του έχουν ρίζες στον σουφιτικό μυστικισμό, ο Γκιουλέν επικεντρώθηκε στη μεταρρύθμιση της κοινωνίας των πολιτών μέσω του ισλαμικού πνευματισμού. Το θρησκευτικό κίνημα που ίδρυσε στόχο έχει να εκπαιδεύσει μια νέα γενιά, την ονομαζόμενη «Χρυσή Γενιά», η οποία είναι πιστή τόσο στις ισλαμικές τουρκικές παραδόσεις όσο και στις σύγχρονες πολιτικές και οικονομικές προοπτικές²⁹³. Ο Γκιουλέν σχημάτισε την πρώτη ομάδα μαθητών την δεκαετία του '60 όταν εργάστηκε ως μιάμις στη Σμύρνη²⁹⁴. Ο Γκιουλέν εργάστηκε ως επίσημος μιάμις σε διάφορες πόλεις της Τουρκίας, αλλά κυρίως στη Σμύρνη όπου δημιούργησε τη δική του οργάνωση τη δεκαετία του '70 και του '80. Τα δίκτυα εκπαίδευσης, επιχειρήσεων και μέσων μαζικής ενημέρωσης αποτελούν τα θεμέλια του έργου της «Χρυσής Γενιάς», με στόχο να καταστεί η Τουρκία ισχυρή χώρα μεταξύ των ισλαμικών και ιδιαίτερα μεταξύ των τουρκικών κρατών²⁹⁵.

Σε αντίθεση με άλλα κινήματα το κίνημα Γκιουλέν είναι ιδιαίτερα δραστήριο στον κοινωνικό τομέα και ιδιαίτερα στην εκπαίδευση και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Τα μέλη του κινήματος διαχειρίζονται ένα ολόκληρο δίκτυο ιδιωτικών σχολείων, σχολείων προετοιμασίας για το πανεπιστήμιο (φροντιστήρια), καθώς και εκπαιδευτικών ιδρυμάτων σε όλη τη χώρα²⁹⁶. Το ιδιωτικό εκπαιδευτικό δίκτυο αποτέλεσε μέρος μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής του Γκιουλέν, προκειμένου να διαμορφώσει τις συνθήκες για την ανάδειξη μιας νέας, ισχυρής κοινωνικής και πολιτικής ελίτ στην Τουρκία, ικανής να εξαλείψει τις εδραιωμένες κοσμικές κεμαλικές ελίτ στις διάφορες κρατικές δομές²⁹⁷. Γι' αυτό το λόγο, επιχειρείται η

---

²⁹² Βλ. YAVUZ, Hakan, *ό.π.*, σελ.50.

²⁹³ Βλ. *ό.π.*

²⁹⁴ Βλ. *ο.π.* σελ. 72.

²⁹⁵ Βλ. BILICI, Muchahit, "The Fethullah Gulen Movement and its Politics of Representation of Turkey", *The Muslim World*, Τεύχος 96, 2006, σελ.10.

²⁹⁶ Βλ. BALCI, Bayram, "The Gulen movement and Turkish soft power", σελ. 185.

²⁹⁷ Βλ. Watmough, Simon, Öztürk, Ahmet, σελ. 44.

διαμόρφωση της προσωπικότητας και της ταυτότητας των μαθητών, οι οποίοι θα αποτελέσουν τη «Χρυσή Γενιά». Τα σχολεία προετοιμασίας χρησίμευαν ως το κύριο μέσο για τη στρατολόγηση μαθητών, οι οποίοι εγγράφονταν στα λύκεια και τα στρατιωτικά σχολεία, παρέχοντας τους μετά το σχολείο και τα Σαββατοκύριακα ισλαμική διδασκαλία και κοινωνικοποίηση στο κίνημα²⁹⁸.

Προτεραιότητα για το κίνημα αποτέλεσαν και τα μέσα ενημέρωσης, καθώς το κίνημα εξέδιδε την εφημερίδα *Zaman*, ενώ διάφορα τηλεοπτικά κανάλια μετέδιδαν τις ιδέες του Γκιουλέν. Επιπλέον, ο χώρος της διάνοησης απασχόλησε τους οπαδούς του κινήματος, οι οποίοι προσπάθησαν να δημιουργήσουν φόρουμ αφιερωμένα στο διαθρησκευτικό διάλογο τόσο στην Τουρκία όσο και στο εξωτερικό. Τέλος, το κίνημα είναι ιδιαίτερα ενεργό στο χώρο των επιχειρήσεων και του εμπορίου, γεγονός το οποίο συμβάλλει στην χρηματοδότησή του και το καθιστά ικανό να διατηρεί εκτός των άλλων τις εκπαιδευτικές του δραστηριότητες²⁹⁹.

Αρχικά, οι Γκιουλενιστές ορίστηκαν ως μια κοινότητα πιστών (*cemaat*), ενώ στη συνέχεια και έως το 2016 αποκαλούνταν επίσημο οργανωμένο κίνημα ή «Υπηρεσία» (*Hismet*). Η «Υπηρεσία» αντιπροσωπεύει την ευθύνη του ατόμου για ευσεβείς δράσεις στην υπηρεσία του Αλλάχ, για χάρη της ανθρωπότητας. Στο πλαίσιο του κινήματος, οι οπαδοί επιδιώκουν να συμβάλλουν στο έργο της οργάνωσης, ακόμη και με μετακινήσεις στο εξωτερικό, εκτελώντας ένα είδος ιεραποστολικής εργασίας³⁰⁰. Ο δηλωμένος στόχος της οργάνωσης είναι η προώθηση του διαλόγου, της κοινωνικής ειρήνης και του πολιτικού Ισλάμ σε παγκόσμια κλίμακα. Προκειμένου να αποδείξουν το προαναφερθέν, το κίνημα δίνει έμφαση στις διεπιστημονικές συναντήσεις που διοργανώνει τακτικά σε κάθε χώρα που δραστηριοποιείται³⁰¹.

Οι στόχοι του Γκιουλέν επικεντρώνονται στην οικονομική και πολιτική επιτυχία των μουσουλμανικών κρατών προκειμένου να αντιμετωπίσουν τις ανταγωνιστικές απαιτήσεις του νεωτερισμού, διατηρώντας, συγχρόνως, την ισλαμική

---

²⁹⁸ Βλ. *ο.π.*

²⁹⁹ Βλ. *ο.π.* σελ. 73.

³⁰⁰ Βλ. Watmough, Simon, Öztürk, Ahmet, σελ. 40.

³⁰¹ Βλ. BALCI, Bayram, “Turkey’s Religious Outreach in Central Asia and the Caucasus”, σελ. 73.

πίστη. Ενώ, ο Nursi είχε ως καθήκον του την προώθηση του μηνύματος του Κορανίου, ο Γκιουλέν θέλησε να επιδιώξει την επιτυχία του τουρκικού έθνους και την ευημερία των μουσουλμανικών κοινοτήτων. Προς επίτευξη αυτών των στόχων, ο Γκιουλέν τονίζει τη σημασία της εργασίας, της πειθαρχίας αλλά και της προσαρμογής στις σύγχρονες συνθήκες. Υπό αυτό το πρίσμα, το Ισλάμ, πρέπει να εκπροσωπείται από δράσεις που στοχεύουν σε θετικά επιτεύγματα, οι οποίες θεωρούνται αυθεντικές εκφράσεις της πίστης³⁰². Η κοινότητα που εμπνεύστηκε από τον Γκιουλέν διαφέρει από άλλες ισλαμικές ομάδες, κοινότητες ή τάγματα, καθώς τάσσεται υπέρ της ελεύθερης αγοράς, της κοινωνίας των πολιτών, των μέσων μαζικής ενημέρωσης και της σύγχρονης εκπαίδευσης. Προσβλέπει στη δημιουργία ενός Ισλάμ στην Τουρκία που χαρακτηρίζεται από τη λογική μιας οικονομίας της αγοράς και της οθωμανικής ιστορικής και πολιτισμικής κληρονομιάς³⁰³.

4.2. Το κίνημα Γκιουλέν : οι εκπαιδευτικές δράσεις στην Κεντρική Ασία

Το κίνημα επικεντρώνεται στον τομέα της εκπαίδευσης, ιδιαίτερα στον μουσουλμανικό κόσμο, ως θρησκευτική επιταγή και ως μέσο για μεταρρύθμιση³⁰⁴. Υπό την ισλαμική οπτική, η εκπαίδευση αποτελεί το μόνο τρόπο για το άτομο να γνωρίσει τον Δημιουργό του. Πέραν των θεολογικών λόγων, ο Γκιουλέν αναγνωρίζει τα αίτια κοινωνικής και οικονομικής καθυστέρησης στις μουσουλμανικές κοινωνίες στην έλλειψη εκπαίδευσης³⁰⁵. Επιδιώκει να εκπαιδεύσει μια νέα ελίτ, αλλά και τον υπόλοιπο πληθυσμό προωθώντας την πρόοδο και την ανάπτυξη του μουσουλμανικού κόσμου. Οι νέες μορφωμένες ελίτ θα αποτελέσουν μια νέα γενιά τεχνοκρατών και διανοούμενων οι οποίοι θα παρακινούνται από την ανησυχία τους για την ευημερία της κοινότητάς τους. Η εκπαίδευση αποτελεί σημείο αναφορά για την δημιουργία της «Χρυσής Γενιάς» για την αντιμετώπιση της αλλοτρίωσης και της διαφθοράς.

---

³⁰² Βλ. *ο.π.* σελ. 32-33.

³⁰³ Βλ. *ο.π.* σελ. 52.

³⁰⁴ Βλ. *ό.π.*

³⁰⁵ Βλ. *ο.π.* σελ. 94.

Επενδύοντας στην εκπαίδευση το κίνημα επιδιώκει τον κοινωνικό και πολιτικό μετασχηματισμό της κοινωνίας³⁰⁶.

Για δεκαετίες μέχρι το τέλος του Ψυχρού Πολέμου οι δραστηριότητες του κινήματος περιορίζονταν στην Τουρκία. Στο τέλος της δεκαετίας του '80 η κοινότητα Γκιουλέν αποτελεί μια από τις ισχυρότερες ισλαμικές οργανώσεις στην Τουρκία³⁰⁷. Από το 1991 με την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης διευκολύνεται η διεθνοποίηση του κινήματος καθώς δημιουργούνται νέες ευκαιρίες στις γειτονικές χώρες. Έτσι στις αρχές του 1990 η Κεντρική Ασία αποτελεί χώρο όπου επικεντρώνεται το κίνημα για την ανάπτυξή του ως διακρατικού δικτύου. Τον πρώτο καιρό δραστηριοποίησης του κινήματος οι οπαδοί του υπήρξαν αρκετά προσεκτικοί στην Κεντρική Ασία όσον αφορά την προβολή των θρησκευτικών τους πεποιθήσεων, ώστε να αποφεύγεται ο έλεγχος από τις τοπικές αρχές οι οποίες διακρίνονταν από κοσμικότητα³⁰⁸. Έτσι παρά το ότι δεν απέκρυπταν τις συντηρητικές τους ιδέες ή την πίστη τους, δεν αποκάλυπταν την ιδιότητα μέλους στο κίνημα Γκιουλέν. Σε αυτό το πλαίσιο, η φυσιογνωμία του Γκιουλέν ήταν άγνωστη για τους τοπικούς πληθυσμούς, τους φοιτητές και τους γονείς³⁰⁹.

Τα πρώτα σχολεία ιδρύονται το 1991 και 1993, ενώ οι άριστες σχέσεις μεταξύ της Τουρκίας και των κρατών της Κεντρικής Ασίας βοηθά την αρχική αποστολή των σχολείων του κινήματος. Η στρατηγική του κινήματος στην Κεντρική Ασία υπήρξε επιτυχής, καθώς εκατοντάδες εταιρείες και δεκάδες σχολεία άνοιξαν κατά την περίοδο 1991-1993³¹⁰. Αρχικά, τα σχολεία λειτουργούσαν δωρεάν. Ωστόσο, σταδιακά, έπειτα από την επιτυχία που σημείωσαν ξεκίνησε η καταβολή διδάκτρων, η οποία κατέστησε τα σχολεία ισχυρότερα και πιο ανεξάρτητα³¹¹. Από την άλλη, η παγκόσμια έκταση του εκπαιδευτικού δικτύου του Γκιουλέν μαρτυρεί τη διεθνή φύση του κινήματος με την ίδρυση σχολείων στα Βαλκάνια και τη δυτική Ευρώπη.

---

³⁰⁶ Βλ. *ο.π.* σελ. 95.

³⁰⁷ Βλ. *ό.π.*

³⁰⁸ Βλ. *ό.π.*

³⁰⁹ Βλ. *ό.π.* σελ. 201.

³¹⁰ Βλ. *ό.π.*

³¹¹ Βλ. *ό.π.* σελ. 201.

Ωστόσο, από ολόκληρο τον Τουρκο-ισλαμικό κόσμο η παρουσία σχολείων είναι ισχυρότερη στην Κεντρική Ασία.

Η οργάνωση επωφελήθηκε από την υποστήριξη των τουρκικών κυβερνήσεων για τις δραστηριότητές του στο εξωτερικό. Η Κεντρική Ασία αποτελεί το πρώτο παράδειγμα της αμοιβαίας επωφελούς σχέσης μεταξύ της τουρκικής κυβέρνησης και του κινήματος. Μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, όταν το κίνημα έφτασε στο Ουζμπεκιστάν η τουρκική κυβέρνηση αντιμετώπισε ένα δίλημμα σε σχέση με τις δραστηριότητες του Γκιουλέν. Ωστόσο, ο Οζάλ επέλεξε να στηρίξει τα σχολεία του κινήματος καθώς οι δραστηριότητές του αποτελούσαν την κύρια τουρκική μη κυβερνητική πρωτοβουλία στη χώρα³¹². Οι εκπαιδευτικές δράσεις του κινήματος θεωρήθηκαν εργαλείο προώθησης του τουρκικού πολιτισμού και ως εκ τούτου οι Τούρκοι διπλωμάτες καθησύχασαν τις τοπικές αρχές προκειμένου να εμπιστευτούν τα σχολεία του Γκιουλέν³¹³. Στην περίπτωση της Κεντρικής Ασίας η στήριξη των διπλωματών ήταν ουσιώδης δεδομένου ότι τα καθεστώτα των δημοκρατιών δε θα επέτρεπαν τη λειτουργία ξένης οργάνωσης χωρίς κρατική εγγύηση.

Οι τουρκικές κυβερνήσεις πριν το 2002 υποστήριζαν εμπράκτως το κίνημα, καθώς κάθε επίσημη τουρκική επίσκεψη στις χώρες αυτές περιελάμβανε επίσκεψη στα σχολεία προκειμένου να τα προωθήσει και να καταστήσει σαφές πως προστατεύονται από το τουρκικό κράτος³¹⁴. Παρά το γεγονός πως οι κεμαλικές ελίτ αντιμετώπιζαν με καχυποψία το κίνημα, ο Οζάλ κάλεσε τις τουρκικές αρχές να στηρίξουν τις εκπαιδευτικές δραστηριότητες του Γκιουλέν στο εξωτερικό³¹⁵. Πολλές φορές η στήριξη αυτή προκαλούσε σύγχυση, καθώς πολλά από αυτά τα σχολεία στην Κεντρική Ασία αλλά και στον Καύκασο και τη Μέση Ανατολή θεωρούνταν δημόσια κρατικά σχολεία. Με την πάροδο του χρόνου το κίνημα προβάλλοντας κοσμικές ιδέες κέρδισε έδαφος καθώς και την στήριξη των κοσμικών κυβερνήσεων των Ecevit και Demirel οι οποίοι ενθάρρυναν τις πρωτοβουλίες του κινήματος στην Κεντρική

---

³¹² Βλ. *ό.π.*

³¹³ Βλ. *ό.π.*, σελ.194.

³¹⁴ Βλ.*ό.π.*, σελ.192.

³¹⁵ Βλ. *ό.π.*

Ασία³¹⁶. Αντίθετα, το κίνημα δεν αντιμετωπίστηκε με τον ίδιο τρόπο από τους εθνικιστές και ιδιαίτερα τον Erbakan, ο οποίος ήδη από το 1975 δημιούργησε το πρόγραμμα – κίνημα «Εθνική Θέαση» («Milli Gorus»), μια οργάνωση του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία. Ο Erbakan είχε αντίθετες απόψεις σχετικά με την παγκοσμιοποίηση, την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τον διαθρησκευτικό διάλογο. Η ένταση και η διαφωνία μεταξύ των δυο οργανώσεων σε τέτοιου είδους ζητήματα γινόταν φανερή στα γραπτά αλλά και τις ομιλίες του Γκιουλέν³¹⁷.

Το 1999 η δράση του κινήματος στην Κεντρική Ασία βρίσκεται σε πλήρη εξέλιξη. Σύμφωνα με τον B. Balci, μέχρι το 2014 το κίνημα είχε ιδρύσει τριάντα σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Καζακστάν και ένα πανεπιστήμιο, ενώ στην Κιργιζία την ίδια περίοδο ιδρύθηκαν δεκαπέντε σχολεία και ένα πανεπιστήμιο. Περίπου δέκα σχολεία ιδρύθηκαν στο Τατζικιστάν, ενώ το Ουζμπεκιστάν διέθετε περισσότερα από δεκαπέντε σχολεία πριν τερματιστεί η λειτουργία τους το 2001. Επιπλέον, στην Κεντρική Ασία υπάρχουν πολλά ιδιωτικά πανεπιστήμια, τα οποία διαχειρίζονται άτομα τα οποία προέρχονται από το κίνημα Γκιουλέν³¹⁸.

Τα σχολεία που ιδρύθηκαν από το κίνημα διεύρυναν την χρήση της τουρκικής γλώσσας καθώς πολλοί μαθητές από τις νεότερες γενιές στον Καύκασο και την Κεντρική Ασία μιλούν πλέον Τουρκικά³¹⁹. Το κίνημα Γκιουλέν προώθησε τη θετική εικόνα της Τουρκίας στο εξωτερικό, ενώ στις αραβικές χώρες τα σχολεία του κινήματος συνέβαλαν στην ανατροπή προηγούμενων αρνητικών αντιλήψεων. Επίσης, τα σχολεία λειτούργησαν θετικά όσον αφορά τις αντιλήψεις των Κούρδων στην περιοχή του Ιράκ όπου η Τουρκία διεξάγει αγώνα ενάντια στο ΕΚΚ³²⁰.

---

³¹⁶ Βλ. ο.π. σελ. 203.

³¹⁷ Βλ. KURU, Ahmet, “Changing Perspectives on Islamism and Secularism in Turkey: The Gulen Movement and th AK PARTY”, στο *Ihsan Yilmaz et al. (Επιμ.) Muslim World in Transition: Contributions of the Gulen Movement*, London: Leeds Metropolitan University Press, 2007, σελ. 144.

³¹⁸ Βλ. BALCI, Bayram, “The Gulen Movement and Turkish Soft Power”, *Carnegie Endowment for International Peace*, 2014, σελ. 3-4.

³¹⁹ Βλ. ο.π.

³²⁰ Βλ. BALCI, Bayram, “The Gulen movement and Turkish soft power”, in KAMRAVA, M., *The Great Game in West Asia: Iran, Turkey and the South Caucasus*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 2017, σελ. 192- 193.

Η προσπάθεια του κινήματος να προσελκύσει ευρύτερα στρώματα της κοινωνίας οδήγησε τμήματα της κεμαλικής κοινωνίας να αντιμετωπίσουν το κίνημα ως απειλή για τη θέση τους και τον τρόπο ζωής τους³²¹. Οι δραστηριότητες της οργάνωσης και ιδιαίτερα τα εκπαιδευτικά προγράμματα προκάλεσαν φόβο και εχθρότητα στους κεμαλικούς κύκλους, οι οποίοι πάντα ανησυχούσαν για τις σχέσεις και συνεργασίες του κινήματος με άλλες θρησκευτικές κοινότητες, ιδιαίτερα στα Βαλκάνια, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία. Έτσι, ακόμη κι όταν απομάκρυναν από την εξουσία τον ισλαμιστή Νεκτμεντίν Ερμπακάν, με το πραξικόπημα του 1997, θεώρησαν ως κύρια πλέον απειλή το κίνημα Γκιουλέν για το μέλλον του κεμαλισμού στην Τουρκία. Υπό αυτό το πρίσμα, οι κεμαλικοί προσπάθησαν να διαμορφώσουν μια αρνητική εικόνα του κινήματος υποστηρίζοντας πως εκπροσωπεί τους νόμους της Σαρίας, ενώ στον αγώνα κατά του κινήματος Γκιουλέν επιστρατεύτηκαν και τα κεμαλικά μέσα μαζικής ενημέρωσης³²².

Στις 21 Ιουνίου 1999 τα μέσα μαζικής ενημέρωσης ξεκίνησαν μια σκληρή επίθεση κατά των δραστηριοτήτων του κινήματος και του ίδιου του Γκιουλέν, ο οποίος χαρακτηρίστηκε ως «απειλή» για την κοσμική φύση της Τουρκίας. Την εκστρατεία κατά του Γκιουλέν οργάνωσε μια αντιθρησκευτική στρατιωτική ομάδα σε συνεργασία με τους κεμαλικούς. Το ίδιο έτος ο Γκιουλέν αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Τουρκία εξαιτίας της κλιμάκωσης της εκστρατείας των μέσων ενημέρωσης. Από τότε ο Γκιουλέν εγκαταστάθηκε στην Πενσυλβανία των ΗΠΑ σε ένα Κέντρο, γνωστό ως «the Camp³²³».

4.3. Διοίκηση - οργάνωση και αποστολή των σχολείων

Όσον αφορά τη διοίκηση των σχολείων στην Κεντρική Ασία, βρίσκεται στα χέρια ενός Γενικού Διευθυντή, ο οποίος εδρεύει στην πρωτεύουσα κάθε δημοκρατίας και συνδέεται με μια μεγάλη εκπαιδευτική εταιρία στην Τουρκία. Κάθε εταιρεία

---

³²¹ Βλ. *ό.π.*

³²² Βλ. *ό.π.*

³²³ Βλ. YAVUZ, Hakan, BALCI Bayram, *Turkey's July 15th -coup: what happened and why*, Γιούτα, The University of Utah Press, 2017, σελ. 34.

βρίσκεται σε επαφή με τους διευθυντές της στην Τουρκία και έχει έναν εκπρόσωπο στην Κωνσταντινούπολη³²⁴. Οι τουρκικές εταιρίες στις πρωτεύουσες των δημοκρατιών χρησιμεύουν ως διαμεσολαβητές μεταξύ των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και των κεντρικών γραφείων των εταιρειών στην Τουρκία. Μετά από συναντήσεις που πραγματοποιούνται, οι συνδεδεμένες επιχειρήσεις υπογράφουν συμφωνίες όσον αφορά τις αρχές για την παροχή εκπαίδευσης³²⁵. Οι επιχειρηματίες που δραστηριοποιούνταν στην Κ. Ασία έδωσαν σημασία στις ισλαμικές ρίζες της περιοχής και υπηρετούσαν το καθήκον τους στην κοινότητα, με στόχο η Τουρκία να εδραιώσει μια ενεργή πολιτική στην περιοχή. Έτσι, το κίνημα προσπάθησε να δημιουργήσει ένα λόμπι που θα ήταν πιστό στην Τουρκία³²⁶. Τα σχολεία του κινήματος διατηρούν επίσης επαφές με το *Ίδρυμα Δημοσιογράφων και Συγγραφέων της Τουρκίας*, ένα διακεκριμένο ίδρυμα Nurecu. Σύμφωνα με τον Balci, οι σύμβουλοι αυτού του ιδρύματος φροντίζουν για τη διατήρηση της επικοινωνίας των σχολείων με τις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας³²⁷. Συνήθως ο γενικός διευθυντής των σχολείων είναι μέλος αυτού του Ίδρύματος. Η τράπεζα *Asya Finans*, η οποία εδρεύει στην Τουρκία βοηθά τους επιχειρηματίες όσον αφορά τις επενδύσεις τους στην Κεντρική Ασία και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στη μεταφορά χρημάτων από τις εταιρίες στα σχολεία της Κεντρικής Ασίας³²⁸.

Κάθε σχολείο αποτελείται από διευθυντές, καθηγητές και δασκάλους με σαφή ιεραρχία. Στην κορυφή βρίσκεται ο γενικός διευθυντής ο οποίος είναι υπεύθυνος για όλα τα σχολεία της δημοκρατίας, ενώ κάθε σχολείο διοικείται από το δικό του διευθυντή. Οι διευθυντές κάθε σχολείου πραγματοποιούν συναντήσεις μια φορά το μήνα στην πρωτεύουσα, ενώ ο Γενικός Διευθυντής παρουσιάζει την αποστολή τους³²⁹. Στην Γενική Διεύθυνση υπάρχει ένας υπεύθυνος για κάθε κλάδο, ο οποίος είναι υπεύθυνος για την σύνταξη του ετήσιου αναλυτικού προγράμματος για το μάθημά του. Η Γενική Διεύθυνση των σχολείων είναι επίσης υπεύθυνη για την

---

³²⁴ Βλ. ο.π.

³²⁵ Βλ. SENGUPTA, Anita, *Myth and Rhetoric of the Turkish Model, Exploring Developmental Alternatives*, Springer, Καλκούτα, Ινδία, 2014, σελ. 126.

³²⁶ Βλ. SENGUPTA, Anita, σελ. 117.

³²⁷ Βλ. ό.π.

³²⁸ Βλ. BALCI, Bayram, "Fethullah Gulen's Missionary Schools in Central Asia and their Role in the Spreading of Turkism and Islam", *Religion, State & Society*, Τεύχος 31, Αρ. 2, 2003, σελ. 156-157.

³²⁹ Βλ. ο.π., σελ.158.

πολιτική ανάπτυξης της εταιρείας της στην συγκεκριμένη χώρα. Θεωρείται απαραίτητη η διατήρηση καλών σχέσεων με την κυβέρνηση της χώρας, με το Υπουργείο Παιδείας, με τα πανεπιστήμια καθώς και με οποιαδήποτε σημαντική οργάνωση της χώρας. Από την άλλη, οι επικεφαλής των επιχειρήσεων Nurcu διαπραγματεύονται με τον γενικό διευθυντή την παροχή βοήθειας στα σχολεία³³⁰.

Η επιλογή των δασκάλων είναι ιδιαίτερα προσεκτική καθώς επιλέγονται συνήθως όσοι προέρχονται από τους κύκλους της οργάνωσης Γκιουλέν. Τα υποψήφια μέλη οφείλουν να αποδεχθούν την αποστολή της κοινότητας και να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους με στόχο τη διάδοση των ιδεών των Nurcu και Γκιουλέν. Οι δάσκαλοι εκπαιδεύονται στα ιδιωτικά σχολεία της κοινότητας και διαμένουν στα επονομαζόμενα «σπίτια του φωτός», διαμερίσματα τα οποία ανήκουν στην οργάνωση³³¹. Κάθε σπίτι βρίσκεται υπό την καθοδήγηση ενός «μεγάλου αδελφού» που βοηθά στην εκπαίδευση των ενοίκων. Η τελική επιλογή των καθηγητών γίνεται από τον εκπρόσωπο καθεμιάς από τις εταιρίες στην Τουρκία. Καθένας από τους καθηγητές διαθέτει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά: εξειδίκευση όσον αφορά το μάθημα που πρόκειται να διδάξει, συνέπεια στην εξυπηρέτηση των σκοπών της κοινότητας. Οι εκπρόσωποι της θρησκευτικής κοινότητας (cemaat) υποστηρίζουν πως οι καθηγητές τους στην Κεντρική Ασία προέρχονται από τα καλύτερα πανεπιστήμια της Τουρκίας, ενώ τα τουρκικά μέσα ενημέρωσης διαδίδουν τις ίδιες πληροφορίες³³².

Όσον αφορά την επιλογή των μαθητών, κάθε χρόνο εκπρόσωποι της τουρκικής σχολικής διεύθυνσης διοργανώνουν εξετάσεις σε κάθε δημοκρατία με τη βοήθεια των γηγενών δασκάλων προκειμένου να επιλεγούν οι καλύτεροι μαθητές για τα σχολεία της κοινότητας. Κατά το πρώτο έτος οι μαθητές διδάσκονται Αγγλικά και Τουρκικά. Μετά την πρώτη τάξη οι μαθητές μελετούν για τέσσερα χρόνια μαθήματα τα οποία θα εξεταστούν για την εισαγωγή τους στο πανεπιστήμιο³³³.

---

³³⁰ Βλ. *ο.π.*

³³¹ Βλ. *ο.π.*

³³² Βλ. *ο.π.* σελ. 158.

³³³ Βλ. *ο.π.*, σελ. 159-160.

4.4. Η συνεργασία του κινήματος Γκιουλέν και η μετέπειτα σύγκρουση με το ΚΔΑ

Οι δραστηριότητες του κινήματος ήταν σε μεγάλο βαθμό αλληλένδετες με τις επίσημες πολιτικές του ΚΔΑ από το 2002 έως το 2013. Το κυβερνών κόμμα της Τουρκίας αναγνώρισε την παγκόσμια επιρροή του κινήματος αλλά και τους τρόπους με τους οποίους ωφελεί η δράση του την Άγκυρα³³⁴. Έτσι είναι δύσκολο να προσδιορίσει κανείς αν το κίνημα αποτελεί αιτία ή αποτέλεσμα αύξησης της χρήσης ήπιας ισχύος της Τουρκίας στην Δυτική Ασία. Ο Ερντογάν συνεργάστηκε με τον Γκιουλέν, κατά τα πρώτα χρόνια διακυβέρνησης του ΚΔΑ, με στόχο να περιορίσει την υπεροχή του στρατού όσον αφορά τις εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις. Κατά την περίοδο συνεργασίας, τους υψηλόβαθμοι στρατηγοί εστάλησαν στη φυλακή με την κατηγορία της συμμετοχής στην οργάνωση πραξικοπήματος της κυβέρνησης³³⁵.

Η συμμαχία μεταξύ τους ήταν ιδιαίτερα επιτυχής, επίσης, όσον αφορά την εξωτερική πολιτική. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα στην περίπτωση της Κεντρικής Ασίας όπου το ΚΔΑ και ο Γκιουλέν συνεργάστηκαν προκειμένου να εδραιώσουν την πολιτιστική, οικονομική και πολιτική επιρροή της Τουρκίας στην περιοχή³³⁶. Ωστόσο, παρά την αναγνώριση της Άγκυρας όσον αφορά την συμβολή του κινήματος στην ενίσχυση της τουρκικής ήπιας ισχύος σε διεθνές επίπεδο, η τουρκική ηγεσία θορυβήθηκε ως προς την πολιτική επιρροή που ασκεί το κίνημα Γκιουλέν στην εσωτερική πολιτική σκηνή. Υπό αυτό το πρίσμα η Τουρκία προέβη στη δημιουργία ενός δικού της παγκόσμιου δικτύου επιρροής. Η ίδρυση των τουρκικών πολιτιστικών κέντρων του *Ιδρύματος Yunus Emre* το 2007, για το οποίο έγινε λόγος σε

---

³³⁴ Βλ. BALCI, Bayram, “The Gulen Movement and Turkish Soft Power”, Carnegie Endowment for International Peace, -2014, σελ. 8.

³³⁵ Βλ. ο.π.

³³⁶ Βλ. BALCI, Bayram, “The Gulen movement and Turkish soft power”, in KAMRAVA, M., *The Great Game in West Asia: Iran, Turkey and the South Caucasus*, Οξφόρδη, Oxford University Press, 2017, σελ. 192.

προηγούμενο κεφάλαιο, είχε ως στόχο τον ανταγωνισμό των δραστηριοτήτων του κινήματος στο εξωτερικό³³⁷.

Ωστόσο, η συμμαχία αυτή έληξε το 2013 μετά από αρκετά χρόνια κρίσης στις σχέσεις του Γκιουλέν και του κυβερνώντος κόμματος ΚΔΑ. Όταν ο κοινός εχθρός, ο στρατός και ο κεμαλισμός, τέθηκε υπό έλεγχο αναδύθηκαν στην επιφάνεια οι προσωπικές και ιδεολογικές τους διαφορές³³⁸. Σταδιακά η συνεργασία μετατράπηκε σε μια βαθιά ανταγωνιστική σχέση. Το κίνημα του Γκιουλέν γνώριζε πως το ΚΔΑ ήταν αποφασισμένο να εξαλείψει τις δραστηριότητές του στην Κεντρική Ασία, ιδιαίτερα όταν τον Οκτώβριο του 2013 η κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να κλείσει τα ιδιαίτερα μαθήματα προετοιμασίας για την είσοδο στο Πανεπιστήμιο³³⁹. Ο Γκιουλέν αντεπιτέθηκε αποκαλύπτοντας μέσω των μέσω κοινωνικής δικτύωσης φαινόμενα διαφθοράς μεταξύ υψηλόβαθμων αξιωματούχων, μερικοί από τους οποίους είχαν στενούς δεσμούς τόσο με την κυβέρνηση όσο και με την οικογένεια Έρντογαν.

Η Άγκυρα κατηγόρησε το κίνημα του Γκιουλέν όσον αφορά την απόπειρα πραξικοπήματος την 16^η Ιουλίου 2016. Η τουρκική κυβέρνηση χρησιμοποιεί πλέον το ακρόνυμο FETO για να περιγράψει το κίνημα θεωρώντας πως πρόκειται για τρομοκρατική οργάνωση. Μετά την απόπειρα πραξικοπήματος, οι τουρκικές πρεσβείες στο εξωτερικό έλαβαν συγκεκριμένες εντολές από την Άγκυρα προκειμένου να διακόψουν τη συνεργασία με τα σχολεία του Γκιουλέν. Μετά την απόπειρα πραξικοπήματος ο Έρντογαν κατεύθυνε τις τουρκικές πρεσβείες, έτσι ώστε να υπονομεύσουν με οποιονδήποτε τρόπο το κίνημα Γκιουλέν³⁴⁰. Επιπλέον η Άγκυρα υποστήριξε πως το κίνημα Γκιουλέν θα μπορούσε να οργανώσει πραξικόπημα και στο Κιργιστάν³⁴¹. Επιπλέον, ο Έρντογαν ζήτησε από τον Πρόεδρο του Καζακστάν να κλείσει τα γκιουλενικά σχολεία στη χώρα και να εκδώσει τους δασκάλους που συνδέονται με το κίνημα στην Τουρκία, πρόταση η οποία δεν έγινε δεκτή από τον

---

³³⁷ Βλ. BALCI, Bayram, “The Gulen Movement and Turkish Soft Power”, *Carnegie Endowment for International Peace*, -2014, σελ. 8.

³³⁸ Βλ. ο.π.

³³⁹ Βλ. ο.π., σελ.196.

³⁴⁰ Βλ. ο.π., σελ.197.

³⁴¹ Βλ. ό.π.

Ναζαρμπάγιεφ³⁴². Έτσι, το Καζακστάν και το Κιργιστάν αρνήθηκαν να προβούν στον τερματισμό της λειτουργίας των σχολείων και έδειξαν ενόχληση όσον αφορά την ανάμειξη της Τουρκίας στα εσωτερικά τους ζητήματα. Το Κιργιστάν προέβη απλώς στην μετονομασία των σχολείων *Sebat* δίνοντας τους το όνομα *Sapat*. Το Ουζμπεκιστάν και το Τατζικιστάν μετά από έντονες πιέσεις της Άγκυρας έκλεισαν τα σχολεία της οργάνωσης μετά το πραξικόπημα της 16^{ης} Ιουλίου³⁴³. Ο Ερντογάν κατά την επίσκεψή του στο Κιργιστάν το 2018 επανέλαβε ξανά το αίτημα της Τουρκίας να κλείσουν σχολεία και οργανισμοί που συνδέονται με το κίνημα, καθώς είναι πιθανή η οργάνωση πραξικοπήματος στη χώρα αντίστοιχου με εκείνου της Τουρκίας. Ο Πρόεδρος του Κιργιστάν έμεινε αμετακίνητος στη θέση του, τονίζοντας πως τα σχολεία βρίσκονται υπό την κυβερνητική επιτήρηση³⁴⁴. Ο πρεσβευτής της Τουρκίας μιλώντας στους δημοσιογράφους παρουσίασε την πρόθεση της Άγκυρας να αναλάβει τον έλεγχο των σχολείων μέσω του κρατικού ιδρύματος «Maarif» καθώς όπως τόνισε τα σχολεία κατασκευάστηκαν με χρήματα Τούρκων φορολογουμένων³⁴⁵.

Στο Καζακστάν τα σχολεία του κινήματος μετονομάστηκαν σε καινοτόμα σχολεία «Bilim» (Εκπαίδευση), όπως ανακοίνωσε το 2016 το ίδρυμα KATEV, σύμφωνα με το οποίο η μετονομασία έγινε προς τιμήν της 25^{ης} επετείου ανεξαρτησίας του Καζακστάν από την Σοβιετική ένωση³⁴⁶. Εκτός από την προσπάθεια διακοπής λειτουργίας των σχολείων που συνδέονταν με το κίνημα Γκιουλέν η Άγκυρα θεώρησε ύποπτους τους καθηγητές και δασκάλους οι οποίοι εργάζονταν σε αυτά³⁴⁷. Υπό αυτό το πρίσμα κατέβαλλε προσπάθεια να αποδείξει την συμμετοχή τους στο αποτυχημένο πραξικόπημα, προκειμένου οι τοπικές κυβερνήσεις

---

³⁴² Βλ. *Stockholm centre of Freedom*, “Nazarbayev says Kazakh-Turk schools belong to Kazahksyan”, 14/9/2017. Αναγνώστηκε στις 6/2/2018 από το <https://stockholmcf.org/nazarbayev-says-kazakh-turk-schools-belong-to-kazakhstan-no-extradition-of-teachers/>

³⁴³ Βλ. *The Diplomat*, “Kazakhstan and Kyrgyzstan Reject Turkish Calls to Close Gülen Schools”, 1/8/2016. Αναγνώστηκε στις 6/2/2018 από το <https://thediplomat.com/2016/08/kazakhstan-and-kyrgyzstan-reject-turkish-calls-to-close-gulen-schools/>

³⁴⁴ Βλ. *The Diplomat*, “In Kyrgyzstan, Erdogan Again Warns of Gulen Network Coup”, 5/9/2018. Αναγνώστηκε στις 6/2/2018 από το <https://thediplomat.com/2018/09/in-kyrgyzstan-erdogan-again-warns-of-gulen-network-coup/>

³⁴⁵ Βλ. *Eurasianet*, “Kyrgyzstan and Turkey: There's no getting past Gulen”, 11/9/2018. Αναγνώστηκε στις 6/2/2018 από το <https://eurasianet.org/kyrgyzstan-and-turkey-theres-no-getting-past-gulen>.

³⁴⁶ Βλ. *Radio Free Europe*, “Gülen linked Turkish Schools in Kazakhstan renamed”, 18/10/2016. Αναγνώστηκε στις 6/2/2018 από το <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-gulen-turkish-schools-renamed/28061316.html>

³⁴⁷ Βλ. *ό.π.*

να τους αποστείλουν στην Τουρκία για να δικαστούν. Το 2016 ο Πρόεδρος του Καζακστάν, Νουρσουλτάν Ναζαρπάγεφ, ανακοίνωσε πως 11 δάσκαλοι επαναπατρίστηκαν στην Τουρκία καθώς αποδείχθηκε η συμμετοχή τους στην οργάνωση του πραξικοπήματος. Ωστόσο, όπως δήλωσε κανείς άλλος από τους εναπομείναντες δασκάλους δεν θα αποσταλεί στην Άγκυρα αν δεν αποδειχθεί η ενοχή του³⁴⁸. Η ίδια εικόνα παρατηρείται και στο Τουρκμενιστάν όπου οι καθηγητές των σχολείων του Γκιουλέν διώκονται και συλλαμβάνονται για διασυνδέσεις με την οργάνωση³⁴⁹.

Μετά την απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία, στις 16 Ιουλίου 2016, η μάχη της τουρκικής κυβέρνησης κατά του κινήματος ανέδειξε τον ανταγωνισμό που επικρατούσε στην Κιργιζία μεταξύ δυο πανεπιστημίων της χώρας τα οποία κατατάσσονται μεταξύ των καλύτερων ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της χώρας. Πρόκειται για το *Manas University* το οποίο χρηματοδοτείται από την Άγκυρα και το *Ataturk- Alatoo University* που χρηματοδοτείται από το δίκτυο Γκιουλέν. Ο πρόεδρος του Πανεπιστημίου *Manas*, διοργάνωσε ένα φόρουμ για να καταγγείλει την απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία. Σε αυτό το πλαίσιο, προειδοποίησε τους πολίτες της Κιργιζίας για ενδεχόμενα επίβουλα σχέδια του δικτύου Γκιουλέν. Στην προειδοποίησή του ανταποκρίθηκαν οι φοιτητές του πανεπιστημίου οι οποίοι κατηγόρησαν το δίκτυο για στόχους οι οποίοι υπερβαίνουν την προώθηση της εκπαίδευσης και την διάδοση των ισλαμικών ιδεών³⁵⁰. Η Άγκυρα μετά την απόπειρα πραξικοπήματος ζήτησε ευθέως από τον τότε Πρόεδρο της Κιργιζίας να κλείσει τα σχολεία που ανήκουν στην οργάνωση Γκιουλέν, όμως η απάντηση που έλαβε ήταν αρνητική. Ο Έρντογαν τον Σεπτέμβριο του 2018 επισκέφτηκε την Κιργιζία και επανέλαβε εκ νέου στον νέο Πρόεδρο, Σοορονμπάι Τζεενμπέκοφ, της χώρας την απειλή που διατρέχει η χώρα από το δίκτυο. Ωστόσο, ο Πρόεδρος Τζεενμπέκοφ, δεν συμφώνησε στο κλείσιμο των σχολείων. Από την άλλη,

---

³⁴⁸Βλ. *Radio Free Europe*, “They’ll take us into custody: Turkish teachers in Kazakhstan fear going home”, 8/10/2017. Αναγνώστηκε στις 6/2/2018 στο <https://www.rferl.org/a/kazakhstan-turkey-teachers-gulen-repatriation/28780416.html>

³⁴⁹Βλ. *Chronicles of Turkmenistan*, “Arrests of Gulen followers continue in Turkmenistan”, 31/5/2017. Αναγνώστηκε στις 6/2/2018 στο <https://en.hronikatm.com/2017/05/arrests-of-gulen-followers-continue-in-turkmenistan>

³⁵⁰Βλ. *Gandhara*, “In wake of blown coup, Turkey takes global aim at Gulen Movement”, 24/7/2016. Αναγνώστηκε στις 6/2/2018 στο <https://gandhara.rferl.org/a/turkey-gulen-movement-global-aim/27877451.html>

και το Καζακστάν αρνείται να παύσει τη λειτουργία των σχολείων που χρηματοδοτούνται από το δίκτυο Γκιουλέν³⁵¹.

Στην Κεντρική Ασία η κρίση στις σχέσεις Ερντογάν και Γκιουλέν αποκάλυψε την κρυμμένη πολιτική ατζέντα των σχολείων Γκιουλέν, τα πολιτικά κίνητρα και την διεισδυσή του στις κρατικές δομές στην Τουρκία. Κάθε ενέργεια του Γκιουλέν πρέπει να τοποθετείται στην ευρύτερη στρατηγική του κινήματος. Στην Κεντρική Ασία οι στόχοι επικεντρώνεται ιδιαίτερα στο εκπαιδευτικό και πολιτιστικό επίπεδο. Ο στόχος είναι να εκπαιδευτούν επαγγελματίες, οι οποίοι θα αποτελέσουν την πολιτιστική γέφυρα μεταξύ των χωρών τους και της Τουρκίας. Η συμβολή τους είναι σημαντική όσον αφορά στη δημιουργία θετικής εικόνας για το κίνημα, στην αύξηση του διεθνούς κύρους και της επιρροής της Τουρκίας. Ωστόσο, χωρίς την συμβολή του ΚΔΑ οι μαθητές του κινήματος δεν θα ήταν δυνατό να διεισδύσουν στην τουρκική κυβέρνηση³⁵².

Ο αυξανόμενος αυταρχισμός του Ερντογάν από την αρχή της τρίτης θητείας έγινε αντιληπτός στην Κεντρική Ασία, τα καθεστώτα της οποίας απέφυγαν να σχολιάσουν την σύγκρουση μεταξύ Γκιουλέν και Ερντογάν. Ωστόσο, το κίνημα έχει να αντιμετωπίσει στο εξής τον φόβο και την καχυποψία των καθεστώτων της χώρας στην οποία είναι πάντα καθησυχαστική η κρατική εγγύηση. Οι καλές σχέσεις μεταξύ της κυβέρνησης και του κινήματος παρείχαν στην οργάνωση μια αξιοσέβαστη εικόνα στην Κεντρική Ασία. Τα τελευταία χρόνια τα καθεστώτα των χωρών ανησυχούν για τη διάλυση της συμμαχίας μεταξύ Έρντογάν και Γκιουλέν, γεγονός το οποίο φαίνεται πως θα επηρεάσει την εικόνα και την αξιοπιστία και των δυο μερών στην Κεντρική Ασία.

Όσον αφορά την άσκηση ήπιας ισχύος στην Δυτική Ασία, το πραξικόπημα και η διακοπή των σχέσεων μεταξύ τουρκικής διπλωματίας και του κινήματος ενδέχεται να έχει αρνητικές συνέπειες. Το τέλος της συμμαχίας είναι πιθανό να περιορίσει την επιρροή των σχολείων, του τουρκικού πολιτισμού καθώς και της τουρκικής γλώσσας

---

³⁵¹ Βλ. *Reuters*, “Erdogan urges Kyrgyzstan to shut down Gulen network”, 1/9/2018. Αναγνώστηκε στις 2/8/2018 στο <https://www.reuters.com/article/us-kyrgyzstan-turkey-gulen/erdogan-urges-kyrgyzstan-to-shut-down-gulen-network-idUSKCN1LH3Q2>

³⁵² Βλ. BALCI, Bayram, “The AKP/Gulen Crisis in Turkey: Consequences for Central Asia and the Caucasus”, *Central Policy Brief*, Τεύχος 16, 2014, σελ.5.

στην Κεντρική Ασία. Ωστόσο, η ποιότητα των εκπαιδευτικών δράσεων του κινήματος Γκιουλέν βοηθούν το κίνημα να διατηρήσει τη θέση του στην περιοχή³⁵³.

Συμπέρασμα

Το κίνημα που δημιούργησε ο Γκιουλέν εξελίχθηκε σε μεγάλο θρησκευτικό - κοινωνικό κίνημα το οποίο υπερέβη τα όρια της Τουρκίας, ενώ κατάφερε να συγκεντρώσει την υποστήριξη εκατοντάδων χιλιάδων οπαδών με διεθνή επιρροή. Οι κύριες δραστηριότητες της οργάνωσης σχετίζονται με τον εκπαιδευτικό τομέα μέσω του οποίου το κίνημα στοχεύει στην διάδοση των ιδεών του. Σε αυτό το πλαίσιο προτεραιότητα αποτελεί η ίδρυση σχολείων καταρχήν στην Κεντρική Ασία και στη συνέχεια στην Ευρώπη, στην Αμερική, στην Ασία, στην Αφρική. Ο Ερντογάν προχώρησε σε μια άτυπη συμμαχία με την αδελφότητα με στόχο την εκμετάλλευση της επιρροής της προκειμένου να απαλλαγεί από την κηδεμονία του στρατού όσον αφορά την πολιτική σκηνή της Τουρκίας. Από την άλλη χρησιμοποίησε το κίνημα ως εργαλείο ενίσχυσης της εικόνας της Τουρκίας στην Κεντρική Ασία. Αντίστοιχα, ο Γκιουλέν αξιοποίησε την στήριξη της τουρκικής κυβέρνησης προκειμένου να εδραιώσει την παρουσία του κινήματος στην περιοχή μέσω των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων. Ωστόσο, η διαρκής ενίσχυση της πολιτικής επιρροής του Γκιουλέν τόσο σε εσωτερικό όσο και σε διεθνές επίπεδο προβλημάτισε την πολιτική ηγεσία της Τουρκίας και ιδιαίτερα τον Έρντογαν. Με αφορμή την απόπειρα πραξικοπήματος το 2016 η Άγκυρα έθεσε ως στόχο την εξάλειψη των εκπαιδευτικών δράσεων του κινήματος στο εξωτερικό. Σε αυτό το πλαίσιο, γίνεται φανερό πως το ΚΔΑ αξιοποίησε την επιρροή του κινήματος Γκιουλέν στην Κεντρική Ασία, που αναπτύχθηκε μέσω της εργαλειοποίησης της εκπαίδευσης, προκειμένου να ενισχύσει, με τη σειρά του, την επιρροή του στην περιοχή.

---

³⁵³ Βλ. ο.π.,σελ .199.

Οι εκπαιδευτικές δράσεις της Τουρκίας στην Κεντρικής Ασίας κατά τη διακυβέρνηση του ΚΔΑ

Εισαγωγή

Η Τουρκία επεδίωξε την σύναψη συνεργατικών σχέσεων με τις τουρκικές δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης. Στο πλαίσιο αυτής της προσπάθειας έθεσε τις βάσεις για οικονομικές, πολιτικές καθώς και πολιτιστικές σχέσεις. Τα σημαντικότερα μακροπρόθεσμα προγράμματα που δημιούργησε η Τουρκία στην Κεντρική Ασία επικεντρώθηκαν στον τομέα της εκπαίδευσης, μεταξύ άλλων, με την στήριξη που παρείχε στις εκπαιδευτικές δράσεις του κινήματος Γκιουλέν που κατά κοινή ομολογία αποτέλεσε άτυπο κομμάτι της εκπαιδευτικής στρατηγικής της Τουρκίας. Στόχος του παρόντος κεφαλαίου αποτελεί η διερεύνηση των εκπαιδευτικών δράσεων της Τουρκίας στις δημοκρατίες της Κεντρικής Ασίας κατά την περίοδο διακυβέρνησης του ΚΔΑ. Διερευνώνται ιδιαίτερα τα στρατηγικά εκπαιδευτικά εργαλεία που ανέπτυξε η Άγκυρα στην περιοχή, καθώς και οι εκπαιδευτικές δράσεις της Άγκυρας σε καθεμία από τις Τουρκικές Δημοκρατίες. Η παρουσίαση των εκπαιδευτικών δράσεων θα μας επιτρέψει να εξάγουμε συμπεράσματα για τον ρόλο που διαδραματίζει η εκπαίδευση ως εργαλείο ήπιας ισχύος στο πλαίσιο επίτευξης των στόχων εξωτερικής πολιτικής του ΚΔΑ στις χώρες της Κεντρικής Ασίας.

5.1. Εκπαιδευτικές δράσεις της Άγκυρας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας την εποχή του ΚΔΑ

5.1.1. Το Καζακστάν

Οι επίσημες σχέσεις του Καζακστάν με την Τουρκία συνάχτηκαν το 1991 όταν οι Πρόεδροι της Τουρκίας και του Καζακστάν υπέγραψαν τη Διακήρυξη που όριζε τις αρχές των διμερών σχέσεων, ενώ το επόμενο έτος εγκαινιάστηκαν οι διπλωματικές

τους σχέσεις. Ο υπουργός Πολιτισμού Namik Kemal Zeybek και η Επιτροπή Πολιτισμού του Καζακστάν υπέγραψαν συμφωνία για τη διεξαγωγή κοινού πολιτιστικού έργου μεταξύ των δύο χωρών σε θέματα εκπαίδευσης και έρευνας³⁵⁴. Ο Turgut Ozal επισκέφτηκε το Καζακστάν το 1993, ενώ το επόμενο έτος πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στην Τουρκία ο Καζάκος Πρόεδρος κατά τη διάρκεια της οποίας συμφωνήθηκε η εμβάθυνση των σχέσεων στους τομείς της οικονομίας και του πολιτισμού.

Ο Έρντογαν ενδιαφέρθηκε ιδιαίτερα για τη διαμόρφωση στενότερης σχέσης μεταξύ των δύο χωρών. Έτσι, η συνεργασία ενισχύθηκε περισσότερο κατά την επίσκεψη του Προέδρου του Καζακστάν, Nursultan Nazarbayev, το 2009 στην Τουρκία³⁵⁵. Επιπλέον, το 2012 ιδρύθηκε το *Συμβούλιο Υψηλού Επιπέδου Στρατηγικής Συνεργασίας*, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης του Τούρκου Προέδρου στο Καζακστάν³⁵⁶. Ακολούθησαν δύο συνεδριάσεις του Συμβουλίου το 2012 και το 2015.

Η εκπαίδευση αποτέλεσε τον κύριο τομέα συνεργασίας όσον αφορά τις διμερείς σχέσεις Τουρκίας και Καζακστάν, ενώ υπήρξε το πιο σημαντικό εργαλείο άσκησης εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στην χώρα³⁵⁷. Όσον αφορά την περίοδο διακυβέρνησης του ΚΔΑ, τον Μάιο του 2007 ο υπουργός Παιδείας και Επιστημών της Δημοκρατίας του Καζακστάν επισκέφτηκε την Τουρκία. Ο υπουργός πραγματοποίησε συνομιλίες με ομολόγους του και συζήτησε το ζήτημα της επέκτασης της συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών στον τομέα της εκπαίδευσης³⁵⁸. Επιπλέον, η αντιπροσωπεία του Καζακστάν επισκέφτηκε το τουρκικό *Συμβούλιο Επιστήμης και Τεχνολογικής Έρευνας (TUBITAK)* καθώς και το *Συμβούλιο Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης (YOK)* και εξέτασε τρόπους ανάπτυξης της συνεργασίας με αυτούς. Κατά τη διάρκεια των συνομιλιών έγινε η τρέχουσα αξιολόγηση των εκπαιδευτικών σχέσεων, ενώ υπογράφηκε Μνημόνιο Συνεργασίας στον τομέα της

---

³⁵⁴ Βλ. DINMUKHAMMED, A., AIDARBEK, A., “Kazak- Turkish Cooperation in the Field of Education”, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, Τόμος 143, 2014, σελ. 138.

³⁵⁵ Βλ. *ό.π.*

³⁵⁶ Βλ. *ό.π.*

³⁵⁷ Βλ. DINMUKHAMMED, A., AIDARBEK, A., *ό.π.*, σελ. 191.

³⁵⁸ Βλ. TLEBADIYEVA, M., SADIKOV, T., KAMIYEVA, G., MOLDAHMETOVA, Z., “The outcomes of Cooperation of Kazakhstan and Turkey in the field of Education”, *International Journal of Economics and Business Administration*, Τεύχος 5, Αρ. 4, 2017, σελ. 100.

Επαγγελματικής Τεχνικής Εκπαίδευσης³⁵⁹. Σύμφωνα με αυτό συμφωνήθηκε η Τουρκία να μοιραστεί τις γνώσεις της και την εμπειρία της σε τομείς όπως η κλωστοϋφαντουργία και ο τουρισμός. Στο πλαίσιο της ίδιας επίσκεψης ο Πρόεδρος του Καζακστάν συνάντησε τον Πρόεδρο του Συμβουλίου Ανώτατης Εκπαίδευσης της Τουρκίας Erdogan Tezic προκειμένου να συζητήσουν τρόπους για την ενίσχυση της συνεργασίας μεταξύ ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης των δύο χωρών. Οι δύο πλευρές τόνισαν το θέμα της διοργάνωσης επιστημονικών συμποσίων και άλλων εκδηλώσεων μεταξύ των πανεπιστημίων³⁶⁰.

Η έννοια της συνεργασίας είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς χωρίς την στήριξη της χώρας-εταίρου τα θεσμικά όργανα της Άγκυρας δεν θα ήταν δυνατό να προχωρήσουν. Από την πλευρά της Αστάνα υπήρξε συναίνεση και συνεργασία όσον αφορά τις δραστηριότητες της Τουρκίας στο Καζακστάν³⁶¹. Υποστήριξε όλες τις επίσημες και μη επίσημες πρωτοβουλίες της Τουρκίας στον τομέα της εκπαίδευσης, ενώ δεν έκλεισε τα σχολεία που ίδρυσαν μη κυβερνητικές οργανώσεις, στόχος των οποίων ήταν η διαμόρφωση κοινής εθνικής ταυτότητας³⁶². Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο, στο Καζακστάν υπάρχει ένα Πολιτιστικό Κέντρο που λειτουργεί ως παράρτημα του *Yunus Emre Institute*, το οποίο ιδρύθηκε το 2010 στην Αστάνα³⁶³. Τα έτη 2014-2015 το Ινστιτούτο Yunus Emre διοργάνωσε προγράμματα κατάρτισης τουρκολόγων στο Καζακστάν, ενώ υπογράφηκαν πρωτόκολλα συνεργασίας με τρία πανεπιστήμια στο Καζακστάν, προκειμένου να χρησιμοποιήσουν τη μέθοδο του Ινστιτούτου στη διδασκαλία τουρκικών μαθημάτων³⁶⁴.

Το 2011 χτίστηκε και εξοπλήστηκε το Talgar – Kazakh Τουρκικό Γυμνάσιο στην επαρχία Talgar του Αλμάτυ. Το Γυμνάσιο διαθέτει 16 αίθουσες διδασκαλίας οι

---

³⁵⁹ Βλ. *ό.π.*

³⁶⁰ Βλ. *ό.π.*

³⁶¹ Βλ. *ό.π.*

³⁶² Βλ. *ό.π.*

³⁶³ Βλ. *Yunus Emre Institusu*, “Astana”. Αναγνώστηκε στις 20.12.2018 στο <https://astana.yee.org/kk/haberler?page=1>

³⁶⁴ Βλ. *Yunus Emre Institute*. “Yunus Emre Institute in Turkic World”. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.yee.org.tr/en/news/yunus-emre-enstitusu-turkic-world>

οποίες μπορούν να φιλοξενήσουν 320 μαθητές³⁶⁵. Επιπλέον, την ίδια χρονιά, 6.402 φοιτητές συμμετείχαν στο ‘Great Student Project’ που ξεκίνησε το 1992 για την εκπαίδευση φοιτητών από τις τουρκικές δημοκρατίες³⁶⁶. Οι φοιτητές λάμβαναν υποτροφίες για το πτυχίο γλωσσομάθειας που παρέχεται από το TOMER, το οποίο είναι απαραίτητο για την εισαγωγή τους σε κολλέγια, προπτυχιακά προγράμματα σπουδών αλλά και μεταπτυχιακά. Οι υποτροφίες κάλυπταν ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, μεταφορά, στέγη, διατροφή, ενδυμασία, άδεια διαμονής και τα πανεπιστημιακά δίδακτρα³⁶⁷.

Το 2012 στο Καζακστάν βρισκόταν σε εξέλιξη το πρόγραμμα «Εκπαίδευση για τους Εκπαιδευτές στην Επαγγελματική και Τεχνική Εκπαίδευση». Το συγκεκριμένο πρόγραμμα υλοποιήθηκε με πρωτοβουλία και σε συνεργασία με το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας της Τουρκίας³⁶⁸. Στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών ανταλλαγών, το 2014 δεκατέσσερις καθηγητές και διευθυντές από την Τουρκία πραγματοποίησαν επίσκεψη μιας εβδομάδας στην Αστάνα και το Αλμάτι, ενώ 60 καθηγητές από το Καζακστάν πραγματοποίησαν πρακτική άσκηση σε σχολεία επαγγελματικής και τεχνολογικής εκπαίδευσης στην Κωνσταντινούπολη³⁶⁹. Οι αρχές του Καζακστάν ζήτησαν τη συνέχιση του Προγράμματος. Έτσι, το 2015 στο πρόγραμμα συμμετείχαν 66 καθηγητές έξι ειδικοτήτων σχετικών με την κλωστοϋφαντουργία, την γεωργία και τα τρόφιμα. Η πρώτη φάση του έργου διεξήχθη το 2006 σε έξι διαφορετικά επαγγελματικά γυμνάσια στην Κωνσταντινούπολη υπό την αιγίδα του Υπουργείου Παιδείας. Οι επισκέψεις στα σχολεία από ειδικούς εμπειρογνώμονες αποτέλεσε τη β’ φάση του έργου³⁷⁰. Το ίδιο έτος είκοσι φοιτητές της Σχολής Δημόσιας Διοίκησης του Καζακστάν πραγματοποίησαν πρακτική άσκηση στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινούπολης. Το ίδιο έτος διαμορφώθηκε ένα τριετές

---

³⁶⁵ Βλ. *TIKA*, “TIKA’S World”, Τεύχος 1, 2012, σελ.10. Αναγνώστηκε στις 20.12.2018 από το <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/INGILIZCE%20SITE%20ESERLER/TİKA's%20World/TİKA's%20World%20Issue%201%20-%202012.pdf>

³⁶⁶ Βλ. *TIKA*, “TIKA Development Assistance Report”, 2011, σελ.26.

³⁶⁷ Βλ. *ό.π.*

³⁶⁸ Βλ. *ό.π.*

³⁶⁹ Βλ. *TIKA*, “Annual Report 2014”, σελ.32. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/INGILIZCE%20SITE%20ESERLER/FAAL%20C4%B0YET%20R APORLARI/PDFLER/FR2014 ENG.pdf>

³⁷⁰ Βλ. *ο.π.*

πρόγραμμα σχολικής ηγεσίας σε συνεργασία με το Συμβούλιο Επιστημονικής και Τεχνολογικής Έρευνας της Τουρκίας και το Τουρκικό Ινστιτούτο των Επιστημών της Διοίκησης (TUSSIDE). Η ΤΙΚΑ χρηματοδότησε τη συμμετοχή 36 ειδικών από το Καζακστάν οι οποίοι συμμετείχαν σε εκπαίδευση που πραγματοποιήθηκε στην Τουρκία³⁷¹.

Σύμφωνα με έκθεση της Επιτροπής στο πλαίσιο της TURKPA, το Καζακστάν πρότεινε τη δημιουργία του εκπαιδευτικού προγράμματος «*Bilge-Korgyt*» με στόχο τη μελέτη του τουρκικού πολιτισμού. Μέσω του προγράμματος κάτοχοι πτυχίων μπορούν να αποκτήσουν μεταπτυχιακό τίτλο στον τομέα της Τουρκολογίας σπουδάζοντας στην Τουρκική Ακαδημία του Καζακστάν, σε πανεπιστήμια της Τουρκίας, του Αζερμπαϊτζάν και του Κιργιστάν. Στόχος του προγράμματος είναι η ενίσχυση των σχέσεων των τουρκικών εθνών στον κλάδο της Τουρκολογίας, την εκπαίδευση, την επιστήμη και την τεχνολογία³⁷². Στο πλαίσιο του προγράμματος οι χώρες – μέλη της TURKPA συνεργάζονται με πανεπιστήμια και στη συνέχεια βοηθούν τους κατόχους των μεταπτυχιακών να αναζητήσουν εργασία στις ίδιες χώρες στους τομείς της εκπαίδευσης, της έρευνας καθώς και σε πολιτιστικούς φορείς. Το πρόγραμμα στην Αναφορά της Επιτροπής για τις Πολιτιστικές Υποθέσεις παραλληλίζεται με το ευρωπαϊκό πρόγραμμα “Erasmus – Mundus” και προτρέπει τα κράτη μέλη να δώσουν έμφαση στην ανάπτυξη της Τουρκολογίας και στην εκπαίδευση δασκάλων σε αυτόν τον τομέα προκειμένου το πρόγραμμα να έχει αντίστοιχη επιτυχία με το ευρωπαϊκό³⁷³.

5.1.2. Το Κιργιστάν

Οι διπλωματικές σχέσεις του Κιργιστάν με την Τουρκία ξεκινούν ήδη από το 1991, καθώς η Τουρκία είναι η πρώτη χώρα η οποία αναγνωρίζει την ανεξαρτησία της χώρας. Έτσι εγκαινιάζονται οι διπλωματικές σχέσεις των δυο χωρών στις αντίστοιχες

---

³⁷¹ Βλ. ΤΙΚΑ, *ό.π.*

³⁷² Βλ. *Turkpa, Commission on Social, Cultural and Humanitarian Affairs*. “Report”, 2012. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο [file:///C:/Users/%CE%93%CE%95%CE%A9%CE%A1%CE%93%CE%99%CE%91/Downloads/2.%20Report Commision on Social Cultural and Humanitarian%20Affairs.pdf](file:///C:/Users/%CE%93%CE%95%CE%A9%CE%A1%CE%93%CE%99%CE%91/Downloads/2.%20Report%20Commision%20on%20Social%20Cultural%20and%20Humanitarian%20Affairs.pdf)

³⁷³ Βλ. *ο.π.*

πρωτεύουσες το 1992 και ξεκινούν οι επίσημες επισκέψεις των ηγετών. Το ίδιο έτος υπογράφεται στο Bishkek η «Συμφωνία Συνεργασίας στους τομείς της Εκπαίδευσης, Πολιτισμού και Επιστήμης»³⁷⁴. Το περιεχόμενο και ο σκοπός των σχέσεων καθορίστηκαν το 1997 με την υπογραφή της «Αιώνιας Συνθήκης Φιλίας και Συνεργασίας» καθώς και με την κοινή δήλωση του 1999 «Κιργιστάν και Τουρκία μαζί στον 21^ο αιώνα»³⁷⁵.

Οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών βελτιώθηκαν περαιτέρω την περίοδο διακυβέρνησης του ΚΔΑ. Ιδιαίτερα, μετά την αλλαγή καθεστώτος στο Κιργιστάν, το 2010 η Τουρκία στήριξε τη χώρα παρέχοντάς της βοήθεια. Η επίσημη επίσκεψη του Προέδρου Atabayev στην Τουρκία το 2012 πραγματοποιήθηκε σε ιδιαίτερα καλό κλίμα, ενώ ο Πρόεδρος του Κιργιστάν αναφέρθηκε στους κοινούς δεσμούς μεταξύ των δύο χωρών³⁷⁶. Κατά τη διάρκεια της συγκεκριμένης επίσκεψης, υπογράφηκαν σημαντικές συμφωνίες οι οποίες αναβάθμισαν τις διμερείς σχέσεις

Οι εκπαιδευτικοί δεσμοί οι οποίοι αναπτύχθηκαν μεταξύ της Τουρκίας και του Κιργιστάν κατά τη δεκαετία του 1990 επεκτάθηκαν την περίοδο διακυβέρνησης του ΚΔΑ. Σύμφωνα με στοιχεία της ΤΙΚΑ το 2003-2004 παρασχέθηκε από τον οργανισμό τεχνική βοήθεια για την ανακαίνιση και τον εξοπλισμό των σχολικών τμημάτων τουρκικής γλώσσας στα σχολεία. Τεχνική υποστήριξη παρέχεται, επίσης, κατά τα έτη 2005-2007 σε πανεπιστημιακά ιδρύματα και σχολεία του Κιργιστάν³⁷⁷.

Το Φεβρουάριο του 2011 ο Πρωθυπουργός της Τουρκίας πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στο Κιργιστάν όπου συναντήθηκε με την Πρόεδρο της χώρας Roza Otunbayeva. Οι δύο πλευρές υπέγραψαν διμερείς συμφωνίες οικονομικής συνεργασίας. Ένα μεγάλο μέρος των οικονομικών επενδύσεων συμφωνήθηκε να χρησιμοποιηθεί σε εκπαιδευτικά έργα και έργα ανασυγκρότησης στο νότιο

---

374 Βλ. *Agreement on Cooperation in the Fields of Education, Culture and Science* signed on 3 March 1992 in Bishkek. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο http://www.mfa.gov.tr/bilateral-agreements-for-cooperation--on-culture_en.mfa

375 Βλ. *Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών*, “Relations between Turkey and Kyrgyzstan”, Αγκυρα, 2009. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-kyrgyzstan.en.mfa>

376 Βλ. MURZAEVA, Dinara, “Kyrgyzstan-Turkey Relations: Cooperation in Political and Educational Spheres”, *Review of European Studies*, Τεύχος 6, Αρ. 3, 2014, σελ. 42.

377 Βλ. *Development Partner’s Coordination Council*. “Information resource on donors activities in the Kyrgyz Republic: ΤΙΚΑ”. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <http://www.donors.kg/en/agencies/104-tika#.XGqz5-gzbIX>

Κιργιστάν. Η τουρκική ηγεσία υποσχέθηκε να αυξήσει την ποσόστωση των φοιτητών του Κιργιστάν στα τουρκικά πανεπιστήμια³⁷⁸. Το ίδιο έτος κατασκευάστηκε στο νότιο Κιργιστάν πλήρως εξοπλισμένο δημόσιο σχολείο (vocational high school) χωρητικότητας 850 μαθητών από την ΤΙΚΑ³⁷⁹.

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, από το 2012 οι σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών ενισχύονται σε όλους του τομείς, γεγονός το οποίο γίνεται εμφανές και στον τομέα της εκπαίδευσης. Τον Ιούνιο του 2012 η ΤΙΚΑ χρηματοδότησε την επίσκεψη στην Τουρκία επτά εκπροσώπων του Υπουργείου Παιδείας του Κιργιστάν, καθώς και ατόμων από την *Κοινοβουλευτική Επιτροπή Παιδείας, Επιστήμης, Αθλητισμού και Πολιτισμού*. Σκοπός της συνάντησης αποτέλεσε η ανταλλαγή ιδεών για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής συνεργασίας μεταξύ των δύο χωρών³⁸⁰. Το ίδιο έτος κατασκευάστηκε ένα καινούργιο τριώροφο σχολείο χωρητικότητας 1000 μαθητών το οποίο ονομάστηκε *Σχολείο Φιλίας Κιργιστάν και Τουρκίας (Kyrgyzstan Turkey Friendship School)*. Επιπλέον, κατασκευάστηκε νηπιαγωγείο σε χωριό νοτιοδυτικά του Κιργιστάν, ενώ παρασχέθηκε ηλεκτρονικός εξοπλισμός σε σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε ορεινό χωριό νοτίως του Κιργιστάν³⁸¹.

Το 2014 δημιουργήθηκε η Ηλεκτρονική Βιβλιοθήκη στο Πανεπιστήμιο OSH ενώ χορηγήθηκαν θέσεις πρακτικής άσκησης στην Τουρκία για μαθητές του επαγγελματικού Λυκείου της Κιργιζίας (Kyrgyz – Turkish Vocational High School). Το ίδιο έτος, ο οργανισμός χρηματοδότησε την πρακτική άσκηση ενός μήνα στην Άγκυρα και την Κωνσταντινούπολη περίπου σαράντα φοιτητριών από το επαγγελματικό γυμνάσιο θηλαίων του Κιργιστάν³⁸². Η ΤΙΚΑ παρείχε το 2016 τον απαραίτητο τεχνικό εξοπλισμό των εργαστηρίων του Manas University, ενώ το ίδιο

---

³⁷⁸ Βλ. SENGUPTA, Anita, “Myth and Rhetoric of the Turkish Model Exploring Developmental Alternatives”, *Maulana Abul Kalam Azad Institute of Asian Studies*, Ινδία, 2014, σελ. 121.

³⁷⁹ Βλ. ΤΙΚΑ, “Annual Report, 2011”.

³⁸⁰ Βλ. ΤΙΚΑ, “Annual Report, 2012”. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.tika.gov.tr/upload/oldpublication/tika2012AnnRep.pdf>

³⁸¹ Βλ. ΤΙΚΑ, *ό.π.*

³⁸² Βλ. ΤΙΚΑ, “Annual Report, 2014”.

έτος 1.296 φοιτητές από το Κιργιστάν έλαβαν υποτροφίες για προπτυχιακές, μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές³⁸³.

Όσον αφορά τις δράσεις τους ιδρύματος *Turkish Maarif Foundation (TMF)*, το 2018 ο πρόεδρος του Ιδρύματος Birol Akgun και η αντιπροσωπεία του πραγματοποίησαν σειρά επισκέψεων στο Κιργιστάν. Μετά το τέλος των διαπραγματεύσεων ο πρόεδρος Akgun δήλωσε πως το Ίδρυμα είναι έτοιμο για συνεργασία με το Κιργιστάν ενώ εξέφρασε την επιθυμία να λάβει από το Κιργιστάν την άδεια προκειμένου να δημιουργηθεί μια θυγατρική του ιδρύματος στη χώρα³⁸⁴. Ο Πρέσβης της Τουρκίας στο Κιργιστάν Cengiz Kamil Firat δήλωσε πως το TMF θα λειτουργεί με βάση τη νομοθεσία του Υπουργείου Παιδείας του Κιργιστάν και το ίδρυμα θα βρίσκεται υπό την επίβλεψη των αρχών της χώρας, ενώ αναφέρθηκε στην πρόθεση του TMF να ιδρύσει νέα σχολεία στο Κιργιστάν³⁸⁵. Επιπλέον, το Ίδρυμα έχει ξεκινήσει τις δράσεις του στο Καζακστάν οι οποίες αποτέλεσαν αντικείμενο συζήτησης κατά την επίσκεψη του Προέδρου του Κιργιστάν στην Τουρκία³⁸⁶.

5.1.3. Το Ουζμπεκιστάν

Η Τουρκία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Ουζμπεκιστάν τον Δεκέμβριο του 1991, ενώ σε λιγότερο από τρεις μήνες οι δύο χώρες εγκαινίασαν τις διπλωματικές τους σχέσεις. Μέσα στο πρώτο έτος ανεξαρτησίας του νεότευκτου κράτους η Τουρκία χορήγησε δάνειο, σε μορφή αναπτυξιακής βοήθειας, ενώ οι τουρκικές επενδύσεις έφθασαν το ένα δισεκατομμύριο δολάρια³⁸⁷. Παράλληλα, τέθηκαν οι βάσεις για την πολιτιστική και εκπαιδευτική συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών, όταν το 1991

³⁸³ Βλ. *TIKA*, “Turkish Development Assistance Report”, Turkey, 2016. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.tika.gov.tr/upload/2018/Turkish%20Development%20Assistance%20Report%202016/Turkish%20Development%20Assistance%20Report%202016.pdf>

³⁸⁴ Βλ. *Turkiye Maarif -Foundation*. “News, Turkish Maarif Foundation is ready for cooperation with Kyrgyzstan”. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://turkiyemaarif.org/post/7-prof-birol-akgun-%E2%80%9Cturkish-maarif-foundation-is-ready-for-cooperation-with-kirghizstan%E2%80%9D-385>

³⁸⁵ Βλ. *Turkiye Maarif Foundation*. “News, Turkish Maarif Foundation will soon start working in Kyrgyzstan”. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://turkiyemaarif.org/post/7-turkeys-ambassador-to-bishkek-firat-turkish-maarif-foundation-will-soon-start-working-in-kyrgyzstan-510>

³⁸⁶ Βλ. *ό.π.*

³⁸⁷ Βλ. *Eurasianet*. “Turkey pursues a reset with Uzbekistan”, 17/11/2016. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://eurasianet.org/turkey-pursues-reset-uzbekistan>

υπογράφηκε η «Συμφωνία για τη Συνεργασία στους τομείς του Πολιτισμού, της Επιστήμης, της Εκπαίδευσης, της Υγείας, του Αθλητισμού και του Τουρισμού»³⁸⁸. Ωστόσο, οι σχέσεις της Άγκυρας με το Ουζμπεκιστάν διαταράχθηκαν για μακρά περίοδο, λόγω ιδεολογικών διαφορών και εξαιτίας εντάσεων που προκλήθηκαν λόγω της φιλοξενίας από την Τουρκία των ηγετών της αντιπολίτευσης³⁸⁹. Έτσι οι σχέσεις των δυο χωρών μεταξύ του 1999 και του 2012, βρίσκονταν σε αδιέξοδο. Η βελτίωση των σχέσεων με το Ουζμπεκιστάν θεωρήθηκε και εξακολουθεί να θεωρείται σημαντική καθώς αποτελεί τη δεύτερη πιο πυκνοκατοικημένη τουρκική χώρα μετά την Τουρκία. Επιπλέον, όσον αφορά την οικονομία και τους φυσικούς πόρους, το Ουζμπεκιστάν διαθέτει τη μεγαλύτερη οικονομική δυναμική μετά ο Καζακστάν³⁹⁰.

Το ΚΔΑ ενέτεινε κατέβαλε προσπάθεια και κατάφερε να βελτιώσει τις διμερείς σχέσεις με το Ουζμπεκιστάν. Το 2012 ο τότε Υπουργός Εξωτερικών, Αχμέτ Νταβούτογλου, συναντήθηκε με τον Ουζμπέκο ομόλογό του κατά τη διάρκεια συνόδου της Γενικής Συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και συνέταξαν σχέδιο συνεργασίας για την περίοδο 2013-2015³⁹¹. Έκτοτε, άνοιξαν οι διάυλοι επικοινωνίας μεταξύ των δύο χωρών, ενώ οι ενέργειες κατά του κινήματος Γκιουλέν, που θεωρείται απειλή και για τα δύο κράτη, επιτάχυνε την επαναπροσέγγισή τους. Ακολούθησε επίσκεψη του Ερντογάν στο Ουζμπεκιστάν τον Νοέμβριο του 2016, λίγο μετά το θάνατο του Προέδρου Καρίμοβ. Το επόμενο έτος ο νέος Πρόεδρος του Ουζμπεκιστάν Shavkat Mirziyoyev's, ανταπέδωσε την επίσκεψη του Τούρκου ομόλογου του στην Άγκυρα, μετά την τελευταία επίσκεψη του Ουζμπέκου Προέδρου το 1999³⁹².

---

³⁸⁸ Βλ. *Τουρκικό Υπουργείο*. “Agreement on Cooperation in the Fields of Education, Science, Culture, Health, Sports and Tourism” signed on 19 December 1991 in Ankara, Άγκυρα. Αναγνώστηκε στις 2/6/2019 στο http://www.mfa.gov.tr/bilateral-agreements-for-cooperation--on-culture_en.mfa

³⁸⁹ Βλ. *ό.π.*

³⁹⁰ Βλ. BALCER, Adam, “Between energy and soft-Pan Turkism: Turkey and the Turkic Republics”, *Turkish Policy*, Τεύχος 11, Αρ. 2, 2012, σελ. 154.

³⁹¹ Βλ. *TRT World*, “How did Turkey-Uzbek relations improve after two decades of stagnation?”, 26 October 2017. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.trtworld.com/turkey/how-did-turkey-uzbek-relations-improve-after-two-decades-of-stagnation--11677>

³⁹² Βλ. *ο.π.*

Έτσι πριν τη συμφωνία Νταβούτογλου, όσον αφορά την εκπαίδευση, λόγω της πολυετούς προβληματικής σχέσης μεταξύ των δύο χωρών, δεν πραγματοποιούνται εκπαιδευτικές συμφωνίες. Η ηγεσία του Ουζμπεκιστάν, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, εξέφρασε τη δυσαρέσκειά της όσον αφορά το ρόλο του «μεγάλου αδελφού» που επεδίωξε να αναλάβει η Τουρκία³⁹³. Ακόμη, το ουζμπεκικό κράτος φάνηκε απρόθυμο να δεχθεί Τούρκους γραφειοκράτες οι οποίοι θα σχεδίαζαν εκπαιδευτικές δράσεις και συμφωνίες στη χώρα³⁹⁴.

Οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες εντείνονται από το 2014, περίοδο κατά την οποία βελτιώνονται οι διμερείς σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, μετά την συμφωνία Νταβούτογλου. Στο Ουζμπεκιστάν οι περισσότερες εκπαιδευτικές δράσεις προέρχονται από την ΤΙΚΑ, η οποία παρέχει εξοπλισμό ή αναλαμβάνει ανακαινίσεις σχολείων. Το 2012 παρασχέθηκε βοήθεια για την κατασκευή κέντρων επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης³⁹⁵, ενώ το 2014 η ΤΙΚΑ κατασκεύασε ένα εργαστήριο ηλεκτρονικών υπολογιστών σε δύο σχολεία δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επιπλέον, ανακαίνισε και παρείχε εξοπλισμό στο Κέντρο Τουρκικής Γλώσσας του *Universal Languages University* στο οποίο περίπου 150 μαθητές το χρόνο μαθαίνουν τουρκικά³⁹⁶. Το 2015 ανακαινίστηκε και επισκευάστηκε το τουρκικό δημοτικό σχολείο και σχολείο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην Τασκένδη το οποίο άνοιξε το 1993 και αποτελείται από 180 μαθητές³⁹⁷. Κατά τη διάρκεια της πρόσφατης επίσκεψης του Έρντογαν στο Ουζμπεκιστάν το 2018, οι δύο ηγέτες συζήτησαν τις οικονομικές, πολιτικές και πολιτιστικές τους σχέσεις, ενώ συμφωνήθηκε η αύξηση του ποσού της αναπτυξιακής βοήθειας που προσφέρει η ΤΙΚΑ στη χώρα. Επιπλέον, αποφασίστηκε η συγκρότηση *Συμβουλίου Υψηλού Επιπέδου Στρατηγικής Συνεργασίας (High Level Strategic Cooperation Council)*, το οποίο θα συνεδριάζει ετησίως³⁹⁸.

---

³⁹³ Βλ. SCHLYTER, Birgit, “Historiography and Nation-Building among Turkic Populations”, *Swedish Research Institute in Istanbul*, Κωνσταντινούπολη, 2014, σελ. 38.

³⁹⁴ Βλ. SCHLYTER, Birgit, *ό.π.*

³⁹⁵ Βλ. ΤΙΚΑ, “Turkish Development Assistance”, 2012, σελ. 106.

³⁹⁶ Βλ. ΤΙΚΑ, “Annual Report 2014”, σελ. 47.

³⁹⁷ Βλ. ΤΙΚΑ, “Annual Report 2015”, σελ. 47.

³⁹⁸ Βλ. SETA, “Turkish – Uzbek rapprochement: Beginning of a new era”, 1 May 2018. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <https://www.setav.org/en/turkish-uzbek-rapprochement-beginning-of-a-new-era/>

5.1.4. Το Τουρκμενιστάν

Η Τουρκία ήταν η πρώτη χώρα παγκοσμίως που αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Τουρκμενιστάν το 1991. Πρόκειται για μια χώρα με τεράστια αποθέματα φυσικού αερίου που την καθιστά ιδιαίτερα σημαντική όσον αφορά τον ενεργειακό τομέα. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία έδωσε μεγάλη σημασία στην ανάπτυξη της συνεργασίας με τη χώρα όσον αφορά το εμπόριο και την οικονομία. Επιπλέον, επιχείρησε αμέσως τη δημιουργία σχέσεων στους τομείς του πολιτισμού και της εκπαίδευσης. Από το 1992 η Τουρκία ανέπτυξε πολιτιστικές και εκπαιδευτικές σχέσεις με το Τουρκμενιστάν υπογράφοντας την «Συμφωνία για Συνεργασία στους τομείς της Εκπαίδευσης, της Επιστήμης, του Πολιτισμού και της Άθλησης»³⁹⁹.

Οι σχέσεις μεταξύ της Άγκυρας και του Τουρκμενιστάν κατά τη διάρκεια διακυβέρνησης του ΚΔΑ, παρουσίασαν πρόοδο μετά το 2006⁴⁰⁰. Μάλιστα το 2010, κατά τη διάσκεψη Κορυφής του Τουρκικού Συμβουλίου στην Κωνσταντινούπολη, παρευρέθη ο Τουρκμένος Πρόεδρος. Αν και το Τουρκμενιστάν δεν συμμετέχει στον οργανισμό, παρά τις προσπάθειες τη Τουρκίας, η παρουσία του Προέδρου θεωρείται σημαντική καθώς υποστήριξε την ιδέα του Συμβουλίου⁴⁰¹. Από το 2013 διαφαίνεται έντονο ενδιαφέρον για την περαιτέρω εμβάθυνση των σχέσεων με το Τουρκμενιστάν. Ο Έρντογαν πραγματοποίησε επίσημη επίσκεψη στο Τουρκμενιστάν τον Νοέμβριο του 2014 στο πλαίσιο της πρώτης προεδρικής επίσκεψής του στην Κεντρική Ασία, ενώ ο Τουρκμένος Πρόεδρος επισκέφτηκε την Τουρκία τον επόμενο χρόνο⁴⁰². Παράλληλα με την σύναψη εμπορικών και οικονομικών συμφωνιών πραγματοποιήθηκαν συμφωνίες για τη συνεργασία μεταξύ των δύο χωρών στον εκπαιδευτικό τομέα.

---

³⁹⁹ Βλ. *Τουρκικό Υπουργείο*. “Agreement on Cooperation in the Fields of Education, Science, Culture and Sports” signed on 1 May 1992 in Ashkabat, Άγκυρα. Αναγνώστηκε στις 2/6/2019 στο http://www.mfa.gov.tr/bilateral-agreements-for-cooperation--on-culture_.en.mfa

⁴⁰⁰ Βλ. BALCER, Adam, “Between energy and soft-Pan Turkism: Turkey and the Turkic Republics”, *Turkish Policy*, Τεύχος 11, Αρ. 2, 2012, σελ. 154.

⁴⁰¹ Βλ. *ό.π.*

⁴⁰² Βλ. *Presidency of the Republic of Turkey*, “Relations between Turkey and Turkmenistan reached an exemplary and special level”, 7.11.2014. Αναγνώστηκε στις 2/6/2019 από το <https://www.tccb.gov.tr/en/news/542/3291/relations-between-turkey-and-turkmenistan-reached-an-exemplary-and-special-level>

Σε αυτό το πλαίσιο το 2013, ο Τούρκος Πρόεδρος Α. Gul μαζί με τον Πρόεδρο του Τουρκμενιστάν, Γκουρμπανγκούλου Μπερντιμουζέτοφ, εγκαινίασαν ένα νέο συγκρότημα κτιρίων στο *International Turkmen- Turkish University* το οποίο ιδρύθηκε το 1994 στο Ασγκαμπάτ του Τουρκμενιστάν⁴⁰³. Το επόμενο έτος οι δύο χώρες προχώρησαν σε μια νέα εκπαιδευτική συμφωνία στο πλαίσιο μεταρρύθμισης του εκπαιδευτικού συστήματος του Τουρκμενιστάν. Η συμφωνία «*Anaza Agreement*», η οποία υπογράφηκε το 2014, προβλέπει την ίδρυση από κοινού ενός νέου *Διεθνούς Τουρκμενικού- Τουρκικού Πανεπιστημίου*, ενώ η Τουρκία στο πλαίσιο της ίδιας συμφωνίας, συμφώνησε στην αύξηση του αριθμού υποτροφιών προς τους φοιτητές του Τουρκμενιστάν⁴⁰⁴. Την ίδια περίοδο, συμφωνήθηκε η δημιουργία νέου συγκροτήματος κτιρίων σε σχολείο πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στην πόλη Ashkhabad⁴⁰⁵. Επιπλέον, στις 8 Αυγούστου 2014 τουρκική αντιπροσωπεία επισκέφτηκε Τουρκικό Δημοτικό Σχολείο στο Τουρκμενιστάν και συζήτησε με δασκάλους σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζει το σχολείο και το εκπαιδευτικό προσωπικό⁴⁰⁶.

Σε ότι αφορά τις δράσεις της ΤΙΚΑ το 2014 διεξήγαγε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα για εκπαιδευτές της επαγγελματικής κατάρτισης. Το πρόγραμμα πραγματοποιήθηκε στη Σμύρνη σε συνεργασία με το Υπουργείο Παιδείας της Τουρκίας⁴⁰⁷. Επιπλέον το ίδιο έτος ανακαινίστηκε και εξοπλίστηκε ο συνεδριακός χώρος και το γυμναστήριο του Επαγγελματικού γυμνασίου Ashkhabad.

5.1.5. Το Τατζικιστάν

Η Τουρκία αναγνώρισε την ανεξαρτησία του Τατζικιστάν στις 16 Δεκεμβρίου 1991 και οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών εγκαινιάστηκαν το επόμενο έτος.

---

⁴⁰³ Βλ. Abdullah GUL, “News, Gul lays foundation of International Turkmen-Turkish University’s New Campus”, 30/5/2013. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <http://www.abdullahgul.gen.tr/news/397/86250/gul-lays-foundation-of-international-turkmenturkish-universitys-new-campus.html>

⁴⁰⁴ Βλ. *Chronicles of Turkmenistan*. “Turkey and Turkmenistan to open a joint University”, 26/8/2014. Αναγνώστηκε στις 1/4/2019 στο <https://en.hronikatm.com/2014/08/turkey-and-turkmenistan-to-open-a-joint-university/>

⁴⁰⁵ Βλ. *ό.π.*

⁴⁰⁶ Βλ. *ό.π.*

⁴⁰⁷ Βλ. ΤΙΚΑ, “Annual Report 2014”, σελ. 57.

Το 1992 υπογράφηκε η «Συμφωνία Πολιτιστικής Συνεργασίας» στο Dushanbe⁴⁰⁸. Ωστόσο, οι διπλωματικές σχέσεις που αναπτύχθηκαν με την εν λόγω χώρα ήταν περιορισμένες, μεταξύ άλλων, λόγω του εμφυλίου πολέμου που διαδραματιζόταν στο Τατζικιστάν την περίοδο 1992-1997. Ο Demirel επισκεπτόμενος τη χώρα το 1995 τόνισε τη σημασία της πολιτιστικής και ιστορικής σχέσης μεταξύ των δύο χωρών. Αξίζει να σημειωθεί πως αν και οι Τατζικοί γλωσσικά και εθνικά δεν ανήκουν στην ομάδα των Τούρκων, εντούτοις η Άγκυρα εφαρμόζει ανάλογη στρατηγική με αυτή των τουρκικών λαών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εμβάθυνση των σχέσεων με τη χώρα επέδειξε και ο Τούρκος Πρόεδρος Έρντογαν, ο οποίος πραγματοποίησε επίσκεψη το 2003 στο Τατζικιστάν, με στόχο την ενίσχυση των διμερών σχέσεων⁴⁰⁹, ενώ το 2009 ο Πρόεδρος Gul συναντήθηκε με τον Πρόεδρο του Τατζικιστάν Emomali Rahmon για τη σύναψη εμπορικών συμφωνιών. Μετά το 2003 οι εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των δύο χωρών αυξήθηκαν σημαντικά, ενώ η Άγκυρα συνεχίζει να προσφέρει αναπτυξιακή βοήθεια στη χώρα από το 1992⁴¹⁰.

Όσον αφορά την εκπαίδευση φαίνεται πως δεν έχουν υπογραφεί πολλές συμφωνίες μεταξύ των δύο χωρών, ενώ οι διμερείς σχέσεις επικεντρώνονται στο επίπεδο της οικονομικής συνεργασίας. Το 2007 οι Υπουργοί Παιδείας του Τατζικιστάν και της Τουρκίας προχώρησαν σε συμφωνία σχετικά με την αναγνώριση από το Τατζικιστάν διπλωμάτων που χορηγούνται από ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Τουρκίας και αντιστοίχως αναγνώριση από την Τουρκία των διπλωμάτων από το Εθνικό και Τεχνικό Πανεπιστήμιο του Τατζικιστάν⁴¹¹.

Το 2014 παρασχέθηκε τεχνικός εξοπλισμός στο Κολλέγιο Μηχανικής και Παιδαγωγικής του Dushanbe. Με την παροχή των ειδών δημιουργήθηκε ένα

---

⁴⁰⁸ Βλ. *Τουρκικό Υπουργείο*. “Cultural Cooperation Agreement” signed on 1 March 1992 in Dushanbe, Άγκυρα. Αναγνώστηκε στις 2/6/2019 στο http://www.mfa.gov.tr/bilateral-agreements-for-cooperation-on-culture_en.mfa

⁴⁰⁹ Βλ. *Eurasia review*, “Turkey-Tajikistan Relations: Limited To Bilateral Visits”, 16/9/2011. Αναγνώστηκε στις 2.6.2019 στο <https://www.eurasiareview.com/16092011-turkey-tajikistan-relations-limited-to-bilateral-visits-analysis/>

⁴¹⁰ Βλ. *ό.π.*

⁴¹¹ Βλ. *Asia Plus*. “Tajikistan Turkey to boost educational cooperation”, 12/4/2007. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο <http://www.asiaplus.tj/en/news/tajikistan/20070412/tajikistan-turkey-boost-educational-cooperation>

εργαστήριο γλώσσας καθώς και ένα ηλεκτρονικό εργαστήριο⁴¹². Στο πλαίσιο της 13^{ης} Συνόδου Κορυφής του *Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας* (ECO) που πραγματοποιήθηκε την 1^η Μαρτίου 2017 στο Πακιστάν, ο Ερντογάν με τον Τατζίκο ομόλογό του συμφώνησαν στην εμβάθυνση της συνεργασίας των χωρών τους. Εκτός, της οικονομικής και πολιτιστικής συνεργασίας συζήτησαν το θέμα της εκπαιδευτικής ανταλλαγής μαθητών και δασκάλων, δίνοντας έμφαση στην αύξηση του ποσοστού φοιτητών από το Τατζικιστάν σε τουρκικά πανεπιστήμια⁴¹³.

5.2. Η πολιτική της άσκησης ήπιας ισχύος στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας και χωρών της Κεντρικής Ασίας

Η συνεργασία της Τουρκίας με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, δημιουργεί τις κατάλληλες συνθήκες για τη διείσδυση της Άγκυρας σε μια περιοχή, η οποία τελούσε για χρόνια υπό ρωσική επιρροή. Στη διαδικασία αυτή, η εκπαίδευση λειτουργεί ως όχημα για τη σύναψη συνεργειών, όπως οι εκπαιδευτικές ανταλλαγές. Μέσα από αυτή τη διαδικασία επιχειρήθηκε να δημιουργηθεί μια κοινή τουρκική εθνική ταυτότητα με τις χώρες της Κεντρικής Ασίας, υπερτονίζοντας παράλληλα τη γλωσσική, πολιτιστική και εθνοτική συγγένεια των εν λόγω κρατών με την Τουρκία. Στόχος αποτέλεσε η αύξηση της επιρροής της και η εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπών. Η επιδίωξη της περιφερειακής ηγεμονίας σε μια περιοχή όπου Σε αυτό το πλαίσιο, γνωρίζοντας τη σημασία του πλούσιου σε ενεργειακούς πόρους περιφερειακού υποσυστήματος της Κεντρικής Ασίας, χρησιμοποιεί ως εργαλείο την εκπαίδευση. Ίδρυσε πληθώρα σχολείων, αλλά και πανεπιστημίων, ενώ υποστήριξε τη δράση του κινήματος Γκιουλέν από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 έως και το 2013.

Μετά την επικράτηση του ΚΔΑ αποτέλεσε προτεραιότητα η εμβάθυνση της οικονομικής συνεργασίας με την Κεντρική Ασία, ενώ, παράλληλα, επιδιώκεται η βελτίωση των διπλωματικών σχέσεων της Τουρκίας σε διμερές επίπεδο με τις χώρες αυτές, μέσω της πολιτιστικής και εκπαιδευτικής συνεργασίας. Σε αυτό το πλαίσιο,

⁴¹² Βλ. ΤΙΚΑ, “Annual Report 2014”, ό.π, σελ. 53.

⁴¹³ Βλ. *Turkkon*. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο [http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/60_engl_\(1\)_20170405_131421.pdf](http://www.turkkon.org/Assets/dokuman/60_engl_(1)_20170405_131421.pdf)

χρησιμοποιούνται ως πρόσημα οι «συγγενικοί δεσμοί» με τις εν λόγω χώρες και η «αδελφική ευθύνη» της Άγκυρας απέναντί τους. Είναι σαφές το γεγονός πως η Τουρκία επεδίωκε εξ αρχής την ανάπτυξη μακροπρόθεσμων σχέσεων με τις δημοκρατίες. Ο Έρντογαν ενέτεινε την υλοποίηση αυτής της επιδίωξης δημιουργώντας ποικίλους εκπαιδευτικούς μηχανισμούς, ινστιτούτα, θεσμούς και οργανισμούς για την ισχυροποίηση των δεσμών με την περιοχή.

Η Τουρκία με αυτό τον τρόπο ανέδειξε την εκπαίδευση σε βασικό εργαλείο εξωτερικής πολιτικής στην περιοχή, καθώς μέσω των εκπαιδευτικών στρατηγικών εργαλείων που χρησιμοποιεί, όπως οι υποτροφίες, εκπαιδεύονται γενιές κεντροασιατών, οι οποίες πρόσκεινται θετικά απέναντι στην Άγκυρα⁴¹⁴. Τα εν λόγω άτομα κατέχοντας μελλοντικά σημαντικές θέσεις στην πατρίδα τους είναι πιθανό να επηρεάσουν μακροπρόθεσμα την πολιτική επιρροή της Τουρκίας στην περιοχή. Υπό αυτό το πρίσμα, η εκπαίδευση χρησιμοποιήθηκε και εξακολουθεί να χρησιμοποιείται ως ένας από τους βασικότερους τομείς πολιτικής για την άσκηση ήπιας ισχύος.

Η Τουρκία επεδίωξε αρχικά την απόκτηση περιφερειακής ηγεμονίας στην περιοχή καθώς με αυτόν τον τρόπο ανοίγει ο δρόμος για την παγκόσμια οικονομική της δραστηριότητα. Ωστόσο, αδυνατώντας να αντικαταστήσει τον ηγεμονικό ρόλο μεγάλων δυνάμενων στην περιοχή, όπως η Ρωσία, έδωσε έμφαση στην πολιτική άσκησης ήπιας ισχύος μέσω της εκπαίδευσης. Η εν λόγω πολιτική εξασφαλίζει στην Άγκυρα την διείσδυσή της στις τουρκικές δημοκρατίες και το Τατζικιστάν αναπτύσσοντας μακροχρόνιες σχέσεις και δεσμούς.

Την περίοδο κατά την οποία το ΚΔΑ βρίσκεται στην εξουσία, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη σύναψη εκπαιδευτικών συνεργειών με τη δημιουργία μηχανισμών συνεργασίας και τη θεσμοθέτηση σχέσεων με τις τουρκικές δημοκρατίες. Υπό αυτό το πρίσμα, το Τουρκικό Συμβούλιο έχει ιδιαίτερη σημασία σε θεσμικό επίπεδο όσον αφορά τις σχέσεις της Τουρκίας με το Καζακστάν και το Κιργιστάν. Επιπλέον, η Άγκυρα δείχνει ενδιαφέρον για την ενίσχυση της εκπαιδευτικής συνεργασίας με τις υπόλοιπες τουρκικές δημοκρατίες αλλά και το Τατζικιστάν, προβαίνοντας σε διμερείς εκπαιδευτικές συμφωνίες.

---

⁴¹⁴ Βλ. AKCALI, Pinar, DEMIR, Cennet-Engin, “Turkey’s educational policies in Central Asia and Caucasia: Perception of policy makers and experts”, *International Journal of Educational Development*, Τεύχος 32, Αρ. 1, 2012, σελ. 15.

Συμπέρασμα

Το ΚΔΑ έχει εντατικοποιήσει τις εκπαιδευτικές δράσεις της Άγκυρας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας. Οι εκπαιδευτικές δράσεις του ΚΔΑ περιλαμβάνουν την παροχή υποτροφιών, την παροχή βοήθειας όσον αφορά τις υποδομές μέσω της ΤΙΚΑ, τη σύναψη εκπαιδευτικών συνεργιών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση αλλά και δράσεις στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κυρίως μέσω του Τουρκικού Συμβουλίου. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις εκπαιδευτικές ανταλλαγές, οι οποίες είτε πραγματοποιούνται στο πλαίσιο των οργανισμών είτε μέσω της σύναψης διμερών συμφωνιών. Μέσα από τις διάφορες εκπαιδευτικές δράσεις των οργανισμών διαφαίνεται, επίσης, η σημασία που έχει δοθεί στη διδασκαλία της τουρκικής γλώσσας. Υπό αυτό το πρίσμα, διαφαίνεται η έμφαση που δίνει η Άγκυρα ως προς την αξιοποίηση της εκπαίδευσης για την άσκηση ήπιας ισχύος ώστε να αυξήσει την επιρροή της στην Κεντρική Ασία.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η Άγκυρα μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, επιχείρησε να αναδειχθεί σε περιφερειακή δύναμη στην περιοχή της Κεντρικής Ασίας και να εντάξει στην σφαίρα επιρροής της τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Την περίοδο 1991 έως την ανάληψη της εξουσίας από το κόμμα ΚΔΑ του Έρντογαν (2002), η Άγκυρα ανέλαβε, μεταξύ άλλων, πολλές πρωτοβουλίες στον εκπαιδευτικό και πολιτιστικό τομέα προκειμένου να διεισδύσει στην περιοχή, επικαλούμενη στενούς εθνοτικούς και γλωσσικούς δεσμούς με τους Κεντροασιάτες. Αρκετές από τις δράσεις της Τουρκίας ευοδώθηκαν, ωστόσο δεν κατέστη εφικτό να επιτευχθεί ο στόχος της για την ανάληψη του ρόλου του περιφερειακού ηγέτη. Η παρουσία της Ρωσίας στην περιοχή δυσκόλεψε την επίτευξη των στόχων της Τουρκίας, η οποία κατάφερε, εν πολλοίς, να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με τους ηγέτες των δημοκρατιών και να χρησιμοποιήσει τις εκπαιδευτικές δράσεις της για την ισχυροποίηση της παρουσίας της στην περιοχή.

Μετά την ανάληψη της εξουσίας από το ΚΔΑ του Έρντογαν, η Τουρκία έδειξε εκ νέου το ενδιαφέρον της για τις πρώην σοβιετικές δημοκρατίες. Σημαντικές δράσεις αναπτύχθηκαν από το 2006 και μετά στον πολιτιστικό και εκπαιδευτικό τομέα, ενώ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στην ενίσχυση των σχέσεων με το Καζακστάν και το Κιργιστάν. Την περίοδο αυτή, η Άγκυρα δημιουργεί μια σειρά οργανισμών με στόχο την ανάδειξη των ισχυρών δεσμών του «τουρκικού κόσμου» και τον επαναπροσδιορισμό των σχέσεών της με την εν λόγω περιοχή, δημιουργώντας ένα θεσμικό πλαίσιο δράσης. Ιδιαίτερη σημασία έχει η ίδρυση του Τουρκικού Συμβουλίου μέσω του οποίου λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις για τη συνεργασία μεταξύ των μελών του, μεταξύ άλλων στον εκπαιδευτικό τομέα. Η ίδρυση της Ένωσης των Τουρκικών Πανεπιστημίων στο πλαίσιο του Συμβουλίου, αναδεικνύεται σε ένα βασικό πυλώνα συνεργασίας μεταξύ Τουρκίας, Καζακστάν και Κιργιστάν και κατ' επέκταση ένα μέσο για την επίτευξη στόχων εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, κάνοντας εργαλειακή χρήση της εκπαίδευσης. Αν και ο αρχικός στόχος της ανάληψης του ρόλου περιφερειακού ηγέτη στην περιοχή, δεν υλοποιήθηκε, εξαιτίας της ρωσικής παρουσίας, η Άγκυρα μέσω των εκπαιδευτικών δράσεων και της δημιουργίας εκπαιδευτικών πλαισίων συνεργασίας εξακολουθεί να επιδιώκει την ενίσχυση της επιρροής της στην περιοχή. Σε αυτό το πλαίσιο, επιχειρεί να ασκήσει με τον αποδοτικότερο τρόπο την ήπια ισχύ της, χρησιμοποιώντας εκπαιδευτικές δράσεις που προωθούν τα στρατηγικά της συμφέροντα στην περιοχή.

Με βάση τα παραπάνω, διαπιστώνουμε ότι επαληθεύεται η υπόθεση εργασίας που διατυπώθηκε στην αρχή της διπλωματικής εργασίας. Οι εκπαιδευτικές δράσεις της Τουρκίας στις χώρες της Κεντρικής Ασίας επιβεβαιώνουν την αρχική υπόθεση ότι οι κυρίαρχοι δρώντες εργαλαιοποιούν την εκπαίδευση, στο πλαίσιο της άσκησης ήπιας ισχύος, προκειμένου να επιτύχουν πολιτικούς/εθνικούς σκοπούς. Έχει καταστεί σαφές, μέσω της έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο της εργασίας, πως η Άγκυρα καταβάλλει προσπάθεια προκειμένου να καταστήσει την πολιτιστική κληρονομιά στρατηγικό της πλεονέκτημα με απώτερο στόχο την εξυπηρέτηση των συμφερόντων της στην περιοχή. Υπό αυτό το πρίσμα, οι εκπαιδευτικές δράσεις χρησιμοποιούνται, ως εργαλείο ήπιας ισχύος, προκειμένου να καλλιεργηθούν και να αναδειχθούν κοινοί δεσμοί μεταξύ της Τουρκίας και των δημοκρατιών.

Τα ευρήματα της παρούσας διπλωματικής εργασίας μπορούν να αποτελέσουν τη βάση για περαιτέρω μελέτη του στρατηγικού σχεδιασμού, των δράσεων και των μέσων που χρησιμοποιούν τα κράτη, και ειδικά η Τουρκία, στο πλαίσιο της εξωτερικής πολιτικής, στον τομέα της εκπαίδευσης για την άσκηση ήπιας ισχύος. Γι' αυτό και η παρούσα μελέτη, μπορεί να τροφοδοτήσει μια σειρά μελετών πάνω στο ζήτημα αυτό. Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε στο προσεχές μέλλον η μελέτη για την ενίσχυση της επιρροής της Άγκυρας, μέσα από την ήπια ισχύ, στις χώρες της Κεντρικής Ασίας, σε βάρος της ρωσικής επιρροής αλλά και της κινεζικής η οποία αυξάνεται με την πάροδο των ετών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Α. Κολλέγια και Πανεπιστήμια που ίδρυσε η Τουρκία και Τουρκικές ΜΚΟ στις χώρες της Κεντρικής Ασίας

Χώρα	Πανεπιστήμιο	Κολλέγιο
Καζακστάν	International Ahment Yesevi Kazak-Turk University	
	Suleyman Demirel University (ΜΚΟ)	
Κιργιστάν	Kyrgyz-Turk Manas University	College of Business (ΜΚΟ)
	Alada University (ΜΚΟ)	
	Ataturk Alotoo University(ΜΚΟ)	
Ουζμπεκιστάν		
Τουρκμενιστάν	Halkara Turken-Turk University(ΜΚΟ)	College of Business (ΜΚΟ)
	International Turkmen- Turkish University (ΜΚΟ)	

Πηγή: DE YOUNG, Alan, HEYNEMAN Stephen, *The Challenges of Education in Central Asia*, Γκρίνουιτς, IAP, 2004, σελ.93.

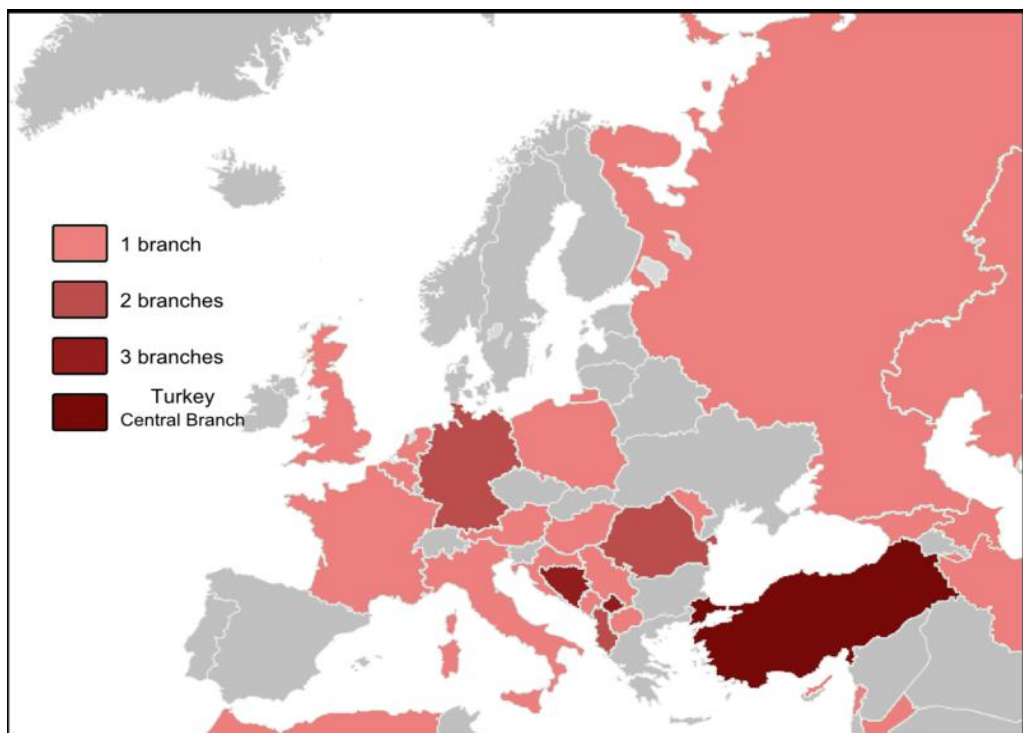
Β. Χάρτες

Χάρτης της Τουρκίας με την Κεντρική Ασία

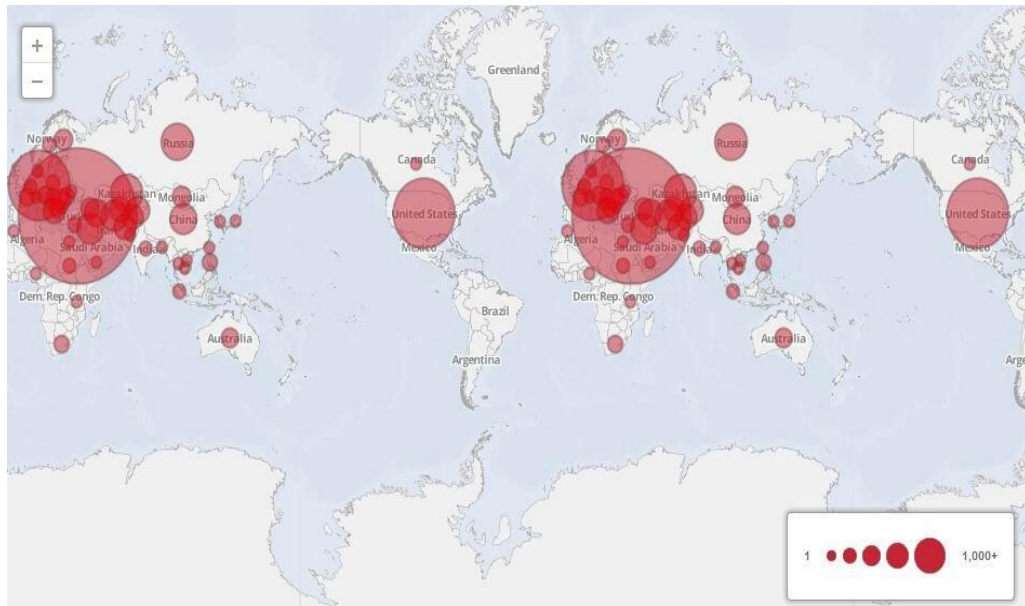
ΠΗΓΗ: Foreign Affairs, 12/5/2019.

Χάρτης των Πολιτιστικών Κέντρων Yunus Emre

ΠΗΓΗ: Yunus Emre Intitution, Media, 19/3/2017.

Χάρτης των σχολείων του κινήματος Γκιουλέν σε διεθνές επίπεδο

ΠΗΓΗ: Hurriyet Daily News, 8/4/2014.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Α. Πρωτογενείς Πηγές

Α1. Συμφωνίες, Ψηφίσματα και διακηρύξεις διεθνών οργανισμών

Agreement on the Establishment of the Turkic Academy, Μπίσεκ, 23 Αυγούστου 2012.

(https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/AGREEMENTonESToftheTURKICACADEMY_20140424_191959.pdf)

Agreement on Cooperation in the Fields of Education, Culture and Science signed on 3 March 1992 in Bishkek. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 στο

http://www.mfa.gov.tr/bilateral-agreements-for-cooperation--on-culture_.en.mfa

Charter of the Turkic Culture and Heritage Foundation, Μπίσεκ, 23 Αυγούστου 2012.

(https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/CHARTERoftheTURKICCULTUREandHERITAGEFOUNDATION_20140424_192055.pdf)

“Cultural Cooperation Agreement” signed on 1 March 1992 in Dusanbe,

http://www.mfa.gov.tr/bilateral-agreements-for-cooperation--on-culture_.en.mfa

Commission on Social, Cultural and Humanitarian Affairs Report. Αναγνώστηκε στις 29/3/2019 από το

file:///C:/Users/%CE%93%CE%95%CE%A9%CE%A1%CE%93%CE%99%CE%91/Downloads/2.%20Report_Commission_on_Social_Cultural_and_Humanitarian%20Affairs.pdf

Charter of the Commonwealth of Independent States, Article 35. Ανακτήθηκε στις 22/12/2018 από το

<https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%201819/volume-1819-I-31139-English.pdf>

Nakhchivan Agreement, Nakhchivan, 3 October 2009.

(https://www.turkkon.org/assets/pdf/temel_belgeler/nakhchivan-agreement-on-the-establishment-of-the-copperation-council-of-turkic-speaking-states-1-en.pdf)

A2. Τύπος, Ειδησεογραφικά πρακτορεία και Προσωπικοί ιστότοποι

Abdullah GUL, News (<http://www.abdullahgul.gr>)

Asia Plus (<http://www.asiaplus.gr>)

Chronicles of Turkmenistan (<https://en.hronikatm.com>)

Eurasianet (<https://eurasianet.gr>)

TRT World (<https://www.trtworld.com>)

The diplomat (<https://thediplomat.com>)

Radio Free Europe (<https://www.rferl.gr>)

Reuters (<https://www.reuters.com>)

The Moscow Times (<https://themoscowtimes.com>)

SETAV (<https://www.setav.gr>)

A3. Ιστότοποι Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων

Akhmet Yassawi University, History of University (<http://ayu.edu.gr>)

Kyrgyz-Russian Slavic University named after B.N. Yeltsin. (<https://www.krsu.edu.gr>)

Russian - Tajik Slavonic University. (<http://www.rtsu.tj.gr>)

A4. Ιστοσελίδες Υπουργείων

Τουρκικό Υπουργείο Εξωτερικών, “Relations between Turkey and Kyrgyzstan”.
(<http://www.mfa.gov.gr>)

Ρωσικό Υπουργείο Εξωτερικών, “The Russian Language Federal Targeted Programme for 2016-2020”. (<http://government.gr>)

A5. Ιστοσελίδες Διεθνών Οργανισμών και Τουρκικών Οργανώσεων

Cooperation Council of Turkic Speaking States, Cultural, Educational and Scientific Cooperation (<http://www.turkkon.org.gr>)

TURKPA, Parliamentary Assembly of Turkic Speaking Countries. (<https://turkpa.org.gr>)

TIKA, Turkish Cooperation and Coordination Agency (<http://www.tika.gov.gr>)

Yunus Emre Institute in Turkic World (<https://www.yee.org.gr>)

Turkiye Maarif Foundation. (<https://turkiyemaarif.org.gr>)

TURKSOY, International Organization of Turkic culture (<https://www.turksoy.gr>)

Presidency For Turks Abroad and Related Communities. (<https://www.ytb.gov.gr>)

TurkeyScholarships. (<https://www.ytb.gov.gr>)

International Students’ Academy. (<https://turkiyeburslari.gov.gr>)

Turkic Council, Annual Report 2016. (<https://www.turkkon.org.gr>)

Turkic Council, Annual Report 2017. (<https://www.turkkon.org.gr>)

The Intergovernmental Foundation for Educational, Scientific and Cultural Cooperation (IFESCCO.) (<http://www.mfsgs-sng.org.gr>)

TWESCO, “Program Review of Common Turkic Literature Textbook”, 6.04.2018, (<http://twesco.org.gr>)

Turkic Universities Union. Ανακτήθηκε στις 29/3/2019 από το <http://www.turkunib.org/en/site/index/#about>

TIKA, Annual Report 2014, σελ. 57.
<http://abdigm.meb.gov.tr/www/turkmenistan-ziyareti/icerik/432>

International Turkic Academy, History and Mission (<http://twesco.org/en/about/>)

Eurasian Economic Union. (<http://www.eaeunion.org.gr>)

The Shanghai Cooperation Organization. (<http://eng.sectsco.org.gr>)

B. Δευτερογενείς Πηγές

B1. Βιβλία και Μονογραφίες

ΚΑΙΡΙΔΗΣ, Δημήτρης, MARTIN, Lenore, *Ρόλος και θέση της Τουρκίας στον Κόσμο, Σύγχρονη Πραγματικότητα και Μελλοντικές Προκλήσεις*, Εκδόσεις Σιδέρη, Αθήνα, 2006.

ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ, Ηλίας, «Πολιτική των «μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες ή προβληματική πολιτική;», στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας και ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων (Επιμ.), 2013.

ΚΑΛΕΝΤΕΡΙΔΗΣ, Σάββας, «Η Τουρκία σε κρίσιμο σταυροδρόμι: Από τον Κεμαλισμό στο μετριοπαθές (;) Ισλάμ», στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας και ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων (Επιμ.), 2013.

ΝΤΑΒΟΥΤΟΓΛΟΥ, Αχμέτ, *Το στρατηγικό βάθος, Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, Αθήνα, Ποιότητα, 2010.

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΥ, Δημήτρης, ΦΩΤΙΟΥ, Ελένη, *Τουρκική Εξωτερική Πολιτική την εποχή του ΑΚΡ, Προς μια ΡΑΧ ΟΤΤΟΜΑΝΑ*; Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 2010.

ΑΚΚΟΥΝΛΟΥ, Seyma, *Turkey in the Caspian Sea Region*, Masters Thesis, Istanbul University, 2005, σελ. 21. Ανακτήθηκε στις 20/3/2019 από το <https://stars.library.ucf.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=https://www.google.com/&httpsredir=1&article=4734&context=etd>

ALTBACH, Philip, PETERSON, Patti McGill, *Higher Education as a projection of America's Soft Power στο Soft Power Superpowers, Cultural and National assets of Japan and the United States*, Yasushi, Watanabe and McConnell, David (Επιμ.), Λονδίνο, 2008.

BAYLIS, John, SMITH, Steve, *The Globalization of World Politics, An introduction to International Relations*, Λονδίνο, Oxford University Press, 7th Edition, 2017.

BUNUAZIZI, Ali and WEINER, Myron, *The New Geopolitics of Central Asia and its Borderlands*, M. Βρετανία, Indiana University Press, 1st Edition, 1995.

GUSSAROVA, ANNA, *Russia soft power in Kazakhstan and (Central Asia): Taken for Granted?*, Central Asia Institute for Strategic Studies, Αλμάτι, 2017.

HALE, William, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, Λονδίνο, Frank Cass Publishers, 2000.

- HEYNEMAN, Stephen and DE YOUNG, Alan, *The Challenges of Education in Central Asia*, *Information Age Publishing*, 2006.
- JACKSON, Robert, SORENSEN, Georg, *Introduction to International Relations, Theories and Approaches*, 5^η Έκδοση, Oxford University, Λονδίνο, 2013.
- KÖSTEM, Seckin, *Transnationalism and the State: Turkish Foreign Policy Towards the Turkic World*, A Master's Thesis.
- KRAMER, Heinz, *Will Central Asia become Turkey's Sphere of Influence?*, Center of Strategic Research, 1996.
- KRAMER, Heinz, *A Changing Turkey: Challenges to Europe and the United States*, Brooking Institution Press, Ουάσινγκτον, 2000.
- KELKITLI, ASLI FATMA, *Turkish – Russian Relations, Competition and Cooperation in Eurasia*, Νέα Υόρκη, Routledge, 2017.
- LARUELLE, Marlene, *Russian Eurasianism - An Ideology of Empire*, Ουάσινγκτον, 2008.
- LANDAU, Jacob, *Pan- Turkism From Irredentism to Cooperation*, London Hurst, Λονδίνο, 1995.
- LARABBEE, Stephen, LESSER, Ian, *Turkish Foreign Policy in an age of uncertainty*, Santa Monika, CA: RAND corporation, Σάντα Μόνικα, 2003.
- MARTIN, Lenore, KERIDIS, Dimitris, *The Future of Turkish Foreign Policy*, Λονδίνο, Belfer Center for Science and International Affairs, 2004.
- MELISSEN, Jan, *Wielding Soft Power: The New Public Diplomacy*, Netherlands Institute of International Relations, 2005.
- NYE, Joseph, *Ηπια Ισχύς- Το Μέσο Επιτυχίας στην Παγκόσμια Πολιτική*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2005.
- Peter van Ham, “Power, Public Diplomacy, and the Pax Americana” στο *The New Public Diplomacy Soft Power in International Relations*, Jan Melissen (Επιμ.), Νέα Υόρκη, 2005.
- ROBINS, Philip, *Suits and Uniforms: Turkish Foreign Policy Since the Cold War*, Λονδίνο, Hurst & Co.(Επιμ.), 2003.
- SEVIN, Efe, “History and Culture: Turkey”, στο Cham, Palgrave Macmillan (Επιμ.), *Public Diplomacy and the Implementation of Foreign Policy in the US, Sweden and Turkey*, Palgrave Macmillan , 2017.
- SAYARI, Sabri, «Turkey the Caucasus and Central Asia» στο BANUAZIZI, Ali, WEINER, Myron (Επιμ.), *The New Geopolitics of Central Asia and its Borderlands* , Λονδίνο, 1994.
- SCOTT-SMITH, Giles, *Exchange Programs and Public Diplomacy* στο *Routledge Handbook of Public Diplomacy*, Nancy Snow, Philip M. Taylor , Νέα Υόρκη, 2009.
- SENGUPTA, Anita, *Myth and Rhetoric of the Turkish Model*, Ινδία, Exploring Developmental Alternatives.

- STETAR, Joseph et al., *Soft Power Strategies: Competition and Cooperation in a Globalized System of Higher Education* στο Terance W. Bigalke and Deane E. Neubauer, *Higher Education in Asia/Pacific: Quality and the Public Good*, Λος Άντζελας, 2010.
- TUFEKCI, Ozgur, *Turkish Eurasianism and its impact on Turkish Foreign Policy in Post Cold war Turkey*, PhD Thesis, Centre for Trust, Peace and Social Relations Coventry University, Ηνωμένο Βασίλειο , 2015.
- TABLOT, Valeria, *Turkey: Towards A Eurasian Shift?*, Ιταλία, 2018.
- ZAJDA, Joseph, *International Handbook on Globalization, Education and Policy Research, Global Pedagogies and Policies*, Ολλανδία, 2005.

B2. Άρθρα

- ΓΩΓΟΣ, Κωνσταντίνος, «Τουρκία και Κεντρική Ασία, Γεωγραφία και Γεωστρατηγική της Τουρκίας», *Γεωστρατηγική, Τριμηνιαία Επιθεώρηση του Ινστιτούτου Αμυντικών Αναλύσεων*, Τεύχος 7, 2005.
- ΛΙΤΣΑΣ, Σπυρίδων, Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των νέο-οθωμανικών προσανατολισμών: Μια ενδοσκόπηση στο *Στρατηγικό βάθος στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας και ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων* (Επιμ.).
- ΡΑΠΤΟΠΟΥΛΟΣ, Νικόλαος, «Η θέση του ισλαμικού κόσμου στη στρατηγική της ισλαμικής κυβέρνησης ΑΚΡ. Μια περίπτωση εργαλειακής χρήσης των 'προνομακών σχέσεων'» στο ΚΟΥΣΚΟΥΒΕΛΗΣ Ηλίας και ΛΙΤΣΑΣ Σπυρίδων (Επιμ.).
- AKCALI, Pinar and ENGIN- DEMIR, Cennet, “Turkey’s educational policies in Central Asia and Caucasus: Perceptions of policy makers and experts”, *International Journal of Educational Development*, Τεύχος 32, Αρ. 1, 2012.
- AKCALI, Emel, PERINCEK, Mehmet, “Kemalist Eurasianism: An Emerging Geopolitical Discourse in Turkey”, *Geopolitics*, Τεύχος 14, 2009.
- AMIRBEK, Aidarbek, YDYRYS, Kanat, “Education and Soft Power: Analysis as an Instrument of Foreign Policy”, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 143, 2014.
- ARAS, Bulent, “Turkey's policy in the former Soviet south: Assets and options”, *Turkish Studies*, 2000, Τεύχος 1.
- ARAS, Bulent, “Turkish Policy toward Central Asia”, *Policy Brief*, CETA Foundation, Τεύχος 12, 2008.
- ABRAMOWITZ, Morton, “Dateline Ankara: Turkey after Ozal”, *Foreign Policy*, Τεύχος 91, 1993.
- ADICK, Christel, “German Foreign Cultural and Educational Policy as a Means of Soft Power”, *Hungarian Educational Research Journal*, Τεύχος 6, Αρ. 3, 2016.
- AYDIN, Mustafa, “Turkey in Central Asia and the Caucasus”, *Turkish Studies*, Τεύχος 5, Αρ.2, 2004.

- BAL, Idris, “The Turkish Model and the Turkic Republics”, *Journal of International Affairs*, Τεύχος 3, Αρ. 3, 1998.
- BYRNE, Caitlin, HALL, Rebecca, “Realising Australia’s international education as public diplomacy”, *Australian Journal of International Affairs*, Τεύχος 67, Αρ. 4, 2013.
- BULENT, Aras, ZULKARNAIN, Mohammed, “The Turkish government scholarship program as a soft power tool”, *Turkish Studies*, 2018.
- BALCI, Bayram, “The AKP/Gulen Crisis in Turkey: Consequences for Central Asia and the Caucasus”, *Central Policy Brief*, Τεύχος 16, 2014.
- BALCI, Bayram, “Turkey’s Religious Outreach in Central Asia and the Caucasus”, *Current Trends in Islamic Ideology*, Τεύχος 16, 2014.
- BALCI, Bayram, “Fethullah Gulen’s Missionary Schools in Central Asia and their Role in the Spreading of Turkism and Islam”, *Religion, State & Society*, Τεύχος 31, Αρ. 2, 2003.
- BILICI, Muchahit, “The Fethullah Gulen Movement and its Politics of Representation of Turkey”, *The Muslim World*, Τεύχος 96, 2006.
- BUSZYNSKI, LESZEK, “Russia’s new role in Central Asia, Asian Survey”, Τεύχος 45, Αρ. 4, 2005.
- CAMAN, EFE, AKYURT, ALI, “Caucasus and Central Asia in Turkish Foreign Policy: The Time has Come for a New Regional Policy”, *Turkish Journal of International Relations*, Τεύχος 10, Αρ.2-3, 2011.
- CHAMBERLAINE, Lawrence, “Education as an Instrument of the State: A Review Essay”, *The Journal of Higher Education*, Τεύχος 34, Αρ. 1, 1963.
- CUMMINGS, SALLY, “Happier Bedfellows? Russia and Central Asia under Putin”, *Asian Affairs*, Τεύχος 32, Αρ. 2, 2001.
- DALY, John, “The Rebirth of Pan- Turkism?”, *Eurasia Daily Monitor*, Τεύχος 5. Αρ. 5, 2008.
- DIMITRAKOPOULOU SOFIA, LIAROPOULOS, ANDREW ,Russia’s National Security Strategy to 2020: A Great Power in the Making?, *Caucasian Review of International Affairs*, 2010, Τεύχος 4, Αρ. 1.
- DINMUKHAMMED, Ametbek, AIDARBEBEK, Amirbek, “Kazak- Turkish Cooperation in the Field of Education”, *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 143, 2014.
- DORIAN, J., “Central Asia: majong energy player in the 21st century”, *Energy Policy*, Τεύχος 34, 2005.
- ERSEN, Emre, “Eurasia as a Geopolitical Concept in Turkey”, *Geopolitics*, Τεύχος 18, Αρ.1, 2013.
- ERSE, Emre, “The Evolution of ‘Eurasia’ as a Geopolitical Concept in Post–Cold War Turkey”, *Geopolitics*, Τεύχος 18, Αρ. 1, 2013.
- FIERMAN, WILLIAM, “Russian in Post - Soviet Central Asia: A comparison with the states on the Baltic and South Caucasus”, *Europe – Asia Studies*, 2012, Τεύχος 64, Αρ. 4.

- FOMINYKH, ALEXEY, “Russia’s Public Diplomacy in Central Asia and the Caucasus: The role of the Universities”, *The Hague Journal of Diplomacy*, 2017.
- FLANAGAN, STEPHEN, *The Turkey-Russia-Iran Nexus: Eurasian Power Dynamics*, *The Washington Quarterly*, Τεύχος 36, Αρ. 1, 2013.
- JETPYSPAYEVA, Yelena, “Changing politics in Central Asia: The Case of Kazakhstan”, Τεύχος 49, 2010.
- KINIKLIOGLOU, SUAT, “Turkey and Russia: Partnership or Exclusion?”, *Insight Turkey*, Τεύχος 8, Αρ.2, 2006.
- KORKUT, Şenol, “The Diyanet of Turkey and Its Activities in Eurasia after the Cold War”, *Acta Slavica Iaponica*, Τεύχος 28, 2010.
- KOSTEM, Seckin, “When can idea entrepreneurs influence foreign policy? Explaining the rise of the ‘Turkic World’ in Turkish Foreign Policy”, *Foreign Policy Analysis*, 00, 2016.
- LAURELLE, MARLENE, “Russia in Central Asia: Old History, New Challenges?”, EUCAM, Working Paper No. 3, 2009.
- LARUELLE, Marlene, “The two faces of contemporary Eurasianism: an imperial version of Russian nationalism”, *Nationalities Papers: The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Τεύχος 32, Αρ. 1, 2007.
- LIMA, Antonio, “The role of international educational exchanges in public diplomacy”, *Place Branding and Public Diplomacy*, Τεύχος 3, Αρ. 3, 2007.
- METZGAR, Emily, “Institutions of Higher Education as Public Diplomacy Tools”, *Journal of Studies in International Education*, Τεύχος 20, Αρ. 3, 2015.
- MURINSON, Alexander, “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, 2006, Τεύχος 42, Αρ.6.
- NYE, Joseph, “Public Diplomacy and Soft Power”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Τεύχος 616, Αρ. 1, 2008.
- OZKAN, Abdullah, “Strategic practices of public diplomacy policies in educational field and Turkey’s potential for cultural diplomacy”, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 176, 2015.
- OZKAN, Mehmet, “Turkey’s New Engagements in Africa and Asia: Scope, Content and Implications”, *Perceptions Journal of International Affairs*, center for strategic research, Τεύχος XVI, Αρ. 93, 2011.
- SVARIN, DAVID, “Towards a Eurasian axis? Russia and Turkey between cooperation and competition”, *Global Affairs*, Τεύχος 1, Αρ. 4-5, 2015.
- SEIDIMBEK, Ayana, “Nazarbayev University: Integration of Western and Central Asia Educational systems”, *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, Τεύχος 89, 2013.
- TLEBADIYEVA, M., SADIKOV, T., KAMIYEVA, G., MOLDAHMETOVA, Z., “The outcomes of Cooperation of Kazakhstan and Turkey in the field of Education”, *International Journal of Economics and Business Administration*, Τεύχος V, Αρ. 4, 2017.

- WALKER, Joshua, “Learning Strategic Depth: Implications of Turkey's New Foreign Policy Doctrine”, *Insight Turkey*, Τεύχος 9, Αρ. 3.
- WATMOUGH, Simon, Öztürk, Ahmet, “From ‘Diaspora by Design’ to Transnational Political Exile: The Gülen Movement in Transition”, *Politics, Religion & Ideology*, Τεύχος 19, Αρ. 1, 2018.
- WEITZ, RICHARD, “Averting a New Great Game in Central Asia”, *The Washington Quarterly*, Τεύχος 29, Αρ. 3.
- WOJCIUK, Anna, MICHAŁEK, Maciej, STORMOWSKA, Marta, “Education as a source and tool of soft power in international relation”, *European Consortium for Political Research*, 14, 2015.
- YANIK, Lerna, “The politics of educational exchange: Turkish education in Eurasia”, *Europe –Asia Studies*, Τεύχος 56, Αρ. 2, 2004.
- ZIYA Onis and SUHNAZ Yilmaz, “Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey during the AKP Era”, *Turkish Studies*, 2009, Τεύχος 10, Αρ.1.